

Петрушин у ХХ столітті

Сергій ГОРОБЕЦЬ

Петрушин
у роки
Голодомору

1932 – 1933

Чернігів
Видавництво «Десна Поліграф»
2017

УДК 94(477.51) "1932/1933"
ББК 63.3(4 УКР–4 ЧЕР)44
Г 70

Серія «*Петрушин у ХХ столітті*»

Рецензенти:

Бутко С.В., представник Українського інституту
національної пам'яті в Чернігівській області.

Казіміров Д.В., кандидат історичних наук

Горобець С.М.

Г 70 Петрушин у роки Голодомору. 1932-1933. – Чернігів: Десна
Поліграф, 2017. – 88 с.

ISBN 978-617-7491-81-0

За 12 років, що минули від часу виходу книги «Петрушин за часів Голодомору 1932-1933 років», накопичилося достатньо нових матеріалів, аби заново осмислити трагічні події 1932-1933 років, простежити їх витоки. Не претендуючи на нові відкриття, автор намагається більш чітко розставити акценти і змалювати цілісну картину загального перебігу подій в окремо взятому населеному пункті – селі Петрушин Чернігівського району Чернігівської області.

На 1-й сторінці обкладинки: пам'ятний Хрест жертвам Голодомору
1932-1933 р. у селі Петрушині, встановлений у 2007 р.

На 4-й сторінці обкладинки: радянський плакат часів закріпачення селянства
(т.зв. комуністичної «колективізації»).

УДК 94(477.51) "1932/1933"
ББК 63.3(4УКР-4ЧЕР)44

ISBN 978-617-7491-81-0

© Горобець С.М., 2017

ВСТУП

У 2005 р. побачила світ книга «Петрушин за часів Голодомору». З того часу дослідникам стали доступні багато нових документів, які суттєво доповнили наші відомості про одну з найжахливіших трагедій світової історії.

Зокрема, історики отримали можливість опрацювати книги записів актів громадянського стану, до яких не мали доступу раніше. Перелік мешканців Петрушина, померлих у 1933-му, вперше оприлюднено у виданні «Голодомор 1932-1933 рр. на теренах Чернігівського району» (2008 р.). І майже водночас – у «Національній книзі пам'яті жертв Голодомору 1932-1933 років в Україні. Чернігівська область» (2008 р.).

Згодом позбавилися грифів «таємно» та «цілком таємно» зведення органів міліції і ГПУ того часу – насамперед із фондів Державного архіву Чернігівської області. Найбільш колоритні документи, що стосувалися Петрушина, увійшли до нашої спільної з С.В. Бутком праці «Хроніки війни більшовиків з українським народом. Голодомор 1932-1933 років на Чернігівщині: виконавці злочину» (2016 р.). Водночас значну частину книги зайняло дослідження еволюції Петрушинського партійного осередку та його кадрів за період 1919-1932 років.

Тож за останні 12 років накопичилося достатньо нових матеріалів, аби заново осмислити трагічні події 1932-1933 років. Не претендуючи на нові відкриття, ми намагалися більш чітко розставити акценти і змалювати цілісну картину загального перебігу подій в окремо взятому селі.

*** *** ***

ДІЙОВІ ОСОБИ

В січні 1918 р. у Петрушині місцевими активістами встановлено радянську владу. Спершу на кілька місяців, а в січні 1919 р. остаточно, на багато десятиліть. Так закладалися основи окупаційного більшовицького режиму, який принесе стільки нещастя й горя.

Палкими прихильниками ленінських гасел стали раніше нічим не примітні селяни. Пройшовши горнило на фронтах Першої світової війни та розпропаговані більшовицькими агітаторами, вони поверталися в рідні краї зовсім іншими людьми – озброєними, енергійними, згуртованими з ідейними побратимами. І, користуючись відвертою слабкістю державних механізмів та загальною анархією, легко захоплювали владу на місцях.

На початку 1918 р. Петрушин являв собою один із головних більшовицьких осередків регіону – Олександр і Дмитро Сериченки, Степан і Василь Мазури, Федос і Степан Почепні, Семен Кисловець діяли пліч-о-пліч із сусідніми роїщанами і швидко підім'яли під себе значну частину Чернігівського повіту, утворивши так звану Роїщенську республіку.

Біднота підтримувала нову владу, лояльно ставилися до «совєтів» представники більш заможних прошарків населення – поки вірили в справедливе вирішення земельного питання і припинення війни. А коли дійсність стала все більш радикально розходитися з привабливими гаслами, місцеві пробільшовицькі кадри міцно утримували владу і жорстоко придушували будь-які натяки на бунтівні дії. Заможні селяни або й прості середняки ставали жертвами тих чи інших репресій з боку радянського активу. Вони пройшли через арешти, губернський революційний трибунал, концтабори.

Відтак попри те, що дещо північніше, в лісах у районі Ріпок у 1920-1921 роках діяв потужний повстанський загін Галаки (Івана Васильчикова), в Петрушині та інших селах більше не спостерігаємо нічого, хоч віддалено схожого на повстанський рух.

Так минуло перше постреволуційне десятиліття. Омріяного щасливого життя петрушинські комуністи, попри всі старання, не дочекалися. Досить скоро стало очевидним, що радянська влада їх відверто використала – вони просто стали знаряддям у руках

окупанта, розчищаючи ворогу дорогу до необмеженої влади і встановлення більшовицької диктатури.

Потужна хвиля селянських повстань, викликана продовольчими розкладками 1919-1921 рр. (політика воєнного комунізму) і вимушений відступ більшовиків у вигляді повернення ринкових механізмів через НЕП, хвороба і смерть Леніна, боротьба за владу найближчого ленінського оточення – все це відтермінувало реалізацію справжніх намірів більшовиків у сфері земельної політики. Однак після розправи Й. Сталіна з конкурентами і здобуття необмеженої влади, новий вождь негайно приступив до реалізації земельної реформи.

Її справжнім обличчям стала насильницька «колективізація», що являла собою розворот на 180 градусів від тих гасел, під якими у 1917-1921 рр. більшовики захопили владу в Україні. Колгоспне господарювання не мало жодних традицій в українських селян і могло асоціюватися хіба що з ненависним кріпосним ладом часів колишньої Російської імперії у найгірших його проявах.

Україна вирувала. Примусова «колективізація» та безжальне «розкуркулення» набули таких масштабів, що зачепили інтереси кожного українського селянина. Залишатися в стороні від свавілля урядовців, відсидітися, відмовчатися вже ставало просто неможливим. У 1930 р. фактично вся Україна повстала проти гніту московського Кремля, відбулося понад 4 тисячі масових виступів проти комуністичного режиму, що охопили всю територію республіки. Кількість їх учасників фахівці оцінюють у 1,2 млн. осіб.

Між тим у Петрушині й цього разу жодних фактів якогось організованого опору не зустрічаємо. Радянські ватажки надійно тримають владу в руках і жорстоко придушують будь-яке інакодумство.

Офіційні документи того часу не містять критики «лінії партії» – цього в принципі не могло бути. Можемо лише здогадуватися, яку особисту трагедію пережили перші петрушинські активісти радянської влади. Не того вони чекали, не про те старалися. Тож або самі згасали, втративши віру в «світле майбутнє», або ставали для партії чужорідними елементами, які виводилися на узбіччя системними, багат шаровими і безперервними чистками партійних лав. І в 1932 р. на провідних посадах у селі спостерігаємо зовсім інших осіб.

Спостереження за кадровою еволюцією Петрушинського компартійного осередку у 1919-1932 роках наводить загалом на доволі сумні роздуми. Найбільш розумні, найбільш талановиті, просто найбільш достойні представники простого народу склали першу хвилю «революціонерів». Перші роки радянської влади – їх зоряна година. Не

будемо їх ідеалізувати, адже й вони, сліпо йдучи до омріяної вершини, зламали життєві долі багатьох односельців, залишили по собі чимало сліз та горя. Однак ці перші «революціонери» були справжніми особистостями і помітно переважали своїх наступників. Вони мали певні принципи і не бажали ними поступатися. Боляче реагували на ті «перекручення», які досить швидко стали випирати крізь усі можливі шпарини. Пережили гірке розчарування, але не стали гвинтиками бездушної машини. Просто відійшли у тінь, на другий план, чи взагалі зійшли з дороги.

Прості трудівники і працівниці в партії не затримувалися або ж не відігравали в ній жодної суттєвої ролі. Культ праці тут був не в пошані, вимагалися інші якості. Тож чимало працьовитих петрушинців просто промайнули через осередок і, немов комети, «згоріли» – хто швидше, хто пізніше, але всі вони були для партії чужорідним тілом і незмінно опинялися на узбіччі. Це, як правило, молоді чоловіки та жінки, які сумлінно працювали на виробництві, і це було їх головною чеснотою. Нещадно когось душити задля виконання незрозумілих норм та планів, говорити палкі, надихаючі промови – не для них. Вони взагалі плуталися в лабіринтах партійних ідеологем, тож «злітали» після першої ж чистки.

На хвилі істерії, що охопила радянське суспільство на початку 1930-х, у розпал насильницької «колективізації», на перші ролі вийшла третя група комуністів – справжні «відморозки». Ті, хто йшли до кінця і не мали жодних моральних перепон. Чиїми руками забиралися останні їстівні припаси, від чиїх дій загинули десятки і сотні людей. Кров і сльози лилися ріками, а вони знай собі пиячили, розважалися з дівчатами. Власне, без подібних типажів на низових владних поверхах годі уявити втілення в життя таких масштабних злочинів проти українського народу, які мали місце в 1930-х роках. На жаль, не став виключенням і Петрушин.

Отже, хто займав у селі владні поверхи у 1932-1933 роках, за часів Голодомору?

ПАРТІЙНИЙ ОСЕРЕДОК

ПОЧЕПНЯ Феодосій Григорович – ? – 1932, початок

КОСОВЕЦЬ Данило Овсійович – 1932, початок – жовтень (листопад)

ДАШКО Василь Антонович – 1932, кінець

НЕДІЛЬКО Кіндрат Ларіонович – 1933, початок

ПОКЛАД – 1933, квітень

РСЗНІКОВ – з травня 1933

=====

ПОЧЕПНЯ Феодосій Григорович (1890-1942) – учасник Першої світової війни. Єдиний із всіх петрушинців двічі тимчасово очолював

райвиконком – Бобровицький (червень-липень 1923) та Чернігівський (червень-липень 1930). В листопаді 1922 р. декілька днів виконував обов'язки голови Халявинського волосного виконкому.

Секретар Петрушинського осередку компартії (1926-1928, 1932, 1940-1941), перший голова Петрушинського колгоспу «Червоний літак» (1929-1930, 1931-1932), голова Петрушинської сільради (1939-1941).

Автобіографія 1934 р.: «Народився в Петрушині, в сім'ї селянина-бідняка. З малих років навчався в сільській школі і мешкав при батьку. З 1908 по 1914 р. працював на цегляному заводі, з 1914 по 1916 р. працював у колонії німців, у 1916-1917 рр. служив у старій армії, в 1918 р. переховувався від переслідування німців. У 1919-1923 рр. – член Повітревкому, у 1924 р. – секретарем Ріпкинського райкому КП(б)У, 1925 р. – секретарем Чемерського райкому, 1926-1929 рр. – споживче товариство, 1930 р. – при Бобровицькому райвиконкомі контролером по мірчуку, 1931 р. – голова колгоспу в с. Петрушин, 1932 р. – голова КНС, 1933 р. – курси сіль партшколи. Після курсів працюю партторгом у с. Петрушин».

Із партійних покарань – догана за несплату членських внесків.

Єдиний з петрушинських комуністів, кого обійшли стороною шарахання щодо включення-виключення з партії, хоча займав доволі високі посади. За спогадами старожилів, ніколи не проявляв високомірності.

З початком німецько-радянської війни залишався в селі, заарештований німцями і розстріляний у чернігівській в'язниці в 1942 р.

КОСОВЕЦЬ Данило Овсійович (1896-?) – родом із села Козел (сучасне селище Михайло-Коцюбинське).

Довідка 1934 р.: «Член партії з 1928 р., партквиток № 0788573. Народження 1896 р., голова сільради с. Івашківки. Освіта нижча, соцпоходження – син селянина-бідняка, соцположення – колгоспник. У старій армії служив із 1915 по 1918 р. рядовим, в Червоній армії перебував з 1919 по 1922 р. Служив у Денікіна в 1919 р. по мобілізації. В опозиції не був, у фракційній роботі участі не приймав. До партвідповідальності притягувався в 1922 р. за перевищення влади, що виразилося в самосуді над крадіями, Чернігівський рай-КК виніс сувору догану. В 1930 р. за приховування при вступі в партію служби в Денікіна і гайдамаків винесено ЦК сувору догану. В 1932 р. судився за самосуд над бандитами, засуджений до 2-х років умовно. В останні 2 роки працює головою сільради».

«Самосуд над бандитами» в 1932 р. – це коли на першотравень разом з іншими партійними лідерами Петрушина влаштував справжній комуністичний шабаш: ходили по селу і нещадно лупцювали всіх, кого

вважали за потенційного крадія чи ворога. А Миколу Ярошенка лише випадково не закатували до смерті.

Під час слідства комуністка Парасковія Фомівна Шихуцька звинуватила Косовця у спробі зґвалтування та в тому, що «умовляв мене погодитись на життя з ним», погрожуючи засланням чоловіку. «Разом зі мною подали заяви про вступ до партії 5 селянок... Проміж себе ці кандидатки говорять, що не слід вступати до осередку, бо Косовець буде знущатися, буде намагатися зґвалтувати». Однак партслідчий обмежився постановою вважати заяву про спробу зґвалтування недоведеною.

Надалі Данило Косовець працював головою сільради в Старому Білоусі (1933 р.) та Івашківці (1934-й). Не пройшов партійну чистку 1934 р., оскільки працював халатно і завалив плани сіноздачі і м'ясозаготівлі. Був виключений з партії «як злісний порушник залізної дисципліни партії і держави». Подальша доля невідома.

ДАШКО Василь Антонович (1903-1942).

Автобіографія 1934 р.: «Народився в селі Петрушині у сім'ї селянина-бідняка. З малих літ працював по найму, в 1924-1929 рр. працював у радгоспі, в 1929 о. працював у колгоспі рядовим, опісля головою колгоспу до 1932 р. У 1932 р. був перекинутий у с. Анисів на посаду голови колгоспу, де працював до 1934 р. Із 1934 р. працюю головою колгоспу с. Петрушина.

Партпокарання: маю догану за побиття крадіїв. Під судом був:

- 1) за побиття крадіїв, за що дано 2 роки умовно,
- 2) судився за невиконання мірчука».

Із спогадів Дмитра Федосовича Сериченка: «Під час керівництва показав свої гарні організаторські здібності. Колгосп постійно був у числі передових, зарплатня колгоспників щорічно була вища, ніж в інших колгоспах. Користувався авторитетом серед сільських працівників і районного керівництва».

В 1933 р. очолював анисівській колгосп «Всесвітній Жовтень», а в 1934-1941 рр. – колгосп «Червоний літак» у рідному Петрушині. Не пройшов партійної чистки 1934 р., оскільки допустив перебування в колгоспі куркулів. Відновився в 1939-му. Про нього непогано відгукувалися місцеві старожили. З початком німецько-радянської війни залишався в



ДАШКО В. голова колгоспу „Всесвітній Жовтень“.

селі, заарештований німцями і розстріляний у чернігівській в'язниці в 1942 р.

НЕДІЛЬКО Кіндрат Ларіонович (1906-?) – директор школи у 1933-1937 рр., викладав історію та географію.

Автобіографія 1934 р.: «Член партії з 1931 р. Народився в с. Кам'янецьчине Київської області в родині селянина-бідняка. З малих років навчався в 7-річній школі до 1921 р., а в 1921-1924 рр. працював у своєму одноосібному господарстві, в 1924-1925 рр. навчався в агрономічному технікумі, в 1926-1931 рр. працював шахтарем, у 1932-1933 рр. і по нинішній час працюю вчителем. Парстягнення: маю зауваження за розтрату 500 карбованців. під судом не був».

На засіданні партійного бюро в 1937 р. свою біографію подавав таким чином: «Мій батько по соціальному стану до революції був селянином-бідняком, мав 2 десятини землі, сім'я складалася з 9 чоловік. З-за злиднів батько покинув сім'ю і пішов працювати до куркулів та поміщиків. До комсомолу я вступив в 1924 році. Я вчився в агрошколі в 1926-1927 роках, працював на Дніпропетровщині спочатку чорноробом, стругальником, а потім був мобілізований ЦК ЛКСМУ на КСМ роботу до Баштанського району. До партії вступив в 1931 році робочим з 6-місячним стажем. По стану здоров'я я приїхав в Чернігівський район і був призначений на директора школа до с. Петрушино».

У Петрушині з 1 січня 1933 р. змінив на посаді директора школа Якова Андрієвського, водночас очоливши сільський партосередок. На чолі останнього протримався не більше двох місяців.

У 1933 р. смертельно поранив колгоспника Микиту Кисловця: «В тому році був такий випадок, коли я пішов до сільради на Пленум через шкільний сад (це було приблизно 11 годин вечора), я почув в кущах шорох і на цей шорох я став стріляти, але я не звернув уваги, що то був за шорох, і пішов до сільради. На другий день мені казали, що хтось ранив людину, яка через декілька днів померла. По цій справі велось слідство, яке показало, що людину не я вбив, а це просто було непорозуміння».

Виключений з партії під час чистки 1934 р. Зокрема, йому закидали «зажим самокритики»: «Неділько К.Л. добивався дізнатися прізвище сількора, що написав замітку про нього в стінній газеті, і дізнавшись, що замітка написана т. Сериченко, вчителькою, зажадав негайно зняти замітку, говорячи, що ніхто не має права підривати авторитет директорів школи; поставив це питання на зібранні колективу вчителів, довівши на зібранні вчительку, що писала замітку, до сліз, погрожував їй».

20 липня 1937 р. поновлений членом партії партколегією при ЦК ВКП(б) по Чернігівській області. Але вже 25 вересня 1937 р. на черговому засіданні бюро Чернігівського райкому партії через «зв'язок з викритим

ворогом народу Криниченко і інші антипартійні поступки» постановили вважати Неділька не гідним звання комуніста.

Після цього Кіндрата Ларіоновича зняли з посади директора школи і виключили з партії. Подальша доля невідома. Можливо, розстріляний у 1938 р.

ПОКЛАД – черговий посланець з міста для «посилення роботи» (тобто викачки хліба), присланий у село приблизно в березні 1933 р. Така собі епізодична постать. Вірогідно не зміг досягти зламу у виконанні планів, тож протримався не більше місяця.

РЕЗНІЧЕНКО – ще один представник міського комуністичного «десанту» для підняття показників на селі. Фігурує з квітня 1933 р. і протримався на посаді приблизно півроку. Якось проявити себе не встиг.

СІЛЬСЬКА РАДА

ДЕВ'ЯТЬ Григорій Мойсейович – 1930, березень – 1932, березень

ЖЕРДЕЦЬКИЙ Г.О. – 1932, березень – 21 квітня

БАТУХНО Семен Михайлович – 1932, квітень – 1933, травень

ДЕВ'ЯТЬ Григорій Мойсейович – 1933, червень – липень

МИРОНЕНКО – 1933, вересень

ДЕВ'ЯТЬ Григорій Мойсейович – 1933, вересень

ШУРУБЕНКО Дмитро Степанович – 1933, вересень – 1934, лютий

=====

ДЕВ'ЯТЬ Григорій Мойсейович (1892-1970) – певно, найбільш зловісна постать Петрушинського осередку. Закономірний результат злочинної комуністичної селекції, якого найкраще характеризують слова, сказані ним на зборах колгоспників у 1937 р.: «нам партія доручила керувати, ми і будемо керувати, як ми хочемо». Саме такі, як Григорій Дев'ять, забезпечували реалізацію злочинної політики комуністичного режиму на місцях – ревно виконували партійні настанови і переступали через трупи. А навзаєм отримували повну лояльність керівництва і раз-по-раз виходили сухими з води з будь-яких ситуацій.

Народився в сім'ї селянина-бідняка, підлітком випасав худобу, в 1912-1913 рр. працював на цегляному заводі. Учасник Першої світової війни (1914-1917 рр.). У 1918 р. «приймав участь у партизанських загонах» – тобто перебував у підпільних збройних формуваннях, що виступали проти Української держави Павла Скоропадського («у 1918 р. був у партизанському загоні в Кобця. Воював проти синіх жупанів і Гетьмана»). У 1919 р. – секретар ревкому, в грудні увійшов до першого складу

Петрушинського компартійного осередку. Хоча з невідомих нам причин невдовзі опинився поза партією.

Працював у земельній комісії (1920 р.), проходив службу в Червоній армії (1920-1921 рр.), знову працював у земельній комісії. Неодноразово очолював Петрушинську сільраду (1922-1923, 1929, 1933 і навіть деякий час у 1944 р.). У 1931 р. голова сільради в Слободі, в 1932-1933 рр. – у с. Козел (Михайло-Коцюбинське). Був переведений у рідний Петрушин, однак через постійну пиятику з посади знятий і став працювати полеводом у колгоспі.

Прославився на весь район насамперед пиятикою. У листі до редакції газети «Червоний стяг» невідомий автор розписував як 17 січня 1933 р. Дев'ять скликав президію сільради, куди заявився вщент п'яний. а коли закінчив свою доповідь, то прямо за столом і захропів.

Як свідчив під час партійної чистки 1934 р. А. Мазур: «Були такі випадки, що ніччю визивав громадян до сельсовета, хотя нічого і не должен, і різними угрозами устрашав: еслі не пойдеш в колектив, то продам хату, а роз'яснюючої роботи не проводив. Були такі випадки, що коли розкуркулювали, то забирали сало, м'ясо, ковбаси, масло, то це не поступало в пользу держави, а споживали самі... Тов. Дев'ять навесні 1934 року роздавав городи, були такі случаї, що один город оддавав несколькім человекам, поки не дасть магорича; а Ледовой Василь і магорич дав, а город засадив тов. Шевченко і Клоновець засеменіли. Тов. Дев'ять, член управи, коли подивишся збоку, то старається скоріше убрать урожай, даже штрафует, коли хтось по якийсь причині не вийде на роботу, а сам в той час наняв двух голодных колгоспниц на поденіки, на свой власний огород жати ячменю».

Це не завадило призначенню Г. Дев'ятя головою колгоспу «8 березня» (1935-1938 рр.). Однак нічого не змінилось і надалі. 9 вересня 1935 р. на бюро міськпарткому знову звучало, що Дев'ять систематично пиячить. Його зняли з посади і виключили з партії.

Григорій Мойсейович відразу подав апеляцію, перелічивши всі свої чесноти: «С 1920 г. работал в советских учреждениях... Раскулачивал кулаков и организовал в 1929 году колгосп в селе Петрушине. За що обратно был спален двумя кулаками... Сейчас работаю бригадиром рільничой бригади в цом же колгоспи. Работаю непогано. Мав и маю авторитет серед колхозников як старий заслужений работник».

«Безумовно наша людина» – написав у прикладеній до справи записці один із районних керівників. Тож бюро Чернігівського обкому КП(б)У 12 січня 1936 р. поновило такого цінного працівника – і в партії, і на посаді.

Минає ще рік. 5 серпня 1937 р. райком КП(б)У уважно розглядає замітку, що надійшла до обласної газети «Більшовик» (попередниця сучасної «Деснянської правди»). Наведені факти – систематичне п'янство

Дев'ять на його квартирі за участю дівчат, роздача поросят без постанови на це управи колгоспу тощо – підтвердились, в село направили партійну комісію для перевірки.

Однак за рік – нова стаття подібного ґатунку, тепер у районній газеті. 27 серпня 1938 р. відбувається розгромне засідання бюро Чернігівського райкому КП(б)У: «Тов. Дев'ять систематично пиячить, не займається питанням виконання господарських і політичних завдань... Як голова колгоспу, авторитетом серед колгоспників не користується... Колгоспники заявили нам, що голова колгоспу Дев'ять на бригаді майже ніколи не буває і не керує роботою колгоспу, увесь час пиячить... Він остаточно розклавсь... За що слід не лише зняти з роботи, а виключити з партії і притягти до судової відповідальності».

Неймовірно, але навіть після таких характеристик Дев'ять залишили в партії: «За допущення великих втрат в час збирання, за порушення рішень партії і уряду, за систематичне пияцтво т. Дев'ять заслуговує виключення з кандидатів ВКП(б), але приймаючи до уваги те, що т. Дев'ять відкрито визнав свої помилки і засудив їх..., а тому т. Дев'ять в партії залишити та винести сувору догану з попередженням, з занесенням в особисту справу».

В роки Другої світової війни багато петрушинських комуністів залишилися в селі, були ув'язнені німцями і розстріляні в 1942 р. Як не дивно, Григорій Дев'ять і тут уникнув репресій. Переховувався в сусідньому Роїщі і не потрапив на очі окупантам. У 1944 р., після повернення радянської влади, навіть встиг на деякий час очолити сільраду. Після чого його сліди губляться.

Із спогадів Дмитра Феодосовича Сериченка: «Перед початком війни переїхав жити в село Роїще, де його й застала німецька окупація. Він не був репресований німецькою владою – його врятувало те, що не знайшлося такої людини, яка б могла вказати, що він був затятим прихильником колективного будівництва. Після закінчення війни переїхав на постійне проживання в Чернігів, де й мешкав до останніх своїх днів».

ЖЕРДЕЦЬКИЙ Г.О. – епізодична постать в історії села. Черговий посланець з міста. Ніяк себе не проявив і вже за місяць зник з обрію.

БАТУХНО Семен Михайлович (1903-1942) – із місцевих. Батько займався «охотницьким заробітком на поміщицьких» цегляних заводах, сестри прислужували панам.

Закінчив 5 класів Петрушинської школи (1918 р.), член КСМ (комуністичного союзу молоді) у 1924-1929 рр., працював секретарем Комітету незаможних селян (1926 р.), служив у Червоній армії моряком на Балтійському флоті (жовтень 1926 – лютий 1927 рр.), звідки невдовзі по хворобі був відправлений додому і зарахований у територіальну частину.

Голова КНС у 1927 р., депутат сільради з 1928 р., у 1930 р. – секретар сільради. У 1929 р. вступив у колгосп «Червоний літак», де обіймав посаду організатора праці. Кандидат у члени ВКП(б) з 1931 р. Закінчив курси голів фінсекцій і отримав призначення в Петрушин, де понад рік очолював сільраду в 1932-1933 рр. «Відзначився» побиттям односельців під час комуністичного «шабашу» 2 травня 1933 р. У партійній характеристиці 1939 р. відзначалося, що: «проводив нещадну боротьбу з куркульством на селі..., з бандитизмом, який організовували сини куркулів, що були розкуркулені». Постійно пиячив.

Головував у Петрушині до травня 1933 р., у розпал Голодомору був переведений головою сільради до села Куликівки (нині Городнянського району). Вже за кілька місяців отримав сувору догану від Контрольної комісії РСІ за привласнення жита, відібраного в розкуркулених. 15 лютого 1934 р. чернігівський міськпартком КП(б)У звернув увагу на «пияцтво та часту відлучку з села ... тов. Батухна», а вже 21 березня його виключили з партії за «систематичне пияцтво та дискредитацію радянської влади на селі».

Надалі працював у петрушинському колгоспі – рядовий робітник, бригадир, механік на молотарці, завідував свинофермою. В 1939 р. намагався відновити партійне членство – район підтримав, але в області запалили червоне світло.

За свідченнями Дмитра Феодосійовича Сериченка (1926-2008): «Затятий учасник організації колгоспу, безцеремонно викачував залишки запасів продовольства і насіннєвого матеріалу в населення. Був фізично здоровий і не соромився неугодному для нього дати стусана чи «по потилиці». Був малограмотний, але наслідував «українізацію», намагався говорити українською, що не завжди в нього виходило. Постійно в нього була завчена фраза до свого співбесідника: «А сіяти будеш?».

Під час німецько-радянської війни залишився в селі, був заарештований німцями і розстріляний у чернігівській в'язниці в 1942-му.

МИРОНЕНКО – ще один «легіонер», присланий керівництвом Чернігівської приміської смуги. Можливо, в липні 1933 р. змінив на посаді сільського голови Григорія Дев'ятя. Двічі згадується в документах на початку вересня, коли й закінчилося його перебування в селі.

ШУРУБЕНКО Дмитро Степанович (1895-1980) – доволі одіозна постать. Активіст радянської влади і колгоспного руху, його прозивали «Сиса».

Народився 23 жовтня 1895 р. Закінчив 2-класне міністерське училище. До Першої світової війни працював у батьківському господарстві, ходив на заробітки у більш заможні господарства. У 1915-1918 рр. служив у

царській армії унтер-офіцером. Повернувшись у рідне село, деякий час працював у власному господарстві. У 1938-му йому закидали, що в 1918 р. служив у гетьманській варті, за що тоді ж затримувався червоними богунськими частинами.

В 1919 р. член земельної комісії. У серпні мобілізований в Червону армію, служив до травня 1921-го. Вступив у Комітет незаможних селян, кандидат у члени партії (червень 1921 р.). Голова Халявинської волракінспекції (до жовтня 1921 р.), голова Петрушинської сільради (до жовтня 1922 р.), надалі рік працював у власному господарстві. У листопаді 1923 р. обраний секретарем сільради, голова сільради в 1924-1926, 1927-1928, 1930 рр.

Наприкінці 1920-х обіймав посади районного рівня. В 1929 р., після створення колгоспу «Червоний літак», організував у Петрушині ще одну ініціативну групу для створення колгоспу (вірогідно, під назвою «Червоний партизан»), яка пізніше влилася в «Червоний літак». У найбільш голодні місяці 1932-1933 рр. очолював партосередок у селі Свинь (сучасне Вознесенське). З вересня 1933 р. по лютий 1934 р. знову голова Петрушинської сільради.

Чи не єдиний з радянсько-компартійного активу села, хто говорив про голод, і навіть зазнав за це утисків: 27 лютого 1934 р. Чернігівським міськпарткомом виключений з ВКП(б) «за систематичну п'янку та за розповсюдження провокаційних чуток серед селян с. Петрушина, що селяне знову будуть голодувати, як голодували в 1933 році».

Очолював Петрушинську сільраду в 1937-1939 рр. Влітку 1938-го намагався поновитися в партії, однак бюро Чернігівського райкому КП(б)У клопотання не підтримало.

Із спогадів Дмитра Федосовича Сериченка: «Багато років працював головою сільської ради, головою сільпо. На початку війни був мобілізований. Пізньої осені 1945 р. з'явився з полону додому. В період окупації німці репресували активістів та інших керівників села. Потрапив і він у цей список. Всіх посадили в Чернігівську тюрму і незабаром всіх розстріляли (15 чоловік), а Шурубенко був звільнений. Виявляється, в нього було збережене петлюрівське посвідчення за підписом самого Симона Петлюри. Після звільнення села від німців його звинувачували як провокатора, який видав усіх розстріляних німецькій владі. Був судимий і засуджений до 10-и років ув'язнення. Після відбуття терміну працював у колгоспі сторожем. Помер у 70-х роках».

Його дійсно багато хто вважає зрадником, хоча історія загалом доволі темна.

КОЛГОСП «ЧЕРВОНІЙ ЛІТАК»

ПОЧЕПНЯ Феодосій Григорович – 1931 – початок 1932

ДАШКО Василь Антонович – 1932, початок – 1932, жовтень/листопад

САДОВИЙ Георгій Федорович – 1932, кінець – 1933, кінець

ШЕВЧЕНКО Семен Андрійович – 1933, кінець – 1934, лютий

=====

САДОВИЙ Георгій Федорович (1893-?) – учасник Першої світової війни, рядовий.

В 1919 р. очолював Петрушинський комітет бідноти. Входив до першого складу Петрушинського партосередку, навіть деякий час його очолював. До компартійного активу потрапив як постраждалий за часів гетьмана Павла Скоропадського: «Під час Гетьманської влади я разом з іншими товаришами був заарештований і знаходився під вартою в Чернігівській губернській тюрмі, по вказівці Флегонта Шихуцького і старшого міліціонера Володимира Шурубенка, за те, що я як член колишнього в той час комбіву села Петрушина приймав участь у роздачі його врожаю між сільською біднотою. В тюрмі ми сиділи три з половиною місяці, до прибуття на Україну радянської влади, при чому нас били нагайками, прикладами і розпеченими шомполами так, що я два з половиною місяці хворів і знаходився на лікуванні».

Після цього його кар'єра пішла стрімко вгору. Очолював культурно-просвітницький гурток, в 1920 р. – Народний будинок (клуб) і завідував сільською бібліотекою, входив до сільського Комітету незаможних селян, деякий час навіть стояв на чолі Халявинського відділу народної освіти (грудень 1920 – січень 1921 рр.). Пізніше – волосний інструктор по позашкільній освіті, член президії волосного комнезаму.

В 1923 р. з невідомих причин опинився поза партією, однак постійно перебував на керівних посадах. Член сільради та багатьох комісій, у 1929 р. входив до ініціативної групи по створенню колгоспу «Червоний партизан». Голова колгоспу «Червоний літак» в 1932-1933 рр.

Як згадував Дмитро Феодосійович Сериченко: «В голодний час дозволяв різні розкоші, вів аморальний спосіб життя. Люди помирають від голоду, а він у вільний час сидить і на гармошці грає та наспівує різні частівки, у цьому він був майстер».

У 1933 р. прославився нічною молотьбою, коли в бригади набирали лише молодих дівчат і час від часу влаштовували розваги («качанія») на сіні. Оскільки господарські показники геть занепали, Садового за «шкідництво», за «щоденні п'янки, розврат, вимагательство» покарали переводом головою колгоспу в Терехівку. Однак і там ситуація не покращилася. Відтак 10 березня 1934 р. бюро Чернігівського міськпарткому виключило Георгія Федоровича з партії і віддало під суд.

Дмитро Федосович Сериченко: «Він був засуджений і отримав термін 2 роки. Відбував своє покарання в Чернігові. Вийшло так, що йому довелося возити бочки з фекаліями на свалку за місто, через район «П'яти кутів», де постійно були люди з Петрушина. Він цього винести не міг, здійснив втечу. Після чого був повторно судимий і знову отримав термін у два роки, і до того ще не відпрацьовані по першому терміну півтора роки. Другу судимість відбував уже не в Чернігові. По закінченні термінів прибув додому і поїхав на переселення в Амурську область із сім'єю».

ШЕВЧЕНКО Семен Андрійович (1899-?) – у Петрушині з кінця 1933 р., коли Голодомор вже був позаду.

Родом із Куликівки Городнянського району. Навчався на теслю. В 1919-1921 рр. – у Червоній армії. До 1927 р. працював в одноосібному (тобто своєму) сільському господарстві, з 1928 р. – у кооперації. У 1930-1933 р. очолював колгосп «Ленінський шлях» у Куликівці.

Член партії з 20 квітня 1931 р. По партійній лінії мав догану як голова Куликівського партосередку за невиконання планів по мобілізації коштів, а в 1931 р. судився за невиконання планів по картоплі.

У лютому 1934 р. очолив новостворений колгосп «Імені 8 березня». Про нього досить толерантно відгукувалися під час партійної чистки 1934 р.: «цілком забезпечує роботу колгоспу, активно бореться за виконання рішень партії, він дуже уважно відноситься до потреб колгоспників».

КООПЕРАТИВНЕ ТОВАРИСТВО

КОСОВЕЦЬ Данило Овсійович – 1932

СНІГИР Йосип Петрович – з 11 грудня 1932

ДЕВ'ЯТЬ Григорій Мойсейович – 1933, липень

ТОМАШ Григорій Гаврилович – 1933

=====

ТОМАШ Григорій Гаврилович (1896-1963) – просто сумлінний працівник.

Автобіографія 1934 р.: «Народився в с. Петрушино в родині селянина-бідняка. До 1915 р. з малих років жив при своїх батьках. У 1915-1918 рр. служив у старій армії – унтер-офіцером, у 1918-1921 рр. – служив у Червоній Армії. В 1921-1932 рр. працював дома в сільському господарстві. В 1933 р. – голова кооперації, 1933 рік – голова сільради (с. Киїнка). З 1933 р. працюю в колгоспі на посалі об'їждчика. Партсягнення – мав догану в 1933 р. у селі Киїнці за халатне ставлення до своїх обов'язків, іншу догану мав за невиконання політ кампаній. Судився за невиконання плану картоплі».

Оскільки не підходив на роль бездушного ката для односельців, то не пройшов партійної чистки в 1934 р. Парторг Феодосій Почепня так характеризував Григорія Гавриловича: «Тов. Томаш політично неграмотний, він не може забезпечити авангардну роль комуністів. Окрім того, в нього дуже слабкий характер, через що йому доводиться потрапляти під вплив куркулів».

У подальшому працював комірником, на млині, ваговиком тощо.

ШКОЛА

АНДРІЄВСЬКИЙ Яків Силлович – 1927–1932

НЕДІЛЬКО Кіндрат Ларіонович – 1933, 1 січня – 1937

=====

Тогочасні вчителі також були складовою частиною радянсько-партійної номенклатури. Вони відігравали важливу роль у всіх радянських пропагандистських кампаніях, займали важливі посади (Яків Андрієвський), навіть очолювали партійний осередок (Кіндрат Неділько). У розпал Голодомору вчителів прикріпили до окремого «спецрозподільника», з якого харчувався партактив.

АНДРІЄВСЬКИЙ Яків Силлович (1890-?) – директор школи у 1919-1921 та 1927-1933 рр.

Народився 9 жовтня 1890 р. в селі Монастирище Ніжинського повіту. Витримав екзамен на звання вчителя в Предмостній Слободі Остерського повіту в 1909 р. Педагогічну діяльність розпочав восени 1910 р. у Мені Сосницького повіту, далі за власним бажанням перевівся до с. Перелюб Сосницького повіту (листопад 1910 р.). З 1 липня 1912 р. – у Петрушинському міністерському 2-класному училищі.

З початком I світової війни мобілізований до діючої армії. 3 місяці перебував у тилу, 1 місяць – на фронті, служив рядовим у піхоті. 2 грудня 1914 р. потрапив у німецький полон, де знаходився до 17 лютого 1919 р. 1 травня 1919 р. повернувся в Петрушин, очолив школу. Виховував дочку-школярку – очевидно, від першого шлюбу. В 1920 р. одружився на вчительці початкових класів Парасковії Петрівні Зеленецькій.

Читав у старших класах практично весь спектр предметів, оскільки викладали тоді за «круговою» системою – по черзі читали різні групи предметів, змінюючи їх щороку.

Виразно симпатизував радянській владі. Приймав активну участь у громадсько-політичному житті: член сільради і секретар культурно-просвітницького гуртка (1919-1920 рр.), член Комітету незаможних селян (з 1920 р.), голова сільського будинку (клуба, з 1924 р.). У 1923 р. приймав активну участь в організації Петрушинського кооперативного товариства,

в якому пропрацював 7 років членом правління, головою ревізійної комісії та в рахівній комісії. У 1925 р. завідував також школою лікнепу (ліквідації неписьменності).

Однак 10 грудня 1924 р. Бобровицький райпартком відмовив Якову Силовичу у прийнятті в члени партії. Завадило соціальне походження, оскільки дід і батько Якова Силовича – псаломщики, тобто службовці релігійного культу. Як згадували старожили: «Тесть у нього був священиком у Тупичеві, так його гризли за це постійно. Влітку разом із дружиною він їздив через болота на Тупичів, так проїжджав Зеленою вулицею, якраз повз наш двір. Гарний дядько. Хто не слухає – щигля. А сам високий, стрункий, русявий. Через тестя його і зняли – «за соціальним станом». А переїхав він, здається, в село Зайці Чернігівського району».

Через «зв'язок з родичами дружини, які являються службовцями релігійного культу» не пройшов партійної чистки 1929 р.

У 1928-1929 рр. голова ревізійної комісії Халявинського кредитного товариства. Брав активну участь в організації Петрушинського колгоспу «Червоний літак» (1929 р.), де виконував обов'язки рахівника. Завдяки активній громадській діяльності та бездоганній репутації незабаром був поновлений у партії.

Подружжя не мало дітей, а дружина часто хворіла і мала доволі складний характер. Сім'я розпалася і, вочевидь, саме це стало причиною переходу Якова Андрієвського 1 січня 1933 р. у Кувечицьку школу. Подальша доля невідома. За деякими спогадами, помер у с. Зайці.

РЯДОВІ КОМУНІСТИ

СЕРИЧЕНКО Дмитро Сергійович – кандидат із квітня 1924 р.

ДЕВ'ЯТЬ Ольга Юхимівна – кандидат із 1925 р., член партії з 1927 р.

КАЧНИЙ Іван Петрович – кандидат із 1925 р., член партії з 1926 р.

СЕРИЧЕНКО Олена Гнатівна – кандидат із 1930 р., член партії з 1932 р.

КОПИЛ Парасковія Михайлівна – кандидат із листопада 1930 р.

ШИХУЦЬКА Парасковія Хомівна – кандидат із березня 1932 р.

ГУРЕВИЧ Надія Залманівна – кандидат із березня 1932 р.

БИЧИК Галина Глібівна – кандидат із вересня 1932 р.

ДМИТРЕНКО Феодосій Юхимович – кандидат із вересня 1932 р.

ІОНОВА Марія Петрівна – кандидат із вересня 1932 р.

СЕРГІЄНКО Андрій Вікторович – кандидат із вересня 1932 р.

=====

Окрім посадових осіб, існувала ціла когорта комуністів, які не обіймали скільки-небудь значимих посад, однак деякі з них відігравали дуже важливу роль у реалізації державної політики. В першу чергу мова про таких активістів, як Ольга Дев'ять, Марія Іонова.

СЕРИЧЕНКО Дмитро Сергійович (1891-1942) – молодший брат Олександра Сериченко, чи не найбільш яскравої постаті петрушинських комуністів на зорі радянської влади.

Учасник Першої світової війни, піхотинець. Ще тоді таємно відвідував збори більшовиків, член РСДРП із 1917 р. Переконаний активіст радянського режиму, перебував у дивізії Миколи Щорса.

За радянської влади голова Халявинського волосного виконкому (1.07.1919 – 28.07.1920), Халявинського волосного парткому (4.01.1920 – 28.07.1920), Березнянського волосного виконкому (1922), Петрушинської сільради (1923-1924).

У подальшому перебував дещо в тіні, не входив до партосередку, хоча й підтримував лінію партії. До 1928 р. постійно обирався депутатом сільради. Тоді ж заявив про відхід із села і, вочевидь, на деякий час полишив Петрушин. У 1929 р. «пророблявся» на сільраді через те, що разом із Степаном Почепнею «часто займаються випивкою вкупі з хуліганами», а 22 квітня навіть зірвали збори з нагоди річниці народження В.І. Леніна.

В грудні 1929 р. разом із членами «штурмової бригади» активно виступав на зборах з агітацією за закриття церкви. У грудні 1933 р. районна газета писала, що «бригадир 6-ої бригади тов. Сериченко Дмитро привчив ходити в ярмі власну корову і цим дав приклад для колгоспників своєї бригади».

На початку німецько-радянської війни 1941-1945 рр. правління колгоспу зобов'язало Дмитра Сергійовича евакуювати колгоспну худобу. В Саратові переправив худобу через Волгу і оселився із сім'єю в одному з тамтешніх колгоспів. Помер від дизентерії в 1942 р.



ДЕВ'ЯТЬ (дів. Дмитренко) Ольга Юхимівна (1897-?) – дружина Григорія Дев'ятя. Працювала у власному господарстві, в 1929 р. вступила в колгосп. У часи Голодомору завідувала колгоспними яслами.

Кандидатський квиток отримала в 1925 р., з 1927 р. – член ВКП(б).

Безжальна революціонерка, нещадно вилучала хліб і продовольство в односельців задля виконання спущених з гори норм. При цьому не гребувала привласнювати речі розкуркулених. Войовнича атеїстка. Вірогідно, саме вона топталася по церковних іконах, коли їх вилучали з церкви.

Як ревна комуністка без проблем пройшла чистку 1934 р. Виступаючими характеризувалася як «найактивніша працівниця нашого села, вона рішуче боролася за укріплення колгоспу, приймає систематичну участь у суспільній роботі, акуратно відвідувала і цікавилась політзаняттями».

4 грудня 1935 р. отримала догану за «халатне відношення до охорони партквитка, якого розірвали діти».

У подальшому очолювала Петрушинський партосередок. Але оскільки прикривала пияцтво чоловіка, то знята з посади 5 серпня 1937 р. («не лише не організувала роботу кандидатської групи, але займалася тільки сплетнями, фактично роботу розвалила, внаслідок такого стану в колгоспах сільради та школі допущено засміченість класово-ворожими елементами»).

Із виступу на районних партійних зборах 30 листопада 1937 р.: «Тут мене звинувачували в співчутті до контрреволюційної агітації в с. Роїще, то це не вірно. Я з 1920 р. активно борюсь проти всіх цих гадів троцькістів».

Наприкінці 1939 р. разом із чоловіком виїхали в Чернігів. Під час німецько-радянської війни мешкали в Роїщі, що й врятувало їх від репресій та загибелі. По війні повернулися в Чернігів, подальша доля невідома.

КАЧНИЙ Іван Петрович (1900-1967)

Закінчив 4 класи міністерської школи, батракував. У 1919-1922 рр. служив у Червоній армії – півроку в Чернігівському караульному батальйоні і ще два телеграфістом у стрілецьких дивізіях. Старожили вважали його учасником «розгрому Врангеля» (тобто «білих» військ, що в 1920 р. базувалися в Криму), однак очевидно, що безпосередньо у військових діях Іван Петрович участі не брав.

У 1924 р. обраний головою Комітету незаможних селян. Можливо, саме перебуваючи на цій посаді у 1929 р. застрелив 19 річного «Володьку» (Володимира Петровича Шихуцького) – юнака, що був несповна розуму і займався крадіжками.

Член бюро Чернігівського райпарткому (1930), голова сільради у Ведильцях (1931). У 1932 р. перебував у Петрушині, працював об'їждчиком у лісництві. Навесні 1933-го – бригадир колгоспу «Червоний літак» («пиячив, приходив п'яний в бригаду, дезорганізував колгоспників, не подавав їм прикладу як бригадир»), пізніше – голова колгоспу в Жеведі (знятий в лютому 1934 р.).

У подальшому деякий час працював продавцем у магазині, обіймав різні посади в колгоспі. Через схильність до випивки в останні роки вийшов із довіри.

СЕРИЧЕНКО (Фомініч) Олена Гнатівна (1905-1996)

Вийшла заміж за агронома, їздили в Новгород-Сіверський, Семенівський райони. Останній час мешкали в Глухові Сумської області. Розлучилися в середині 1960-х, після чого повернулася в Петрушин, доглядала батька. Жила в маленькій хаті по вулиці Садовій, біля церкви.

КОПИЛ Парасковія Михайлівна (1908-?) – походила з бідної сім'ї, проста колгоспниця. У 1932 р. «прикажчик крамниці споживчого товариства». Зарекомендувала себе як старанна працівниця. Особливої активності не проявляла, пропускала політнавчання, для «викачки» хліба не надто підходила. Вірогідно, саме тому її намагалися виключити з партії в 1933-му за невихід на роботу, однак начальство відмінило постанову Петрушинського партосередку.

ГУРЕВИЧ Надія Залманівна (1899-?) – вчителька петрушинської школи в 1930-1932 рр., за національністю – єврейка.

Народилася в 1899 р. у Ніжині. Закінчила Ніжинський інститут народної освіти за спеціальністю історія і географія. З 1935 р. працювала в Количівській 7-річній школі. Там же згадується в 1952 р. У травні 1939 р. прийнята кандидатом у члени партії. Третій секретар райкому КП(б)У так характеризував Надію Залманівну: «Я знайомився з її матеріалом, говорив ще з деякими товаришами, виявилось, що вона працює непогано, провадить систематично масово-політичну роботу серед колгоспників». На той час із рідні мала тільки сестру, що проживала в Гомелі.

У вересні 1940 р. стала дійсним членом ВКП(б). Перед цим деякий час жила в Києві, однак не знайшла квартири і повернулася у Чернігів. 8 липня 1944 р. призначена вчителем історії і географії в Количівку.

БИЧИК Ганна Іллівна (1883/1897-1972) – достатньо випадковий для партії елемент, сільська трудівниця, яка явно не відповідала репресивній суті організації.

Народилася в Терехівці. Працювала в своєму господарстві, середнячка, в 1929 р. вступила в колгосп як рядова колгоспниця. В 1932 р. стала кандидатом у члени партії. Не пройшла партійної чистки 1934 р.

Парторг Феодосій Почепня характеризував її як таку, що «в партійному житті участі не приймала, над собою не працювала, партнавантажень не виконувала. Вона по своїй політичній неграмотності не може забезпечити авангардну роль комуніста».

ДМИТРЕНКО Феодосій Юхимович (1900-?) – рідний брат Ольги Дев'ять. Народився в Петрушині закінчив міністерське училище.

З автобіографії 1934 р.: «Від зятя-революціонера я ще до революції познайомився з революційним рухом. У 1917 р. приєднався до революції. Був представником культ-просвіт гуртка. Брав участь у розкуркуленні петлюрівців. Під час німецької окупації в боях ні разу не був. Під час Денікіна по вказівці двох куркулів 2 офіцера і чеченці зайшли до нас і побили мене до втрати свідомості. Сестру повели в погреб, де її згвалтували, а матір побили, а я втік.

У цей час пішов в армію в Гомель. Полк видав мені посвідчення, як співчуваючому партії. Червоноармійцям читав книжки. В 1919 р. потрапляю на курси в Житомир, Політвідділ 47 дивізії. В селах, де проходила Червона Армія, організовував владу. Після розгрому 47 дивізії під Ковелем, потрапляю в 7 дивізію інструктором політвідділу. 1921 р. – вступаю другий раз в партію (при розгромі 47 дивізії потрапив у полон і знищив партійні документи), однак захворів на тиф і механічно вибув. Демобілізувався з армії, працював головою КНС, (секретарем) сільради, інструктором РСС. В 1932 р. знову вступив у кандидати партії. Відпросився і з дозволу міського парткомітету з сільради перейшов у радгосп, де й працюю другий рік. Маю навантаження: касир, статистик».

За підсумками чистки партії 1934 р. виключений з партії «за систематичне пияцтво» і «моральне розкладення».

ІУНОВА Марія Петрівна (1892-1969) – активістка радянського ладу. Дівоче прізвище Рубашенко.

Автобіографія 1934 р.: «Кандидат партії з 1932 р. Народження 1892 р. Батько був батрак, землі не було, тільки була хата. З 1906 року – 14 років пішла служити по найму: пасла гусей, свиней і т.п. У 1914 р. вийшла заміж і працювала в сільському господарстві. В 1921 р. наділили 4 гектара землі, і до 1929 р. працювала в сільському господарстві. В 1929 р. вступила перша в колгосп, де працювала до весни 1934 р. Весною 1934 р., маючи 5 душ дітей, а другий чоловік працює в ОРСЕ ЦРК, то я туди пішла в радгосп працювати, тому що голова колгоспу Шевченко, якого вичистили з партії, був на мене злий, що я про його неправильні справи завжди говорила, то він тому не давав мені підтримки. 16 червня 1934 р. я знову повернулася в колгосп, маю 69 трудовнів, а в 1933 р. мала 129 трудовнів. Роботу суспільну виконувала, яку мені доручали: розкуркулювала куркулів, була членом сільради, зараз також член сільради.

Працюю бригадиром по льону, роботу виконую добре. Партстягнень не маю, прогулів немає, доган немає».

Під час партійної чистки 1934 р. кілька виступаючих підтвердили, що в 1929 р. Іонова перша вступила в колгосп. Феодосій Почепня: «Іонова багато розкуркулила куркулів, все робила по закону, працювала активно, добре. Весною 1934 р. її голод змусив піти в радгосп працювати і підтримки в колгоспі їй не дали».

Анастасія Григорівна Тесленок (1914-2009) вважала «Рубашенко» Марію «найбільш жорстоким представником місцевої влади».

ЛОБАС Микола Філімонович (1901-?) – сумлінний працівник, однак для тої епохи потрібні були інші якості.

Народився в сім'ї селянина-бідняка, з малих років випасав худобу, з 1919 р. працював у власному господарстві. У 1929 р. вступив у колгосп, бригадир по тваринництву (1934 р.).

Попри позитивні характеристики товаришів, не пройшов партійної чистки в 1934 р., за підсумками якої переведений із кандидатів партії у співчуваючі.

В цілому, в 1932-1933 рр. петрушинські управлінці являли собою симбіоз підготовлених місцевих кадрів (8 осіб) та посланців із міста (7 осіб), які забезпечували ревне виконання партійних вказівок та спущених згори планів, завдань, показників. А допомагав їм у цьому загін комуністів із місцевого партосередку.

Найбільш одіозні петрушинські комуністи – Григорій Дев'ять, Семен Батухно, Дмитро Шурубенко, Василь Дашко – навіть призначалися на керівні посади в сусідні села.

В інших селах або в Чернігові у роки Голодомору працювали ще кілька знакових постатей Петрушинського комуністичного осередку.

СЕРИЧЕНКО Іван Гнатович (1897-1988) – рідний брат Ольги і Григорія, сім'ї, що дала відразу трьох партійців.

Батракував, служив у царській (1916-1918 рр.) і Червоній арміях (1919-1921 рр.). У 1924-1925 рр. секретар Комітету незаможних селян, з грудня 1925 р. – голова. Кандидат у члени партії з січня 1926 р., член ВКП(б) з 1927 р.

Рік очолював сільський партосередок. Навесні 1931 р. на бюро Чернігівського райпарткому заявив про відсутність у Петрушині куркулів та класового опору з їх боку, через що отримав сувору догану і його зняли з посади секретаря партосередку. Розчарований партійною політикою, за кілька місяців полишив село і влаштувався на роботу в Чернігові. Багато років працював бухгалтером, прожив довге життя – помер у віці 91 рік.

СЕРИЧЕНКО Григорій Гнатович (1911-?)

Навчався в Халявинській ремісничій школі. Комсомолец із 1927 р., у 1928-1930 рр. очолював сільський осередок Комуністичного союзу молоді, вступив у колгосп. Кандидат у члени партії з 1929 р.

У 1930 р. вступив у Чернігівський зоотехнікум і перебрався до міста.

Член ВКП(б) з 1931 р. Працював техніком у Чернігівському зоовідділі. Під час партійної чистки 1934 р. переведений у кандидати «як той, що не володіє політичними знаннями, необхідними для члена партії». Повторно дійсним членом партії став у 1939-му.

МАЗУР Іван Олексійович – борець Червоної армії, секретар Петрушинського компартійного осередку (1921-1923, 1923-1925, 1930), голова Петрушинської сільради (1926. 1928-1929, 1929-1930), деякий час очолював колгосп «Червоний літак» (1929). Місце перебування в 1932-1933 рр. не встановлене.

МАЗУР Василь Іванович (1893-?) – учасник Першої світової війни. За радянської влади голова Халявинського волосного відділу освіти (1919-1920, 1921-1922), Халявинського волосного парткому (жовтень 1920 – листопад 1921), секретар Петрушинського компартійного осередку (1923).

Опісля виїхав у Чернігів і в село більше не повертався.



*** *** ***

АПОГЕЙ МРАКОБІССЯ (перша половина 1932 р.)

З початком «колективізації» Україну все більше стала накривати хвиля істерії. З кожним днем зростав тиск на селян, аби швидше загнати всіх у колгоспи. Всіх незгодних перетворювали на ворогів народу і нещадно карали. Закривалися церкви. Репресії йшли суцільним потоком.

Не став виключенням і Петрушин. На початку 1930-х років тут творилося щось неймовірне.

Чого варта хоча б історія з винесенням догани всьому компартійному осередку села 3 квітня 1931 р. на засіданні бюро Чернігівського парткому. Секретар Іван Гнатович Сіриченко мав необережність заявити «що в с. Петрушині нема куркулів і класового опору з їх боку, і що відсутність колективізації пояснюється небажанням бідняцько-середняцьких мас іти до колгоспів». Що, між іншим, цілком відповідало дійсності. В «червоному» Петрушині ще на зорі радянської влади «розкуркулили» і відібрали «лишки» землі у всіх колишніх дворян і заможних селян. Ніякого спротиву місцева верхівка не відчувала ані тоді, ані в наступні роки. Власне, подібні заяви мали свідчити і про якісну роботу компартійного осередку. Однак на бюро слова Сіриченка сприйняли як вибух бомби: «За правоопортуністичну практику в боротьбі за колективізацію райуповноваженого по с. Петрушину т. Сіриченка позбавити повноважень від райпарткому, оголосити сувору догану і зняти з роботи секретаря партосередка. Оголосити за це догану також цілому осередку».

Відтак боротьба з неіснуючими «куркулями» закипіла з новим розмахом. 4 квітня 1931 р. були заарештовані і потім включені «в загальну операцію по вилученню куркулів» Василь Лаврентійович Зевченко, Дмитро Олексійович Костюк, Йосип Васильович Лобас, Олексій Іванович Лобас, а також Іван Митрофанович Лобас, що на той мешкав у хуторі Олександрівка на околиці Чернігова.

Як правило, в «куркулі» записували тих, хто мав більш-менш суттєві земельні наділи ще до 1917 р. Тому ж таки Дмитру Костюку ще 17 січня 1931 р. голова сільради Григорій Дев'ять видав ось таку довідку: «Дано на громадянина с. Петрушина Костюка Дмитра Алексеевича про те, що хозяйство его до революции было кулацкое, отчуждалось земли около 29 десятин, бывший стражник, лишен избирательного права. Служил в религиозном культе сторожем. Тепер має землі ріллі 5 десятин, сіножаті 2-15 дес., городу 38 сотих. Маєть січкарку й половину молотарки. Хозяйство считается заможно-кулаческим, доводилось твердое завдання по всех кампаніях». Ось такий «куркуль» із п'ятьма десятинами землі...

24 квітня 1931 р. шістьох «куркулів» позбавили виборчого права, а ще п'ятьох за ухил від сплати податків сільрада постановила віддати до суду.

27 квітня 1931 р. заарештували Семена Олексійовича Лобаса, його також включили «в загальну операцію по вилученню куркулів». 15 травня під арешт потрапив Петро Федорович Зевченко, однак справу проти нього припинили.

Заможних селян нещадно штрафували – як правило, за невиконання доволі високих «твердих завдань». 29 серпня 1931 р. сільрада ухвалила забрати всіх корів «в тих господарствах, яким доведене тверде завдання», а управа колгоспу мала підшукати приміщення для реквізованої худоби.

4 жовтня 1931 р. «за невиконання агромінімуму» В.Ф. Сковородько та А.М. Кривець постановлено «землі, живий та мертвий реманент цих громадян передати до колгоспу, як куркульських господарств» – згідно постанови ВЦВК. 11 жовтня 1931 р. сільрада погрожувала подібними репресіями для всіх, хто за чотири наступні дні не приступить «до зяблевої оранки». А на 12 жовтня постановлено «мобілізувати 200 душ жінок з індивідуального сектора для уборки картоплі в колгоспі за відповідну плату, а управі колгоспу вислати всіх трудоспособних жінок для ліквідації цього прориву. На час ліквідації проривів по уборці картоплі та буряків в колгоспі мобілізувати й школу».

30 жовтня 1931 р. заарештували вчителя Сергія Васильовича Ковтуновича, його засудили на заслання «до Північного краю на 3 роки».

У 1932 р. «класовий расизм» лише поширювався, знущання над селянами ставало звичним явищем. А від звичного укладу життя мало що залишилося.

Чи було ще коли в історії, аби діти відмовлялися від батьків? А в 1931-1932 роках районна газета «Червоний стяг» масово друкувала подібні оголошення, іноді вони, попри дрібний шрифт, займали до половини сторінки. Номер за 18 лютого 1932 р.: «Я, мешканець села Петрушин, учень 7-річної школи ЮЩЕНКО М.Ів., відмовляюсь від своїх батьків – куркулів і переходжу на утримання тітки». Також маємо свідчення про відмову від батька Миколи Андрійовича Ярошенка.

Тим часом сільське керівництво безпробудно пиячило. Редакція районної газети «Червоний стяг» передала в районну Контрольну комісію Робітниче-селянської інспекції анонімного листа (він не був опублікований):

«Голова сільради Петрушино тов. Дев'ять Григорій і заступник його тов. Батухно, навіть коли їм не до вподоби заключити соцумову з іншими сільрадами на краще готування до весняної сівби або на хлібозаготівлю тощо, то вони спромоглися цю умову заключити між собою щодо випивки горілки. 17 січня ц/р тов. Дев'ять скликав президію сільради, де стояло

питання про хлібозаготівлю і про підготовку до весняної сівби... А треба сказати, що він з'явився на президію сільради вщент п'яний, а також і тов. Батухно, його заступник. Від їх несло горілкою, як із бочки. Коли закінчив свою доповідь тов. Дев'ять, за столом і захрапів. Навіть заснув. На другий вечір теж несло від його горілкою. Я гадаю, що він, тобто тов. Дев'ять, без горілки не може і жити. Тов. Батухно від його теж не хоче відстати, бо і він на другий вечір теж був п'яний. Може я помиляюся, бо я рахую п'яним того, від кого несе горілкою, як від бочки. Я не знаю, за що їм приходить відповідати, чи за те, що вони пиячать, чи за свою роботу. За це навіть остаточну відповідь дасть Рай КК РСІ».

Тим часом розгортається посівна кампанія. Селяни, обкладені захмарними державними планами, стрімко втрачають будь-яку мотивацію до праці. Ніякого ентузіазму не спостерігається і в нещодавно створеному (1929 рік) колгоспі. Тож для виконання планів у селі створюється такий собі чудернацький орган – «посівтрійка», мета якого – репресіями і примусом добиватися намічених показників. Перше засідання відбулося 26 лютого 1932 року, і вже розгляд першого питання чітко вказує сутність діяльності «посівтрійки»:

«Постановили: що кається к громадянам, які злостно до сьогоднішнього дня не очистили семян, незбір попелу, чим самим підривають посівну кампанію. Часть господарств (18) оштрафовать. А злосних передать дело до раймилиції для показового суду:

Кушнер Степан

Калениченко Демид

Костюк Григорій

Тарасевич Сергій».

Не більше й не менше – кримінальна справа і показовий суд всього лише за невиконання завдань по очистці насіння та збиранні попелу. До речі, Степан Самійлович Кушнір – один із тих, кого водили на удаваний розстріл у 1919 р.

Днем раніше відбулася жіноча сільськогосподарська конференція Чернігівщини, яка зібрала 603 представниці від усіх сіл і колгоспів району. «Червоний стяг» розповів про неї 29 лютого:

«Колгоспниця-делегатка конференції від села Петрушина ДМИТРЕНКО Улита каже: «Працюючи в колгоспі, я одержала більш прибутків, ніж тоді, коли була одноосібницею. Я наочно впевнилась, що під керівництвом комуністичної партії біднота й середняки вірним шляхом ідуть до кращого життя – соціалізму.

Прошу прийняти мене до лав комуністичної партії. Оголошую себе ударницею на всю посівкампанію».

Такі агітки відігравали в ті часи роль «пряника». Власне вся тодішня преса являла собою паралельну реальність, у якій усміхнені й щасливі громадяни країни рад мріяли про нові трудові подвиги, не уявляли свого життя без колгоспів і захоплювалися мудрим керівництвом партії та країни. В реальному житті дійсність різнилася на всі 180 градусів. Але куди частіше влада застосовувала «бати́г», бо майже все робилося не інакше як з-під палки.

Чергове рішення на межі істерії продукує президія сільради (Г. Жердецький, Василь Дашко, Семен Батухно, Феодосій Почепня, Григорій Лук'яненко та Данило Косовець), яка засідає 16 березня 1932 р. Голова сільради Жердецький проінформував «про громадян, які злосно не підготовляються до сівби (не ввезли страфонду очистки насіння, не вивозять навозу і взагалі агітують против колективізації), що може призвести до зриву, а тому президія сільради вважає за необхідне позбавитись небажаних наслідків, відібрати землю від слідуючих громадян:

Кисловець Мина Омелянович

Кисловець Михайло Дмитрович

Почепня Петро Васильович

Товстий Іван Юхимович

Ющенко Микола Матвійович

як від куркулів-експортників відібрати землю та конфіскувати все майно, а громадян:

Пархоменко Петра Никифоровича

Мазура Василя Васильовича

поштрафувати по 100 крб. як кулацьку верхівку села».

Ось так запросто сільрада ладна відібрати землю у селян, які неналежно готуються до посівної. А все тому, що місцева влада турбується не про своїх людей, а над усе – про виконання партійних планів і завдань. Які наслідки це матиме для простого люду – нікого не цікавить.

Нагадаємо, що в Петрушині практично не було опозиції радянській владі, не було тут ніяких натяків і на повстанський рух. Однак у документах постійно фігурує якась міфічна «куркульська верхівка села». Людей, що намагаються відстояти результати своєї праці, прирівнюють до непримиренних ворогів і відверто над ними знущаються.

28 березня 1932 р., друге засідання посівтрійки, склад якої не надто відрізняється від президії сільради (Жердецький, Дашко, Батухно, Косовець, а також Григорій Томаш і Єгор Садовий). На порядку денному питання про стан підготовки до весняної посівної. Зрозуміло, стан

тривожний, планові показники далеко відірвалися від реальності. Хто винний – та кляті ж «куркулі», ясна річ.

«Відносно куркульської верхівки, яка злосно не виконує агромінімуму:

Дрозд Денис Іванович
Миронько Іван Іванович
Почепня Григорій Іванович
Почепня
Сковородько В.Ф.

відібрати всю землю та цю постанову затвердити на президії сільради».

Президія сільради збирається затверджувати цю постанову майже за місяць, 25 квітня 1932 р. От тільки перелік «куркульської верхівки», яку потрібно позбавити землі, різко збільшується:

«З актами про відібрання землі від куркульської верхівки села, а саме:

1. БИЧИК Іван Федорович
2. БИЧИК Михайло Федорович
3. БРАГИНЕЦЬ Данило Ф.
4. ДРОЗД Григорій Іванович
5. ЄРОШЕНКО Андрій Михайлович
6. ЙОВЕНКО Данило Федорович
7. КАЛЕНІЧЕНКО Євдоха Д.
8. КИСЛОВЕЦЬ Григорій Іванович
9. КОСТЮК Григорій Степанович
10. КУШНЕР Степан Самойлович
11. ЛАВРЕНЕНКО Іван Григорович
12. ЛОБАС Петро Степанович
13. ЛУК'ЯНЕНКО Василь Якович
14. ЛУК'ЯНЕНКО Іван Борисович
15. ЛУК'ЯНЕНКО Ївга
16. ЛУК'ЯНЕНКО Яків Ф.
17. МАЗУР Федір Олексійович
18. МИРОНЬКО Костянтин Гнатович
19. НИЗЬКИЙ Яків Степанович
20. ПОЧЕПНЯ Степан Парменович
21. САМОРОДНИЙ Павло Федоров.
22. СКОВОРОДЬКО Григорій Федорович
23. ТАРАСЕВИЧ Олексій Іванович
24. ТАРАСЕВИЧ Юхим Якович
25. ХОПАН Андрій Костянтинович
26. ШИХУЦЬКИЙ Михайло Павлов.
27. ШЛЬОНЧИК Петро Маркович

28. ШУРУБЕНКО Марія Іванівна

з актами погодитись, землю відібрати, для чого запропонувати голові соцперебудови тов. Томашу Г. прирезувати землю до ланів колгоспу по 13 га до кожного поля та надіслати акти до РЗВ для затвердження».

З такими темпами скоро половина села залишиться без землі, та хіба це кого хвилює.

*** *** ***

А за тиждень, 2 травня 1932 р., у селі відбувається справжній комуністичний шабаш – немов апогей всього того неподобства, що творилося в тодішньому Петрушині. Відзначилися три місцевих голови – голова колгоспу Василь Антонович Дашко (29 років), голова сільради Семен Михайлович Батухно (27 років) та присланий із району голова споживчої кооперації і секретар партосередку Данило Овсійович Косовець (26 років). Їх «подвиги» описав у замітці для районної газети сількор, що сховався за прізвиськом «Тихим гай»:

«Замість того, щоб провести міжнародний празник пролетаріату «Першого травня» та поставити антирелігійну проповідь про шкідництво пасхальних труднощостей, наші партійці ... проводили пасху в п'янстві. Другого травня ці голови, напившись доп'яна горілки, вооружившись наганями, як люті звірі, увечері пішли бешкетувати пасху.

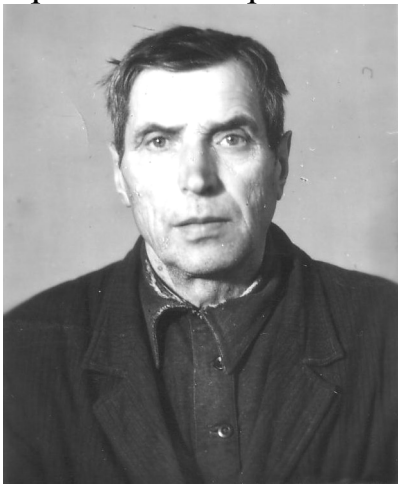
Зустрівши першого на вулиці, мавши в себе в руках міць, починають прикладатись рукоятками наганів до башки селян с. Петрушина. Ось ці голови, підійшовши до парубка тов. Ярошенка М., що сидів з дівчиною Томаш Н., вони прогнали від нього дівчину і заходились поратися коло його. Назнущавшись досить над цим парубком, вони зачепили його мотузкою за шию і потягли в околицю за село. В останній раз голова колгоспу, який має вагу 9 пудів, топтанувся разів декілька по грудях, а потім його поставили у водозбір на розстріл. Ось «гарний стрілець», вихопивши нагана, вистрілив у нього, він упав, але куля не влучила. Вони хотіли повірити чи на смерть вбили його, але «гарний стрілець» каже: «будьте уверены». Через декілька хвилин прийшовши сюди, забитого вже не було; вони почали шукати його у цій місцевості.

Побитого підібрано і відвезено до радянської лікарні. Далі вони зустріли Бориса Парменовича Ювенко і цьому побили рукоятками голову, який теж відвезений до лікарні. Ще побили голову Лавриненку Г.; коли пришли до сторожі пожежної дружини, заходилися коло сторожа Мазура Ф., який скричав «на пожар», чим і врятувався; і взагалі багато хто покуштував рукояток наганів від цих голів».

Ось така моторошна історія сколихнула Петрушин на травневі свята 1932 р. За тодішньою традицією, редакція переслала листа до контрольної комісії Робітничо-селянської інспекції, яка розбирала правопорушення членів партії. Як і годиться, КК РСІ завела окрему справу, а «партслідчий» добросовісно зібрав докупи всі наявні матеріали, завдяки чому можемо скласти доволі чітке уявлення про петрушинські події.

Пізнього вечора 2 травня 1932 р. побоїв зазнали декілька селян. Ключовий епізод – знущання над 21-річним юнаком Миколою Андрійовичем Ярошенком, якого партійці ледь не вбили. Тим самим, який незадовго до того відмовився від батька: «по соцстану батько куркуль, від якого відмовився через газету «Червоний стяг», квитанція №413 з 28 лютого 1932 р., але іноді я хожу до батька в Петрушин, а батько мені возить їжу в Чернігів, зараз живу в Чернігові на Південній вулиці у знайомого гр. Шевеля Миколи». На допиті Микола Ярошенко розповів, як «6 березня 1932 р. пішов в с. Петрушин до свого батька й мене невідомо хто ранив в ногу. Після чого мене відвезли в Чернігів на лікування в Радлікарню. Пробувши 10 днів на лікуванні, батько мене забрав додому в с. Петрушин і я лікувався в Петрушині до 2 травня 1932 р.».

Того вечора Микола сидів на колодках біля батькової хати з Надією Томаш і Іваном Демидовичем Калініченко, коли близько півночі підійшли Батухно, Дашко, Косовець і прогнали співрозмовників Ярошенка.



Іван Демидович Калініченко (1914-2004)

«2 травня ц.р. я сиділа на колодках з Ярошенком Миколою біля його двору..., – свідчила 19-річна Надія Іванівна Томаш. – Незабаром до нас підійшли три голови: Косовець, Батухно і Дашко. Батухно звелів Каленіченку і мені піти звідси. Ми послухали їх, як старших (начальства), і пішли. Пройшли кроків із 100 і почули як Ярошенко Микола сильно закричав: «ой, ой». Ми злякалися і побігли додому. Вертатись ми побоялись, тим більше, що били Ярошенка «начальники». Назавтра я почула на селі, що Ярошенка Миколу тяжко побито... Ярошенко Микола – хлопець хороший, нічого поганого про нього я не знаю і не чула».

Як згадував Ярошенко, «Батухно повалив мене на землю спиною доверху, придавив голову до землі та держав, а Косовець і Дашко били по спині чобітьми, а потім Дашко став мені на спину, почав топтатися та плигати по спині, після чого Косовець і Батухно били носачами під боки і по спині та рукоятками нагану».

Коли Микола намагався кричати, компартійці «почали бити чи дручками, чи наганями, я не пам'ятаю, бо я був уже не притомлений. Пам'ятаю, що Батухно зав'язав мене за шию попругою, я піднявся на ноги й мене Батухно вдарив, я впав. Зав'язавши попругою, мене потягли за ноги на город Лук'яненка Івана Борисовича, де Батухно напхав мені в рот землі й почали бити». Далі Ярошенка за ноги потягли за село, біля невеличкого ставу підняли, «і коли я стояв уже на ногах, Батухно запропонував іти у воду, крикнув: «Прощайся зі світом». І хтось вистрілив – гадаю, що Батухно; з мене злетів картуз і я почав пити воду, коли упав, почув хтось з них сказав: «Коли й живий, то здохне», і після чого пішли. Я, залишившись у воді, напився води, прийшов до пам'яті, чув як казав Батухно: «Коли жив, то сошлемо на Соловки, бо влада в наших руках». Коли я вже зовсім опам'ятався, я рачки поліз тікати й вони мене хоть і шукали, не знайшли».

Мати потерпілого, Катерина Іванівна Ярошенко: «Я почула вперше, що мого сина важко побито, від своєї дочки і зятя – 3 травня. Син лежав побитий в хаті у громадянки, прізвища не пам'ятаю, по-вуличному «Симонихи» М. Звідки сина повіз у Чернігівську лікарню мій чоловік Ярошенко Андрій – батько Миколи». І згорьована мати відверто не розуміє причин такої люті нападників: «За що били мого сина, я не знаю. Ніякої ворожнечі у мого сина і в нас не було ні з ким із голів».

Партсекретар Данило Косовець ніякої вини за собою та партійними товаришами не вбачав: «В цей день по селу було багато п'яних і було декілька бійок біля кооперативу. Ми вирішили пройти по селу з метою попередити бешкети, бо чуто було стрілянину». Оцінимо останню фразу: вирішили попередити бешкети, бо вже стріляли. З одного боку, попереджувати вже якось запізно. З іншого – в свідченнях відсутні навіть будь-які натяки на спроби розібратися, хто і в кого стріляв. Вочевидь, про стрільбу також прибріхано.

Далі зловмисники пішли на куток, де жив потерпілий: «покликали Ярошенка на середину вулиці. Попитали де його обріз. Ярошенко відповів, що його обріз у якогось Караховця». При чому, спершу Ярошенко «відмовлявся признатись, а потім, як ми всі троє «дали йому по разу», тобто ударили кулаком, він признався». Чергова картина маслом: «дали йому по разу», і він признався. І далі: «На городі (не знаю на чийому) ми запитали Ярошенка, з ким він крав і кого вони обікрали. Ярошенко визнав штук 4 кражі і хто саме крав. Признатись ми примусили

побивши його, бо без цього він не признавався. Дізнавшись про крадіжки, ми його покинули на городі. Ми на нього не стріляли. На мотузці не вели».

Чудовий взірєць правосуддя у розумінні низових членів партії: ходи собі по селу, бий морди – раптом хтось признається у кількох крадіжках. «Штук у чотирьох», а то й у всіх п'яти. Навіщо взагалі та міліція, тут одних Косовців вистачить.

Наступною жертвою петрушинських керманичів став Борис Олексійович Йовенко (40 років, середняк), йому того вечора дісталось наганом по голові. Близько дев'ятої вечора 2 травня він направлявся до сільбуду у компанії Степана Митрофановича Левоненка, Данила Федоровича Йовенка та Максима Якимовича Клоновця.

«Нас наздогнали голова сільради Батухно Семен, голова кооперації Косовець і голова колгоспу Дашко. Порівнявшись із нами, на запитання Клоновця: «Хто це йде», один із голів ударив Клоновця під бік... Клоновець зразу побіг від нас. Тоді Батухно кинувся до Левоненка Степана з кулаком, замахнувся й звелів: «Увойди». Левоненко втік. Йовенко Данило обернувся до голів і сказав: «Що це б'ються, що всі тікають?». На це Косовець ударив кулаком Йовенка Данила по голові. Йовенко упав. Я злякався і хотів тікати. Коли тільки я обернувся, мене хтось із голів ударив револьвером по голові, розбили голову (кожу). Потім мені сказав Пугач Іван Семенович, що мене вдарив Батухно. Теж потвердив Ющенко Василь Антонович. Ударивши мене, голови побігли кудись... На другий день (3 травня) я поїхав до лікаря в с. Роїще, де мені зроблено перев'язку і дано посвідку про побої. Посвідку я здав слідчому судовому. Повернувшись із лікарні, я на селі почув, що побито було ще Ярошенка і Лавріненка. Ми, громадяни с. Петрушина, помічаємо, що Косовець, Батухно і Дашко часто бувають п'яні».

Далі хулігани розбили голову Григорію Лавриненку. Цинічний Косовець і тут не вбачав жодного криміналу: «Батухно і Дашко, які його знали, запитали: «Чого ти пізно бродиш, бандит?». Що він відповів, я не пам'ятаю. Тоді Батухно і Дашко пхнули його на землю. Лавриненко упав, бо був п'яний. Коли ми пішли від нього, він схопився і побіг». Симулянт, одним словом. Ну як тут пройти мимо і не «надавати по разу» «п'яному бандиту»? А заодно усім іншим злодіям, хуліганам, п'яничкам та ревнивцям.

Федір Григорович Мазур (40 років): «Вночі з 2 на 3 травня я чергував у пожежні. Години біля 1-ї ночі я і сторож кооперативу Кисловець Дмитро Григорович почули на вулиці крики «пробі» – кроків за 100 від нас, ... де, як потім виявилось, було побито Лавриненка Грицька... Ні про Ярошенка,

ні про Лавриненка Грицька я ніколи нічого поганого не чув. Я помітив, що Батухно був трохи випивши».

Що цікаво, Василь Дашко і Семен Батухно спершу взагалі заперечували будь-яку причетність до нічних подій. Як пояснював Дашко: «о 7½ годині я пішов безпосереднє додому і нікуди не заходив. І більше з дому не виходив. Про побої я почув уже 3/V на колгоспівському дворі. Але хто побив, я не чув. Я ні 1, ні 2 травня горілки ні з ким не пив і взагалі ніколи не п'ю».

А за деякий час обидва, потупивши очі, підписали папірець, підготовлений слідчим: «свідчення тов. Косовця в цій справі, дані партслідчому 26 травня, стверджую. Від попереднього свого свідчення, даного 25/V, відмовляюся». Іншими словами: простіть, дядьку, збрехав, більше не буду. Ось тобі і чесні, принципові, справедливі комуністи...

«До приїзду в Петрушин Косовця, і Батухно, і Дашко були гарними робітниками, виконували всі завдання вчасно, – свідчив Василь Шихуцький. – Тепер робота в селі ослабла. Ні на 1 травня, ні на 22 травня (свято Миколи) роботи в полі не було, крім на шкільному городі. Не було організовано роботи. Сама верхівка села (голови) гуляли».

Між тим до справи слідчий долучив ще деякі матеріали, що мали доповнити характеристики головних героїв. Наприклад, записка на клаптику паперу одного із районних працівників (підпис нерозбірливий) до голови комісії:

«Тов. Вдовиченко! Ходос мне сказал, что у тебя в К.К. имеется материал на работников Петрушинского сельсовета Дашко и Батухно. Об этих хлопцах у меня имеется материал следующего порядка:

Батухно часто устраивает попойки с кулаками. Женат на дочери кулака Селивона Андрея, где он и пьянствует. Вследствии этого Селивоном наличные налоги не уплачивались или уплачивались в уменьшенном размере. Был законтрактован у Селивона кабан, которого Селивон не сдал. Селяне начали бросать анонимки в сельсовет такого примерно смысла: «на каком основании Селивон ничего не платит и имущество его не описано». Сельсовет только тогда произвел опись имущества на 750 р., но это дело замяли.

Дашко, будучи председателем кооперации, вместе с другими делили изъятый при раскулачивании холст. Так что при разборе дела это учти».

Особливу увагу викликає лист комуністки з Петрушина 24-річної Парасковії Фомівни Шихуцької:

«Наприкінці березня ц.р. партосередком с. Петрушин мене було затверджено до кандидатів КП(б)У. З того часу секретар партосередку Косовець Данило почав до мене приставати. Наприклад, 2/V після

урочистих зборів він попросив мене залишитись поговорити «про щось». Цілком довіряючи йому, як секретарю партосередку, я залишилась. Він запер двері і почав намагатись мене зґвалтувати. До того він умовляв мене погодитись на життя з ним, кажучи, що «як твій чоловік буде сваритись чи кричати, я його сошлю». Я звільнилась того вечора лише тому, що встиг підбігти мій чоловік. І взагалі він весь час до мене пристає, домагаючись примусити жити з ним. До того ж він досі анкети моєї до Райпарткому не передав. Прошу Контрольну комісію притягти Косовця до відповідальності, щоб дати мені можливість спокійно жити на селі».

У додаткових свідченнях вона вказала, що того багатостраждального вечора перебувала в сільбуді, де відбулося дитяче свято на честь Першотравня. «Після закінчення свята секретар партосередку т. Косовець запропонував мені залишитись, щоб «щось сказати». Я залишилася, послухала його як секретаря партосередку. Він закрив двері, а сторож, як завжди після кінця зборів, закрив ставні. В кімнаті було напівтемно. Косовець схопив мене за руки і вимагав, щоб я погодилася з ним жити, тобто, щоб я тут же на місці віддалася йому. Я стала вириватися від нього і плакати, а Косовець не пускав і намагався зґвалтувати мене, обхопивши і не даючи мені вирватись. На цей час нахопився мій чоловік, Шихуцький Василь Данилович, що теж був на святі і чекав на мене на вулиці.

Чоловік застав, як Косовець держав мене в обіймах, ... почав його страмити. Косовець пустив мене і загрожував чоловіку, що віддасть його в прокуратуру. Косовець раніш намагався залицятись (ухажувати) до мене. Увечері того ж дня я в канцелярії осередку просила Косовця, щоб дав мені посвідку, щоб могла виїхати з села, бо я не хотіла після цього залишатись у Петрушині¹.

Косовець відмовив. З того часу Косовець перестав кликати мене на партзбори, навіть відкриті. З березня місяця й досі не передав моєї справи [щодо переведення у дійсні члени КП(б)У – С.Г.] на затвердження райпарткому. Разом зі мною подали заяви про вступ до партії 5 селянок (біднячки і одна середнячка), але їх ніколи не кличуть на збори і не дають ходу справам. Проміж себе ці кандидатки говорять, що не слід вступати до осередку, бо Косовець буде знущатися, буде намагатися зґвалтувати».

Василь Шихуцький (33 роки, коваль-тракторист, член профспілки і член Комітету незаможних селян) повністю підтвердив свідчення дружини: «днів за 6-7 до 1 травня я одержав від своєї дружини Шихуцької Параски листа, в якому вона написала мені, щоб я забрав її з Петрушина до себе в радгосп «Промінь». Причини не зазначала. Я помітив, що щось негаразд і взяв відпустку, щоб приїхати в Петрушин... Я ввійшов у

¹ Зверніть увагу на цей красномовний факт закріпачення селян радянською владою, тобто прикріплення їх до конкретного місця проживання, яке не можна залишити без дозволу влади.

сельбуд, де я в напівп'їтмі помітив свою дружину, яку держав за руки Косовець. Помітивши мене, Косовець випустив мою дружину, яка прожогом кинулася до мене. Косовець хутко перейшов до другої кімнати. Я зайшов туди з дружиною і почав страмити Косовця. Потім ми вийшли всі троє на вулицю до канцелярії осередку. Ще до того, коли він був із моєю дружиною в сельбуді і намагався її згвалтувати, він умовляв її жити з ним і не боятись свого чоловіка ..., бо, мовляв, я зберу на його матеріал і вишлю з району».

Допитаний наступного дня Данило Косовець вже звично перекладав усю провину на постраждалих: «Шихуцьку Параску я знаю з того часу, як приїхав до Петрушина, цебто місяців два. Шихуцька людина активна і гарна була до приїзду свого чоловіка. Тепер не з'являється на збори, хоч її викликаємо. 2 травня вдень я був у сельбуді, де відбувався дитячий ранок. Там була і Шихуцька. Я ще зранку почув, що вона з чоловіком своїм мала скандал напередодні.

Коли закінчилось свято, Шихуцька стояла з жінками в кімнаті (залі). Я відкликав її на кілька кроків, тут же в залі, і запитав, що в них трапилось із чоловіком і як їм не сором. Шихуцька сказала мені, що якась Маша наговорила її чоловікові, ніби вона, Шихуцька, гуляє зі мною. Кажучи це, Шихуцька була весела, сміялась, казала: брехня Машина відкрилася і з чоловіком своїм вона поладила справу. Я на це відповів, що викличу її з чоловіком до сільради, щоб остаточно ліквідувати цю справу. Наодинці я з нею в цей день не був... Коли вже Шихуцька виходила з сільбуду, назустріч убіг її чоловік Шихуцький Василь, п'яний, і ударив її разів зо два кулаком, кажучи: «Ти, блядище, і вдень з ним не наговорилася!». Я стояв із зав. сільбудом т. Бичиком і сказав Бичику: «Ото дурень, що б'є свою дружину». Потім я пішов другими дверима із сільбуду. Шихуцький наздогнав мене і каже: «Нащо ти від мене одбиваєш дружину?». Я запропонував йому піти до сільради і поговорити з ним. Він погодився.

До сільради прийшла і Шихуцька Параска, і багато членів осередку: Почепня (голова Ради), Батухно та інші – чоловік 8. Тут ми домовилися з Шихуцьким. Він визнав, що він був винний, що був п'яний. Шихуцька Параска тут же почала уговарювати свого чоловіка, кажучи, що зі мною у неї нічого поганого не було, не було ніякого ухажування, соромила його за скандал і образу. Я почав складати на Шихуцького акта за биття дружини, тоді Шихуцький почав просити, а Параска Шихуцька теж – просити, щоб справи не заводили. Тов. Почепня пропонував, щоб Шихуцький перед [всім] складом вибачився. На це Шихуцький не погодився. Але я вирішив справу припинити і закінчити мирно».

Косовець відверто і цинічно бреше. Після його слів варто було б притягти до відповідальності саму Парасковію Шихуцьку за наклеп на таку гарну і прекрасну людину. Однак зрозуміло, що слідчий «тактично»

не звертає на це жодної уваги і не доводить справу до повного абсурду (інакше взагалі не зрозуміти, для чого Шихуцька писала заяву в Контрольний комітет). Лише обмежується вердиктом, винесеним 9 липня 1932 р.: «Звинувачення т. Косовця в намаганні зґвалтувати т. Шихуцьку нічим не доведено, і його треба відкинути».

Чим же завершилося слідство? Партслідчий, що вів справу, не знайшов криміналу в діях Батухно, Дашка і Косовця,

«Закінчивши слідство в цій справі, приходжу до висновку:

1. Що з фактів, зазначених у дописах, стверджується лише легкі побої громадян: Ярошенка, Лавриненка, Іовенка та інших, із яких перших двоє належать до карного елементу села.

3. Що злочин, скоєний тт. Косовцем, Дашком і Батухном, був викликаний не мотивами особистого характеру, а неправильним розумінням ними методів боротьби з хуліганством і з карним елементом.

4. Що ця справа не відбилася негативно на роботі села (головні кампанії на селі, як весняна засівна, полільна, мобілізації коштів та інші – пройшли досить успішно)».

5. Що всі звинувачені визнали свою провину, мотивуючи її намаганням викорінити хуліганство.

6. А тому, виходячи зі всього вищенаведеного, вважаю, що справу цю в порядку судово-слідчого процесу треба припинити, а перевести в с. Петрушині показовий процес в порядку партсуду і в залежності від ходу справи накласти на звинувачених покарання по лінії партійній та адміністративній».

Звернемо увагу на особливості комуністичної логіки: головне, що не постраждала політика партії на селі і всі описані події не вплинули на планові показники. Отже, жодного криміналу, покарання має бути лише по партійній лінії. І це при тому, що постраждали – не якісь там «куркулі» чи сумнівні типи, а партійці і радянські активісти. Постраждала Парасковія Шихуцька, кандидат у члени ВКП(б), так характеризувала інших потерпілих: «Ярошенко і Лавриненко належать до розкуркулених, але нічого поганого за них не знаю і не чула. Що ж до Іовенка Бориса, то це людина тиха, нікому ніякої шкоди не робив. Не відомо мені, як активістці села, щоб Іовенко не виконав якихось обов'язкових податків». Маємо констатувати, що права громадян на захист життя, здоров'я, їх особисту безпеку держава і партія ніяк не захищали.

31 серпня свій вердикт винесла президія Чернігівської районної контрольної комісії Робітниче-селянської інспекції. Тут цілком погодилися, «що з фактів, зазначених у дописах, стверджуються лише легкі побої громадян Ярошенка та Лавриненка, які належать до карного

елементу села» (Йовенко на «карний елемент» аж ніяк не тягнув, тож його вирішили взагалі не згадувати) і що підсудні мотивували «свою провину намаганням викорінити хуліганство». За таку боротьбу з хуліганством орденів не дали, а постановили наступне:

«Вважаючи на те, що злочин, скоєний т.т. Косовцем, Дашко та Батухно, був викликаний не мотивами особистого характеру, а неправильним розумінням їми методів боротьби з хуліганством та карним елементом, що на виконанні всіх головних кампаній ця справа не відбулася негативно, а навпаки пройшла досить успішно, що всі звинувачені визнали свої помилки, засудили їх та дали обіцянку їх ніколи не повторювати, а тому винести їм сувору догану».

Слід зауважити, що справу про петрушинські події розглядала також і прокуратура, Косовець, Дашко і Батухно навіть отримали 2 роки умовно. Однак це була відверта судова вистава, від якої засудженим не було ані холодно, ані гаряче.

Наостанок наведемо ще одне свідчення із матеріалів слідства – розповідь сільського «смотрящего», тобто райуповноваженого по засівкампанії, Юрія Давидовича Єселевського (35 років, службовець-учитель). Важко сказати, навіщо слідчий, якого геть не цікавив пошук істини, допитав райуповноваженого. Єселевський, хоча і був відсутній у Петрушині з 26 квітня по 7 травня через хворобу, сумлінно розповів про все, що дізнався в селі про ці події. У підсумку вийшов доволі цікавий і інформативний «погляд зі сторони»:

«Коли я повернувся до Петрушина, хазяїн квартири, де я проживав, розказав мені по секрету, що нібито секретар партосередку т. Косовець, голова сільради Батухно і голова колгоспу т. Дашко 2 травня вночі у п'яному вигляді побили 4-х громадян с. Петрушина, а одного з них побили до півсмерті, якого і відвезли до райлікарні в Чернігів. Розказав, що ніби тому громадянинові прострелили голову і тягали в якійсь рівчак і там покинули його, думаючи, що він убитий.

Після цього я запитував у Косовця, Батухна і Дашка, що в них трапилось, чи правда, як ідуть по селу чутки, що ви побили громадян. Всі троє товаришів відмовилися, сказали, що нічого не трапилось. Лише т. Косовець наодинці зі мною визнав, що лише одного хулігана, сина куркуля, карного злочинця, трохи побили...

Не дивлячись на поширення по селу чуток про цю справу, ні в сільраді, ні в партосередкові про це не обговорювалося. На зборах одноосібників 8 травня, де я робив доповідь про постанови уряду відносно хлібозаготівель, ... не було з боку присутніх громадян (а було більше як 100 чоловік) жодного запитання чи виступів, крім одного бригадира-тракториста...

До цієї події я помічав, що засівна кампанія і взагалі робота на селі йшла більш-менш задовільно. Після цього випадку (побоїв) робота занепала, не дивлячись на всі зусилля як з мого боку, так і з боку окремих активістів. Т.т. Косовець, Батухно і Дашко формально бралися до роботи, але помітно було, що вони пригнічені, щільно пов'язані особистою дружбаю...

Характерний для висвітлення настроїв цих трьох товаришів такий факт. Один із членів колгоспу (здається – Лобас) виявив у якогось цигана проданого йому колгоспником воза та зброю. Зброю він від цигана забрав і приніс до колгоспу, і виявив, хто саме продав колгоспне майно. Заявив про це голові колгоспу т. Дашко. Але останній не вжив жодних заходів, щоб відібрати воза і покарати злочинця. Не звернув на це уваги і голова сільради т. Батухно, якому я особисто про це сказав. На мою думку, таке ставлення тт. Батухна, Дашка і Косовця пояснюється їхнім небажанням нажити собі зайвих ворогів на селі, які могли б проти них щось сказати, хотіли нажити дешевого авторитету навіть у злочинців...

Характерно, що селяни добре знають цю справу, але жоден з них при мені нічого про це не говорить».

Власне, окремі деталі красномовніші за будь-які факти: після побоїв робота в селі занепала, хулігани «пригнічені», не бажали нажити зайвих ворогів. А найголовніше – «селяни добре знають цю справу». Не говорять про неї лише тому, що вже навчені гірким досвідом, знають ціну правосуддю у «найсправедливішому суспільстві в світі» і відверто не вірять у покарання винних.

Врешті, вирок цілком підтвердив їх побоювання.

*** *** ***

ТРИВОЖНА ОСІНЬ 1932 р.

Після таких бурхливих подій все дещо затихло і літо пройшло доволі спокійно. Вочевидь, дебошири зрозуміли, що перегнули палицю і, хоча й відбулися легким переляком, намагалися не привертати до себе зайвої уваги.

Газета «Червоний стяг» у номері за 23 червня 1932 р. писала, що в колгоспі «Червоний літак» посівну кампанію завершили 10 червня і вже приступили до полоття. «Кепсько тільки, що громадське харчування в колгоспі організовано незадовільно, дитясла теж недостатньо забезпечені харчами, отже це позначається на роботі жінок, які не хочуть віддавати дітей в ясла, коли там їх кепсько годують». А вже наступне речення дає підказку, де шукати причину недоліків: «В управі колгоспу є чужакі, наприклад, рахівник колгоспу – колишній дяк».

І ближче до осені ситуація почала загострюватися.

2 серпня 1932 р. на «відкритих зборах Петрушинського осередку КП(б)У вкупі з осередком ЛКСМУ» (присутні Данило Косовець, Василь Дашко, Семен Батухно, Олена Сериченко, Парасковія Копил, Яків Андрієвський, районний уповноважений Л. Іоффе та 15 членів комсомольського осередку) обговорювали «приняття плану хлібозаготівлі по секторах села та визначення терміну закінчення заготівель». Це той самий план, який містив геть фантастичні цифри і виконання якого прирікало селян на страшний голод. На жаль, документ не містить ніяких записів про обговорення чи дискусію. Маємо лише суху резолюцію, яка виглядає на диво оптимістично: «Обговоривши план хлібозаготівлі, збори осередку КП(б)У та осередку ЛКСМУ вважають план реальним і приймають його в цілому, а саме: по колгоспу – 1025 цнт. та по одноосібному сектору – 1253 цнт., а разом 2308 цнт. Остаточний термін виконання плану хлібозаготівель устанавлюється «Жовтневі свята», але план по жити й пшениці виконати до 1 вересня 1932 року. Крім того, з 3 серпня приступити до зняття хлібозаготівлі з твердоздавців села. Для успішного виконання плану хлібозаготівлі перевести широко-масову роз'яснювальну роботу серед громадян села».

Отже, плани, на думку партійців і комсомольців, настільки реальні, що по жити й пшениці можуть бути виконані вже за місяць.

Тим часом 7 серпня 1932-го побачив світ жорстокий репресивний закон «Про охорону майна державних підприємств, колгоспів і кооперації за зміцнення суспільної (соціалістичної) власності», відомий як закон «про п'ять колосків» (або «закон про колоски», оскільки кількість «украденого» не регламентувалася жодними кількісними показниками –

могли засудити і за один колосок). Закон ухвалений спільною постановою Центрального виконавчого комітету і Ради народних комісарів СРСР, а його авторство приписують особисто Сталіну. Він став одним із важливих кроків на шляху до геноциду українського селянства, за яким розкрадання колгоспного майна каралося розстрілом, і лише наявність пом'якшуючих обставин могла зменшити вирок до мінімум 10 років ув'язнення. Амністія заборонялася. І це при тому, що за тодішнім законодавством навіть навмисне убивство каралося ув'язненням до 10 років. А за просту крадіжку чужого майна давали до трьох місяців примусових робіт.

Існувала також таємна інструкція від 13 вересня 1932-го про порядок застосування положень закону. Зокрема, ставилося завдання щодо «куркулів» застосовувати лише розстрільні статті. Це при тому, що на практиці понад 80% засуджених становила селянська біднота.

Закон «про колоски» не мав прецедентів у світовій історії. В тогочасних умовах він фактично забороняв людям володіння їжею. Українці опинилися у смертельному замкненому колі: фантастичні плани хлібоздачі (які точніше було б називати планами конфіскації зерна) прирікали селян на голодну смерть, а будь-які спроби врятуватися блокувалися конфіскацією всього їстівного (за невиконання хлібоздачі) та кривавими, нелюдяними законами. В містах заборонялося продавати хліб селянам. Їм не дозволялося найматися на роботу на промислові підприємства, переходити або переїжджати в Росію. Загороджувальні загони на кордонах з Польщею та Румунією розстрілювали всіх втікачів. Українські села наповнилися партійними активістами та «буксирними бригадами» для обшуків і конфіскації харчів, зарясніли «чорними дошками». Тим часом підрозділи ГПУ провели масштабну кампанію «очищення» України від «петлюрівців» і «українських націоналістів» – в Україні у 1933 р. було арештовано більше людей, ніж у часи Великого терору. Так було запущено механізм масового вбивства українських селян штучно спланованим голодом.

За деякими відомостями, протягом року за цим законом було засуджено 150 тисяч людей, зокрема й дітей. Закон діяв до 1947-го, за ними засуджували людей також під час голоду 1946-1947 років. Хоча пік застосування кривавого закону припав саме на 1932-1933 роки. Водночас СРСР продовжував експортувати зерно за кордон (у 1932-му – 1,73 млн. тонн, у 1933-му – 1,68 млн. тонн; у наступні роки більший показник було досягнуто лише в 1938-му). Цього цілком би вистачило, аби нагодувати всіх голодуючих. До всього, купи зерна і картоплі, зібрані на залізничних станціях для вивезення в Росію, нерідко гнили просто неба.

У Петрушині сумнозвісну постанову опрацювали 17 серпня 1932 р. на засіданні сільради і за участі управи колгоспу, бригадирів та активу села. Як і слід було очікувати, постановили: «Постанову ЦК та СНК СРСР об

охоране имущества государственных предприятий прийняти до відому та повести судові справи з порушниками».

Вочевидь, попри бадьорі резолюції радянсько-компартійного активу, петрушинські селяни вже в 1932 р. зіткнулися з проблемою нестачі харчів. Так, 28 липня «Червоний стяг» повідомляв, що «в селах Петрушині, Полуботках, Черторийці, Терехівці, Свинях через те, що не організовано охорону врожаю, вночі з кіп пообрізали значну частину колосків, що заподіяло великих збитків».

Не дивно, що під загрозою опинилася і реалізація грошової позики з яскраво-плакатною назвою «4 вирішальний» (мається на увазі четвертий рік першої п'ятирічки, який, як сьогодні відомо, нічого не вирішив, бо заплановані рубежі залишилися нездійсненою мрією). «Червоний стяг» 15 серпня 1932 р. інформував, що Петрушинська сільрада осилила лише 10% від доведеного завдання. А все тому, що «секретар сільради Лобас В. пиячить з куркулями, були випадки, що по 4 дні не було його в сільраді. Голова фінсекції тов. Садовий теж пиячить, за мобкошти не дбає».

Через невиконання різних планів і завдань (яким немає кінця) зростають суспільна напруга і істерія.

Якийсь «Харитон» 23 серпня 1932 р. на сторінках «Червоного стягу» вимагає притягнути до кримінальної відповідальності мірошника парового млина в колгоспі «Червоний літак» Івана Ющенка, який за «могорич» змолотив Зевченку зерна значно більше, ніж визначено у відповідному дозволі сільради. Грізно виглядають і рішення чергового засідання президії сільради від 27 серпня 1932 р.:

- передати до суду акт про крадіжку колгоспного жита Денисом Івановичем Дроздом і Миною Омеляновичем Кисловцем,
- справи «злосних зривачів хлібозаготівлі» Якова Семеновича Низького та Андрія Михайловича Ярошенка «передати до прокурора для притягнення до судової відповідальності»,
- передати до суду акт «про розбазарювання хліба і нездатчика по контракції на Лобаса Євгенія Яковича».

10 вересня 1932 р. президія сільради констатує, що «стан хлібозаготівлі по селу в загрозливому стані». Ось тобі й виконання планів по хлібу до 1 вересня. А для прискорення процесу президія «вважає за необхідне гр. Ющенко Григорія Івановича як злосного нездатчика оштрафувати в 200 крб.».

Більше того, тільки-но 27 вересня пленум сільради проголосив «про об'явлення штурмового декадника» по хлібозаготівлі, а вже 29 вересня 1932 р. на черговому засіданні бідкаються, що «деякі бригади не уявили важливості питання хлібозаготівлі і не проробили належної роботи». Як

там можна було щось не уявити – ще те питання. Бо вже з тексту наступної постанови, де згадані «хитання в роботі», цілком очевидно, що важливістю питань хлібопоставок пройнялися всі:

«а) засудити хитання в роботі деяких членів сільради і коли знову це буде помітно, складати акти и притягати до відповідальності;

б) всім бригадам, не виходячи зі свого кутка, працювати і кожний день давати сільраді відчит про зроблену роботу».

Пік Голодомору в Чернігівському районі припадає на травень-липень 1933-го. Та вже восени 1932 року на місцях спостерігається суцільний жах: із селян відверто вибивають хліб. Чи згадував хто тоді, яким світлим уявлялося майбутнє в 1918-1919 роках, коли все лише починалося? Коли ленінські гасла про землю зігрівали серця і надихали на боротьбу з усім світом. І ось тобі нічим не обмежена радянська влада, якій ніщо не загрожує. Ось тобі борці за народне щастя при владі. І ось тобі можливість насолодитися обіцяною землею. Однак замість тріумфу та ейфорії повсюдно в селах чути лише важкі зітхання та стогін. Замість вільних людей – невільні раби, змучені й згорблені, від яких вимагають все більше і більше, нічого не даючи навзаєм.

13 листопада 1932 р. бюро Чернігівського райпарткому розглядає питання «Про практику застосування у районі репресій по хлібозаготівлям». Плани захмарні, виконати їх майже нереально. А влада нещадно тисне й вимагає. Селяни віддають останнє, та цього все одно мало. А якщо не виконуються завдання – включається безжальна репресивна машина. Репресії повсюдно. З селянами поводяться, немов із бидлом, ледь встигають стьобати по боках – комуністичний рай та й годі.

Та не про те побиваються високі партійні начальники. Оскільки плани нікуди не поділися, відмовлятися від репресій ніхто не збирався. З огляду на таку важливу обставину, що насильство «не поєднують із відповідною масовою політичною роботою серед колгоспників й сумлінних одноосібників», партійні мужі намітили деякі удосконалення цього делікатного процесу: «Райпартком пропонує всім партосередкам, сільрадам та уповноваженим забезпечити обов'язкове поєднування заходів репресії із масовою роботою, добиваючись та організуючи маси та громадську думку села на підтримку всіх репресивних заходів, що їх застосовують проти конкретних осіб, які саботують та злісно ухиляються від хлібоздачі».

Тобто, людину потрібно не просто товкти по голові, вибиваючи хліб, але й супроводжувати процес відповідними коментарями, аби оточуючі чітко розуміли, що активісти луплять не кого попало, а злісних «нездатчиків». А раз так, то це вже не хулігансько-кримінальні витівки, а державницький обов'язок сумлінних громадян. Зрозуміло, райпартком

сформулював думку якось кострубато. Для тодішніх кадрів, що у переважній більшості аж ніяк не претендували на нобелівські премії за видатні наукові досягнення, це вже було занадто розумно. Але вони чітко вхопили головну думку: репресії не тільки не засуджуються, а навпаки, їм відкривається «зелене світло». Тим більше, що в зверненні до уповноважених райпарткому та секретарів партосередків на тому ж таки засіданні бюро зверталася увага, що через «гнилу нетвердість й нерішучість по застосуванню суворих репресій до зривників хлібозаготівель, район ганебно впродовж вже 5 день тупцює на місці». Ось так – район відстає саме через нерішучість у застосуванні репресій. Тож репресії були, є і будуть. Воно й з репресіями плани не виконуються, а без них комуністичному режиму взагалі ніяк.

Ну а щоб район не тупцював на місці, наказано «зобов'язати сільради сел Антоновичи, Брусилів, Звеничев, Количівка, Петрушин, Сибереж, Терехівка, Черниш та Козла попередити одноосібників цих сел, що далі саботування ними хлібозаготівель та якщо протягом 5 день не буде досягнуто рішучого зламу у виконанні одноосібниками плану хлібоздач, увесь дефіцитний промкран також буде вивезено з села й не завозитись більш аж до повного закінчення хлібозаготівельного плану по селу». Петрушин опинився під загрозою потрапляння на «чорну дошку» – такий собі засіб колективного покарання сільського населення за невиконання планів: населений пункт блокувався спецзагонами та військами, не допускався виїзд населення за межі території, вилучалися всі продукти харчування, заборонялася торгівля. Фактично режим «чорних дошок» зводився до створення резервацій з умовами, несумісними з життям.

Тим часом змучене населення провалювало все нові й нові планові завдання. Газета «Червоний стяг» за 13 листопада 1932 р. фіксує повну запущеність із збиранням врожаю картоплі:

«Стан виконання картоплезаготівлі в с. Петрушині ганебний. Ось цифри: завдання заготівлі картоплі в одноосібному секторі 1240 цнт, заготовлено 381 цнт, зокрема твердоздавці виконали 135 цнт з плану 500 цнт. Примаченко Ілля Наумович, Телень Микола Трохимович, Барбаш Тиміш Герасимович виконали завдання картоплезаготівлі цілком. Зривачів картоплезаготівлі Сковородька Харитона, Мазура Федора, що по-шкідницькому поставилися до виконання своїх завдань, сільрада не покарала.

Цілком бездіяльна в боротьбі за картоплю низова преса. В Петрушині є гарний будинок колективіста, є дві «ільйівки», редакція «Червоний стяг» надіслала макети-штурмовки, але все це – без діла. Сільрада використовує макети на папір, «ільйівки» висять по стінах без всяких

дописів. Нікому не цікаво взятися до видання стінгазети. Культмасової роботи нема жодної, нема боротьби за виконання політично-господарських кампаній».

Звернемо увагу на повну відсутність культмасової роботи. У ті часи справді було не до культури – ні оскаженим чиновникам та активістам, ні виснаженому недоїданням простолюду.

А 21 листопада 1932 р. бюро Чернігівського райпарткому знову називає Петрушин серед відстаючих у питаннях хлібозаготівель: «Відмітити, що успіх передових сел зводиться нанівець злочинною бездіяльністю парторганізацій, сільрад й уповноважених останніх сел району, особливо сел: Жеведь, Зайці, Івашківка, Козел, Брусилів, Клочків, Куликівка, Петрушин, Пльохів, Сибереж, Терехівка, Хмельниця, Черниш, Шестовиця і Шибиринівка, що своєю питомою вагою вирішують долю хлібозаготівель в районі».

Питання хлібозаготівель звучить на всіх можливих зібраннях. Навіть адміністративно-територіальну реформу керівництво намагається використати для надання імпульсу викачці хліба. Ще 15 жовтня на зміну Чернігівській окрузі прийшла новоутворена Чернігівська область. А наприкінці листопада ліквідовано Чернігівський район, відтепер Петрушин відноситься до Приміської смуги Чернігівської міської ради (хоча термін «район» іноді також буде вживатися). З цієї нагоди до партосередків надіслано телефонограму:

«Постановою Уряду Чернігівський район ліквідовано. Утворено Міськраду, до приміської смуги якої приєднано всі села колишнього Чернігівського району. На честь Міськради приурочено широку хлібну валку в день 27 листопада, забезпечте участь в цій валці всіх без винятку колгоспів та одноосібників».

Тим часом 30 листопада 1932 р. у Петрушині збирають закриті збори осередку КП(б)У, на яких в центрі уваги знову ж таки питання невтішних показників у хлібозаготівлі. Серед присутніх нове керівництво – уповноважений Чернігівської міськради Лісницький та кущовий уповноважений міського парткомітету Яременко.

Останній і робить ґрунтовну доповідь. Серед основних причин відставання традиційний набір – недостатність репресій, витівки «куркулів» і «правий ухил» нового секретаря партосередку Василя Дашка.

«Через те, що осередок припустив грубі помилки, які не дали змоги виконати своєчасно плану хлібозаготівлі, а саме:

- 1) боязнь пристосування репресій до куркулів,

2) не добачення зрощення заможної частини колгоспників з одноосібниками-заможниками, які чинять шалений опір щодо виконання всіх господарсько-політичних кампаній на селі;

3) секретар осередку т. Дашко В.А. не справився з покладеною на нього роботою і в його роботі намічено правий ухил на практиці.

Надалі осередок зобов'язується всі свої помилки виправити і по-більшовицькому буде добиватися 100% виконання хлібозаготівель. Для успішного виконання плану хлібозаготівлі необхідно проробити таке:

1) організувати політично-масову роботу по кутках,

2) ударити як слід по куркулях та по злостних контрактантах,

3) запропонувати управі колгоспу виключити з управи колгоспу та і взагалі з колгоспу заможну частину, а саме: Лобаса Ф.В., Низького О.О., Костюка Г.М., Костюка М.І., Костюка І.М – 3-го та Шурдука Івана, яким довести тверде завдання та забрати наявну кількість хліба та скоту,

4) перевірити наявність хліба у таких колгоспників: Давидько І.М, Мазура П.Л, Мазура В., Пархоменко В.Н. та Лук'яненко Г.І. Крім того, перевірити наявність хліба у членів управи колгоспу,

5) запропонувати т. Дашко В.А. прикріпитися до відсталого кутка і своєю роботою показати на ділі, як він бореться за виконання плану хлібозаготівлі та організаційно зміцнювати роботу партосередку».

А вже за тиждень, 7 грудня 1932 р., саме Яременка бюро Чернігівського райпарткому делегує в Петрушин для виправлення ситуації.

«1. Командирувати до 14 вирішальних сел без права повернення до кінця хлібозаготівель (як уповноважених від бюро МПК) таких керівних робітників:

Петрушин – борг: 500 центнерів – Яременко, оргінструктор МПК.

Доручити т. Скларському сьогодні о 10 годині вечера провести з від'їжджаючими товаришами відповідну інструктивну нараду.

2. Весь борг по цих селах розбити на денні завдання з розрахунку потреби виконати лишок плану максимум за декаду.

7. Дати категоричне роз'яснення на села про неприпустимість й політичну шкідливість тенденції амністувати твердоздавців на тій підставі, що «ніби в них нічого нема», аби голови таких господарств виїхали з села.

Указати всім партосередкам й сільрадам (через фракцію Міськради) на обов'язковість повного стягнення всіх без будь якого винятку намічених «твердих» хлібних завдань, на обов'язковість негайного застосування до «твердовиків», на випадок їх ухилення від здачі хліба, самих рішучих й суворих репресій, насамперед, натуральними штрафами (картоплею, м'ясом, овочами, льоном і таке інше), високими грошовими

штрафами та відбирання землі, садиб тощо). За неухильне виконання цього відповідатимуть передусім секретарі партосередків, голови сільрад і уповноважені МПК».

Про надзвичайну серйозність справи свідчить ряд ремарок у тексті документу. По-перше, Яременка відряджають в село з безпрецедентним уточненням: «без права повернення до кінця хлібозаготівель» – можна лише уявити, як буде «закручувати гайки» партійний чиновник. По-друге, чітка вказівка на неприйнятність відмовок про «нічого» нема у твердоздавців. Слід пояснити, що під останніми розуміються так звані «заможні» селяни та «куркулі» – одноосібники, які не вступили в колгосп. Їм доводилися окремі «тверді завдання», що значно перевищували норми інших селян-одноосібників. Через завищення норм і нещадні репресії, «тверде завдання» по суті виконувало роль соціальної чистки та політичного терору. Це при тому, що петрушинські «заможні» селяни та «куркулі» на початку 1930-х років уже давно такими не були. Їх майновий стан ледь тягнув на середняцький і вирізнялися вони на фоні іншого люду хіба що напруженою працею, завдяки чому й мали трохи більші статки.

*** *** ***

Відмітимо, що в 1932 р. введена прописка, тобто радянська система контролю та керування міграцією громадян-мешканців. Механізм прописки став важливим інструментом тоталітаризму і продовжив феодальну прив'язку населення до певних територій. Запроваджувалася паспортна система, яка дозволяла державним органам контролювати мешканців міст і робочих поселень. При цьому селяни були позбавлені права отримувати паспорти і прописку, що практично відновлювало ганебне кріпосне право. Без паспортів не можна було переїхати чи влаштуватися на нову роботу.

А з того, що не увійшло на сторінки газет та протоколів, слід зупинити увагу на антирелігійній боротьбі. Адже саме в 1932 році, наскільки можемо визначити, перестала функціонувати петрушинська церква Різдва Богородиці – вперше за всю історію села, бо ніяким іншим ворогам подібне в голову не приходило.

Перша потужна атака на церкву мала місце наприкінці 1929 р. Тоді влітку бюро райпарткому націлило районну раду безвірників «зайнятись питанням закриття церков..., перевірши роботу серед громадських організацій, причому питання повинно бути добре пророблено серед населення з таким розрахунком, аби при підході до закриття не було провалу».

В грудні 1929 р. у село прибула «ударна бригада» («товариші» Кулага, Потапенко, Біленький), яка мала прискорити процеси колективізації та очолити боротьбу з «релігійним дурманом». Бригада провела збори майже всіх сільських організацій, де методично проводила рішення про закриття церкви в Петрушині.

22 грудня 1929 р. відбулися загальні збори пайовиків Петрушинського споживчого товариства: «Заслухав інформацію тов. Кулаги та Сериченко, загальні збори пайовиків отмічають, що у с. Петрушині мається гарне приміщення «Церков», яке використовується для одурманювання людности, а для культосвітньої роботи помешкання не відповідає вимогам, а тому збори визнали за необхідне церков зайняти під будинок культосвітньої роботи, а мающеся приміщення сільбуду використати під крамницю Споживчого Товариства».

Наступного дня естафету підхопив Петрушинський загін «юних піонерів»: «Заслухавши доповіді тт. Потапенко, Кулаги та вчителів Ковтуновича С. і Андрієвського Я., ми, піонери, як молоде покоління, потребуємо виховання в комуністичному дусі. На перешкоді ж стоїть релігія. А тому ми всі як один відмовляємось від неї й підтримуємо клопотання всіх організацій села про закриття церкви й передачу її під освітньо-культурну установу».

24 грудня 1932 р. зібрали членів організацій «МОДР» (аббревіатура Міжнародної організації допомоги борцям революції, 18 чоловік) і «Тсоавіахім» (Товариство сприяння обороні, авіації і хімії, 45 чоловік). «Заслухав доповідь члена ударної бригади тов. Кулаги Савви, ми ... признали, що релігія служила в руках капіталістів і експлоататорів для порабощення і затуманення трудящих мас. А тому одногolosно відмовляємося от релігійного дурмана і порушуєм клопотання перед вищими органами про закриття церкви і перетворити її на культурно-освітню установу села».

25 грудня 1932 р. активісти скликали загальні збори молоді, на які зібралися 293 особи: «Заслухавши доповідь тов. Кулаги С.І. та співдоповіді тт. Сериченко Д.С., Дмитренко Ф.Ю., Почепні Ф.Г., ми, молодь села Петрушина, в кількості 291 особа при 2-х чоловіках проти, відчуючи сильну потребу в культурно-просвітницькій роботі, яка не може проводитися за відсутністю потрібних для цього приміщень, і вважаючи, що релігія є для людства дурман, за допомогою якого буржуазія експлуатує трудящі маси, а тому відмовляємося від такової і клопочемося перед вищими органами влади закрити наявну в селі Петрушині Різдво-Богородицьку церкву, приміщення якої передати на культурно-просвітницькі потреби села, а дзвони передати в фонд індустріалізації нашої країни. Бажано, аби термін проведення в життя цієї постанови був би завершений до свята Різдва, тобто до 7 січня 1930 р.».

Не менш масовими були й збори колгоспників, що представляли колгосп «Червоний літак» та другу ініціативну групу з орієнтовною назвою «Червоний партизан», а також за участі «бідняків та середняків», всього 287 осіб. Резолюція стандартна: «Заслухавши доповідь тов. Кулаги С.І. про культурну революцію, ми, члени артїлі в кількості 98 душ, визнаємо, що релігія є гальмо в справі проведення культурної революції, а тому одногосно постановили передати церкву під культурно-освітнє помешкання, в якому чувається надзвичайна потреба».

27 грудня 1932 р. дійшла черга до школи. «Заслухавши доповіді тт. Андрієвського Я.С. та Кулаги С., ми, учні Петрушинської школи в кількості 170 (за) при 22 (проти), бажаючи вчитися в семирічці, але не маючи відповідного помешкання, де можна помістити 7-річку, вважаючи релігію за наслідки вікового гніту, постановили, що церква нам більше не потрібна й її треба закрити, а відкрити там 7-річну школу».

Окрему постанову винесло і вчительське зібрання: «Вважаючи на те, що в селі Петрушині наспіло питання про закриття церкви, ми, освітяни Петрушинського профосередку, підтримуємо постанови всіх організацій про закриття церкви та повернення її під культурно-освітнє вогнище. А для поживавлення цієї роботи ухвалили брати палку участь в справі проведення антирелігійної пропаганди серед селян та зокрема серед жінок».

28 грудня 1932 р. справу закриття церкви підтримало скромне зібрання другої ініціативної групи «Червоний партизан» (всього 13 присутніх).

А завершували «бригадні гастролі» жіночі збори 29 грудня 1932 р.: «Заслухавши доповідь тов. Кулаги та співдоповідь Потапенко О., ми, женделегатки, разом з неорганізованими жінками села Петрушина постановили вести роз'яснювальну роботу про колективізацію й самим вступити до колективу. Але важаючи на те, що культурний рівень більшості жінок недостатній, причина чого є релігія, яка також гальмує і справу соціальної перебудови сільського господарства, вважаємо за потрібне підтримувати постанови всіх організацій села про закриття церкви, помешкання якої передати на культурні потреби села, а дзвони в фонд індустріалізації».

Отже, ударна бригада відмінно виконала своє завдання, добившись одностайних рішень всіх можливих організацій. Проти голосували лише двоє представників сільської молоді та 22 учня (несподівано високий показник).

Здавалося, справа із закриттям церкви вирішена. 17 січня 1930 р. сільрада якимось українсько-російським суржилом постановила «просить

РВК возбуди́ть ходатайство перед Окружним Виконкомом ... о зняти́и дзвоні́в и передачу их для і́ндустріалізаці́и країны».

Однак надалі процес застопорився. Як згадував Дмитро Федосович Сериченко: «Церква мала в ті часи якесь топографічне значення і військкомат залишив її в первісному вигляді». Справді, з тодішньої дзвіниці чудово проглядалася місцевість в районі річки Замглай та далеко за нею, що могло мати певне військово-стратегічне значення. Однак закрити церкву було б простіше використовувати як спостережний об'єкт, аніж діючу. Зрештою, всі ці стратегічні розрахунки не вберегли дзвіницю від руйнування восени 1937 р. Тому вважаємо, що попри переможні реляції різноманітних зібрань, все ж чимала частина петрушинців виступала рішуче проти закриття церкви. Все ж таки тодішнє населення Петрушина становило 2 тисячі осіб, а скликані «ударною бригадою» збори навряд чи охопили хоча б половину з них. Напевне залишалася глуха, але чисельна опозиція невгомному активу. Можемо припустити, що навіть родини та рідня активістів у більшості також не підтримували подібну наругу над віковими традиціями. А оскільки, як ми пам'ятаємо, бюро райпарткому вимагало «аби при підході до закриття не було провалу», то зваживши всі «за» й «проти» районне керівництво вирішило, що ситуація не дозріла до рішучого удару.

Церква існувала й надалі. Зрозуміло, утиски продовжувалися. Так, рішенням президії сільради 17 червня 1931 р. реорганізовувалася пожежна охорона села, що завершилося зайняттям помешкання священика біля церкви: «Установити постійну пожежну охорону коло церкви в кількості 2 чол. с кіньми, одного насоса и 2 бочек, а для того заняти помешкання коло церкви, в якому міститься піп».

Церкву закрито вже в 1932 р. Але цього разу не знаходимо про те жодного слова в будь-яких документах того часу. Вочевидь, владні органи зробили належні висновки і вчинили все тишком-нишком. А затуркані непосильними планами та репресіями селяни, на яких вже насувалася примара голоду, були не в змозі чинити якийсь спротив. Власне, весь тодішній уклад сільського життя більше нагадував якусь божевільню, де закриття церкви – лише один із епізодів суцільного жаху. Хоч і важливий, однак далеко не єдиний і не головний, бо з особливою гостротою поставала проблема елементарного виживання. Прикметно, що старожили геть не пам'ятають, коли саме сталося припинення служінь в церкві. Мабуть, не це було головною проблемою в ті дні...

*** *** ***

ПОЧАТОК КАТАСТРОФИ (січень – квітень 1933 р.)

Початок 1933-го ознаменувався для Петрушина епідемією висипного тифу. Його жертвами стали брати Микола Якимович Ященко (помер 3 січня) і Григорій Якимович Ященко (8 січня). Однак захворівших було набагато більше, тож 2 лютого 1932 р. бюро Чернігівського міськпарткомітету прийняло постанову про боротьбу з захворюванням:

«Визнати за потрібне в селах: Козел, Роїще, Петрушин, Киїнка, Количівка устаткувати примітивні лазні та душові установки в зв'язку з наявністю в цих селах висипного тифу, для чого просити фракцію Облспоживспілки відпустити 12 котлів, міськспоживспілку зобов'язати забезпечити ці села милом. Тов. Глузману та МЗВ контролювати та допомагати цим селам устаткувати лазні».

Тим часом у БУПРі (аббревіатура від: будинок примусових робіт) 26 січня 1933 р. помер Денис Іванович Дрозд² (1885-1933). Він пройшов концтабори на зорі радянської влади (1921 рік), для якої завжди залишався чужорідним елементом. Вірогідно, до БУПРу потрапив після крадіжки колгоспного жита, про яку згадувалося на засіданні сільради 27 серпня 1932 р. Згідно запису в петрушинській книзі ЗАГСу, смерть настала від паралічу серця.

2 лютого 1933 р. у Петрушині відбулися загальні збори партійного, комсомольського осередків та колгоспного активу, всього 102 присутніх. Маючи такі цінні дороговкази, як «постанова об'єднаного пленуму ЦК-ЦКК ВКП(б) та промова тов. Сталіна «Про роботу на селі» та постанови пленуму МПК-МКК, які дали чіткі настанови всієї парторганізації в дальнійшій її роботі у 1-му році другої п'ятирічки», намітили кроки для реалізації наміченого. Зрозуміло, головна мета – виконання «господарчо-політичних завдань на селі», все інше тодішню владу не цікавило. Тому все доволі банально: «Партосередок с. Петрушина цілком мобілізується...», «Мобілізувати всю активність села, як КСМ, так і всіх добровільних організацій...». Новому директору школи Кіндрату Неділько «розкріпити усіх учителів по бригадах та систематично переводити в них масову роботу», а секретарю Комуністичного союзу молоді Кисловцю «утворити комсомольські бригади, комсомольські конюшні та вести щоденний контроль догляду за кіньми».

Також обрано новий склад посівтрійки на 1933 рік:

1) Неділько Кіндрат Іларіонович – секретар партосередку

² Не плутати з Денисом Івановичем Дроздом (1904-?), рідним дядьком письменника Володимира Григоровича Дрозда, який мешкав у Малинівці. Обидва Дениси Івановича доводились один одному троюрідними братами.

- 2) Батухно Семен Михайлович – голова сільради
- 3) Садовий Григорій Федорович – голова колгоспу
- 4) Кисловець М.Г. – полевод колгоспу
- 5) Томаш Григорій Гаврилович – голова фракції сільради

Подібні збори, але дещо вужчим колом (60 осіб), відбулися за тиждень, 9 лютого 1933 р. Констатувалося, що весняна посівна кампанія поки що пробуксовує: «Підготовча робота до весняної посівкампанії як по колгоспу, так і по одноосібному сектору в незадовільному стані, а саме: засипка посівштраффондів, ремонт сільськогосподарського реманенту та вивозка гною, попелу». Тобто майже по всіх позиціях. У прийнятій постанові впадає у вічі наступний пункт: «Відмінити постанову управи про роздачу коней нововступившим колгоспівцям, запропонувати негайно усупільнити, як тяглову силу, так і реманент, та забезпечити фуражом».

Куди більш конкретну інформацію містить секретне спецповідомлення обласного відділення ГПУ від 15 лютого 1933 р.:

«Анализируя общее положение по подготовке к севу по Черниговскому району, необходимо отметить, что массовая политическая работа на селе среди индивидуальников развернута в недостаточной степени. Сельсоветы на местах не уделили вопросу сева серьезного внимания, проявляя медлительность в подготовительных работах. Организованные агробригады бездействуют, не чувству ответственности за своевременное выполнение заданий.

Приводим факты:

с. Петрушино:

Подготовка к весеннему севу также не проходит, семена еще не начали собирать, триеров для зачистки семян не имеется, инвентарь не ремонтируется, учета тягловой силы сельсовет не производил.

Соцсектор

В колхозе «Червоний Літак» подготовительные работы к весенней посевной кампании начались с января месяца. Страхфондов в колхозе имеется незначительное количество, семенными фондами колхоз обеспечен полностью. Ремонт инвентаря проходит слабо. За весь период с января месяца отремонтировано 18 конных плугов и 7 возов. Необходимо отремонтировать 45 конных плугов, 3 сеялки, 67 борон и 13 возов. Темпы ремонта не обеспечивают своевременного выполнения его. Рабочих лошадей в колхозе 202, лошади в удовлетворительном состоянии, однако используются нерационально. В базарные дни все лошади бывают в расходе. Концкормами также не обеспечены. Очистка семян проходит слабо. С января месяца очищено 80 центнеров. Необходимо очистить 396 центнеров.

Настроения

Собравшаяся группа зажиточных середняков-единоличников около дома Тарасевича Сергея – Брагинец Даниил, Лукьяненко Василий, Багих Михаил – вела разговор о подготовке к весенней посевкампании.

ТАРАСЕВИЧ Сергей сказал: «Семена у меня есть, но сеять не придется, все равно заберут осенью, так как в этом году посею огород, а сам поеду на производство».

ЛУКЪЯНЕНКО Василий сказал: «Я тоже сеять не буду, зерна у меня осталось только для еды. Семян для посева у меня нет, так что и ремонтировать инвентарь мне не приходится».

Аналогичный разговор вел Багих Михаила и Кашпура Михаила»³.

Секретні чекістські спецзведення готувалися спеціально для партійного керівництва і відзначалися деталізацією і якісним узагальненням тогочасних процесів. Розумні люди писали. Але під відповідним кутом зору, зрозуміло.

Тож партійні вожді чудово володіли інформацією, подібні зведення вони отримували приблизно кожні 10 днів. Тож легко оперували різноманітними цифрами та знали, що говорять селяни між собою, не для чужих вух. Для нас особлива цінність подібних документів – у можливості почути хоча б деяких петрушинських селян із далекого 1933-го. У даному випадку Сергія Володимировича Тарасевича (1885-1972) та Василя Лук'яненка.

У наступному зведенні, від 25 лютого 1933 р., у розділі «Настрої» також згадується Петрушин:

«В с. Петрушине по индивидуальному сектору подготовительная работа к весеннему севу проходит очень плохо. Семенного фонда ни одного фунта не собрано, навоз не вывозится, пепел не собирается, к ремонту сельхозинвентаря до сего времени не приступлено.

Колхозник СЕРГЕЕНКО Иван Викторович на общем собрании открыто выступил, говоря: «Соввласть здирает с нас последнюю шкуру, каждый день все новое да новое, лучше эти деньги пропить, чем давать государству. Нам соввласть абсолютно ничего не дает, кооперация пустая, даже керосину и того нет. А все говорят строят. Индивидуальники сеять не будут, ибо у них ничего нет. Семена забрали на хлебозаготовку, на весне все попухнут с голоду»⁴.

На той час голод вже збирав перші жертви. 23 січня 1933 р. від завороту кишок померла 76-річна Євдокія Григорівна Шихуцька. Люди

³ ДАЧО. – Ф. П-616. – Оп. 1. – Спр. 5. – Арк. 24, 30, 32.

⁴ ДАЧО. – Ф. П-616. – Оп. 1. – Спр. 5. – Арк. 47-48.

похилого віку найперше страждали від нестачі продовольства. Вірогідно, вони й ставали першими жертвами недоїдання. У книгах ЗАГСу всім їм, як і Євдокії Григорівні, причиною смерті записували безлике «від старості». Тож звернемо увагу на померлих людей літнього віку у перші місяці 1933 р.

- 23.01 – ШИХУЦЬКА Євдокія Григорівна (76); від старості.
- 29.01 – ПАРХОМЕНКО Павло Андрійович (60); від старості.
- 12.02 – САМОРОДНА Прися Іванівна (65); від старості.
- 17.02 – ШИХУЦЬКА Анастасія Самойлівна (91); від старості.
- 21.02 – ХОПАН Настя Наумівна (72); від старості.
- 25.02 – ДЕВ'ЯТЬ Пелагея Осипівна (38); туберкульоз.
- 28.02 – МАЗУР Юхим Матвійович (75); від старості.
- 28.02 – ТУРЕНОК Геронтій Тимофійович (60); від старості.
- 04.03 – ЮЩЕНКО Прися Юріївна; від старості.
- 05.03 – ЛУК'ЯНЕНКО Олексій Антонович (85); від старості.
- 05.03 – КОКА Василь Валентійович (56); від старості.
- 06.03 – ШЛЬОНЧИК Ганна (80); від старості.
- 08.03 – ТОВСТИЙ Іван Юхимович (55); невідомо.
- 11.03 – ЛЬОДОВА Олександра Іванівна (42).
- 13.03 – КИСЛОВЕЦЬ Варвара Іванівна (57); від старості.
- 24.03 – БАРБАШ Андрій Петрович (60); від старості.
- 26.03 – ПОЧЕПНЯ Роман Михайлович (60); від старості.
- 26.03 – ЮЩЕНКО Прися Дем'янівна (80); від старості.
- 02.04 – ЛУК'ЯНЕНКО Іван Георгійович (65); від старості.
- 04.04 – ДАВИДЬКО Агафія Миколаївна (71); від старості.

Для більш молодих осіб намагалися вказувати справжню причину смерті. Наприклад, Пелагея Дев'ять (38 років) померла від туберкульозу. А ось навпроти Олександри Льодової (42 роки) нічого не вказано – не стало людини, і все. За винятком Івана Товстого, причина смерті якого зазначена невідомою (цей термін масово почнуть вживати у розпал голодування), для всіх інших тодішні чиновники сільради використовували один стандартний штамп: «від старості». Ніби людина просто віджила свій вік, вичерпала життєві ресурси – і кому 56 років, і кому за 90. Вочевидь, голод прискорив їх смерть і саме вони стали першими жертвами страшної катастрофи.

Але чим гірше складалися справи у простого люду, чим більше розповсюджувався по селу страшний голод, тим краще йшли справи у сільського партійно-радянського активу. Мабуть, у тому був прямий взаємозв'язок: чим краще виконували на місцях спущені згори плани, тим складніше було прохарчуватися місцевому люду.

21 лютого 1933 р. Чернігівський міськпартком у рамках підготовки до обласного колгоспного з'їзду, запланованого на 28 лютого, намітив 14 колгоспів по приміській смузі, які мали надіслати делегатів. Потрапив у це число і петрушинський «Червоний літак».

А рівно за два місяці, 21 квітня 1933 р., бюро міськпарткому назвало Петрушин в числі сіл (Бобровиця, Анисів, Количівка, Куликівка, Пакуль, Петрушин, Роїще, Халявин та Шестовиця), «в яких партосередки, сільради і управи колгоспів справді і по-більшовицькому ведуть боротьбу за сівбу (понад 35% виконання плану по всіх зернових культурах)».

Тоді ж, підбиваючи підсумки роботи в колгоспах «у пасхальні й післяпасхальні дні», бюро відзначало: «Післяпасхальні дні позначились різким падінням темпів сівби в районі, більш ніж вдвічі зменшенням засіяної площі. Посилки товаришів на непогоду, це прихована спроба виправдати свою бездіяльність, тому що перебуваючи в однакових умовах, ряд сільських партосередків зуміли дати зразкові для цілого району показники більшовицької організації сівби.

Наприклад: коли Петрушин досяг 80% (посіву зернових) та Терехівка 63%, їх сусіда с. Черниш вже кілька днів стоїть на 34%, а околишні села Свинь (38%), Ключків (30%), Брусилів (23%) ганебно відстали, та особливо Кобилянка (11%), що зовсім припинили сівбу».

Петрушинський колгосп «Червоний літак» потрапив до списку передових у Чернігівській приміській смузі, які першими закінчили засів ранніх зернових, вміщеному 23 квітня 1933 р. на першій сторінці газети «Колгоспна перемога» – після ліквідації району зникло і районне видання, йому на зміну прийшов орган такого собі «Політвідділу Котівської МТС».

Похвалили Петрушин і в секретному листі секретаря райпарткому Склярського керівникам партосередків 25 квітня 1933 р., присвяченому стану справ в одноосібному секторі: «Состояние села в районе по единоличному сектору грозит провалом, если не примут немедленно экстренных мер. Опыт сел: Андреевка, Бобровица, Гушин, Яновка, Пакуль, Пески, Петрушин, Пески, Роище и других еще сел, где тт. от общих разговоров о единоличном секторе перешли к разговорам о конкретных единоличниках и приблизили свое руководство до каждого отдельного двора, показал поразительные результаты». Однак це той випадок, коли радіти похвалі навряд чи варто. Бо успіхи в роботі з одноосібним сектором означали, що справи селян, які не бажали вступати в колгосп, зовсім кепські.

Водночас одне з квітневих чекістських зведень щодо підготовки та проведення посівної фіксувало в Петрушині проблеми з насінневим фондом:

«За отчетное время нами отмечены факты:

1) Плохой обеспеченности посевматериалами в с.с. Петрушин, Лукашовка, Количевка, Козел и проч.

с. Петрушино

В колхозе не хватает 200 цнт семян разных культур. Недостача семян объясняется тем, что колхоз принял до 70 хозяйств (новых), из коих значительная часть семян не внесла. Правление колхоза соответствующих мер не приняло, слабо реагируя на этот факт»⁵.

Варто прокоментувати цифру щодо 70-и нових колективізованих господарств. У 1933-му люди йшли в колгосп не тому, що справді того хотіли, і не тільки через примус. Головна причина доволі проста – елементарне намагання вижити. З одноосібників витягували все, що тільки можна, й будь-якими засобами. У людей забирали не лише зерно, а все їстівне, прирікаючи на неминучу голодну смерть. Тоді як в колгоспі за роботу годували сякою-такою баландою. Оце й була чи не головна причина зростання відсотка колективізованих господарств.

В цьому плані дуже показові спогади найстаршої жительки Петрушина Олександри Олександрівни Качної (1919 р.н.), записані ще в 2007 р.: «До 1932 року сім'я жила добре, тримали господарство, працювати не лінувалися. В колгосп вступати не поспішали. Тому, коли почалася колективізація, розкуркулили, забрали корову, всю живність, яка була в господарстві, борошно, скрині. Почався голод. Сім'я була 7 чоловік, з голоду пухли, але вижили всі. Збирали листя, сушили його, ловили ворон, варили та їли, варили борщ з кропиви. А коли в 1933 р. батьки пішли в колгосп, стало трішки легше. Почали давати по шматочку хліба, по трішки борошна, так і вижили».

Поки в колгосп не вступали – забирали все підряд. А як тільки «батьки пішли в колгосп» відразу «стало трішки легше». Підтверджують слова Олександри Качної й інші старожили:

Мазур Олександра Петрівна (1925-2016): «Коли пішли в колгосп, то стало трохи легше, давали по стакану муки, трішки хліба».

Миронько Олександра Василівна (1924 р.н.): «Дід працював у колгоспі, тому під час колективізації в нас нічого не забрали. Була корова, свині, птиця... По трішки хліба давали в колгоспі, то так і переживали голод».

Сериченко Дмитро Федосович (1926-2008): «Ті люди, які пішли в колгосп, тим під час голоду жилося легше, а котрі не хотіли вступати в колгосп, тих обібрали до нитки».

Тесленок Анастасія Григорівна (1914-2009): «Ходили на заробітки полоти буряки, за це давали кусень хліба».

⁵ ДАЧО. – Ф. П-616. – Оп. 1. – Спр. 5. – Арк. 172, 174.

5 травня 1933 р. «Колгоспна перемога» надрукувала список бригадирів по всіх колгоспах Чернігівської приміської смуги, оскільки їх затвердження проходило через міський земельний відділ. Завдяки цьому маємо список бригадирів по колгоспу «Червоний літак»:

- 1) Кисловець Микола
- 2) Телень Петро
- 3) Кисловець Василь
- 4) Льодовий Веніамін
- 5) Пархоменко Іван
- 6) Калініченко Борис
- 7) Почепня Дмитро.

Перед тим одним із бригадирів був Іван Качний. Про нього на початку 1934 р. згадував перед відправкою на службу в армію бригадир Костюк: «ще на початку весняної сівби, бригада, де я працював, не виходила з прориву, бувшого бригадира тов. Качного це не турбувало, він замість того, щоб організувати роботу в бригаді, пиячив, приходив п'яний в бригаду, дезорганізував колгоспників, не подавав їм прикладу як бригадир».

Тим часом керівництво, невдоволене загальним перебігом сільськогосподарських кампаній, відряджало в село все нові й нові кадри. 10 травня 1933 р. бюро міськпарткому бідкалося, що на місцях без особливого натхнення обговорили постанову ЦК КП(б)У про роботу колгоспного партосередку. Оскільки в радянській парадигмі «мудре» ЦК приймало лише етапні й епохальні постанови, то зрозуміло, що без їх належної проробки життя в селі ледь не зупиняється. А тому «зобов'язати всі колгоспні партосередки вдруге обговорити цю постанову при обов'язковій участі при цьому представників від бюро МПК».

Зокрема, у Петрушин та Терехівку направлявся товариш Хайкін. А щоб «грунтовно поліпшити роботу будинків колективіста, відрядити на завідуючих будинків колективіста на 4 місяці ... т. Чубатенко – до села Петрушина». Ще й з перспективою «використання цих товаришів, як секретарів колгоспних партосередків». Водночас бюро пропонувало «всім комуністам з міста, що зараз перебувають на селі чи то від шефів, чи то як уповноважені МПК, не покидати села до моменту їх офіційного відклику з села постановою МПК».

*** *** ***

ТРАГІЧНІ МІСЯЦІ (травень – липень 1933 р.)

На початку весни 1933-го голод почав лютувати в південних та особливо східних районах області. Перші прояви масового опухання людей і смертей від голоду мають певну реакцію – чекісти у своїх матеріалах детально перелічують найбільш кричущі випадки, надають партійним керівникам повну інформацію. Інша річ, що комуністичне керівництво реагувати і не думало. Голод поширювався, в травні різко загострилася ситуація в Чернігівській приміській смузі. І якщо чекісти з олімпійським спокоєм спостерігали за розростанням голодування, то масова смертність, яка стала стрімко охоплювати села регіону, переполошила і їх. У спецзведенні від 27 травня 1933 р., із звичним грифом «цілком таємно», серед іншого звертається увага на нові явища: «За даними офіційного агентурного порядку», по Чернігівському району близько 100 сімейств переживають голод (це слово було закреслено і надалі вживався термін «продовольчі труднощі»). Найбільш проблемні села: Киїнка – до 30-и господарств опухлих від голоду (5 чоловік померло), Шибиринівка – 25 господарств (померло 6 чоловік), Янівка (сучасна Іванівка) – «померло 5 сімейств». Там же, внаслідок смерті дорослих членів сім'ї, залишилось до 50 дітей безпритульними («за домовленістю з земвідділом ці діти поміщені в дитячі ясла»).

По кільком селам наведена більш детальна інформація. Також вказано, що «аналогічні випадки опухання від недоїдання відмічені по селах: Ковпита – 5 сімейств, Юр'ївка – 3, Жидиничі – 2, Лукашівка – 3 і Піски – 4». Тут же вказується, що «по всіх цих фактах повідомлено міськземвідділ, одночасно оперативними робітниками були прийняті міри для надання допомоги голодуючим сім'ям».

Отже, знали, бачили, самі були вражені і навіть намагалися допомогти. Яка ж реакція радянсько-компартійного керівництва? А яка вона могла бути в режиму, визнаного злочинним? Секретар чернігівського міськпарткому КП(б)У Склярський ще 23 травня розіслав листа секретарям партосередків:

«Шановні товариші!

Не дивлячись на урочисті клятви, які ви дали на кущових зборах 20 травня, темпи сівби у вашому селі продовжують знижуватися... Багато нових товаришів, присланих із міста, вже підпали під місцеві, по суті опортуністичні, настрої про слабкість коней, про дощову погоду, про відсутність харчів, про неможливість організувати сівбу одноосібників і залучати їх до колгоспів.

Все це призвело до такої ганьби, що наш район, який до останнього часу йшов першим в області по сівбі, тепер відкотився на 5 місце».

Щоправда, подібними листами Склярський поставив у незручне становище і грізних чекістів, оскільки їм теж багато чого «опортуністичного» привиділося. Звичайно, товариші в погонах все правильно зрозуміли: помираючі селяни найбільш прогресивну партію світу аж ніяк не цікавлять. І більше «дурниць» не писали.

У Петрушині апогей Голодомору також припав на кінець травня – червень – початок липня 1933 р. На жаль, сільська книга записів актів громадянського стану містить певні лакуни. Так, записи уриваються 24 квітня (38 записів), а відновлюються тільки 5 червня записом під № 49. Страшний мартиролог жертв поповнюється мало не щодня, але після 16 липня (запис № 87) книга раптово обривається. Матеріали за другу половину року відсутні. Подальші записи взагалі відновлюються майже через рік, у травні 1934 р.

Отже, список померлих за червень-липень 1933 р.:

- 05.06 – ТУРЕНОК Настя Степанівна (50).
- 05.06 – ШИХУЦЬКИЙ Михайло Павлович (65); невідомо.
- 09.06 – СЕЛВОН Микола Данилович (66).
- 09.06 – ШИХУЦЬКИЙ Павло Олексійович (71); від старості.
- 10.06 – ТЕЛЕНЬ Федот Кіндратович; невідомо.
- 12.06 – ЮДА Павло Гаврилович (80); від старості.
- 17.06 – ПОЧЕПНЯ Петро Васильович (74); від старості.
- 17.06 – РУБАШЕНКО Володимир Данилович (55); невідомо.
- 20.06 – ПАРХОМЕНКО Олексій Якович (73); від старості.
- 20.06 – БАРБАШ Іван Герасимович (60); від старості.
- 20.06 – КИСЛОВЕЦЬ Наталія Панасівна (54); невідомо.
- 20.06 – ЮДА Гнат Гаврилович (76); від старості.
- 20.06 – ПАВЛЕНКО Федір Аркадійович (68); від старості.
- 21.06 – МАЗУР Григорій Андрійович (70); від старості.
- 22.06 – ПАРХОМЕНКО Лисавета Т. (67); від старості.
- 25.06 – МННЯЙЛО Олександр Степанович (70); від старості.
- 25.06 – ПОЧЕПНЯ Сава Юхимович (73); від старості.
- 26.06 – ТОМАШ Любов Гаврилівна (11 міс.); невідомо.
- 26.06 – ЛОБАС Лаврин Дем'янович (30); невідомо.
- 27.06 – МАЗУР Катерина Антонівна (42); туберкульоз.
- 28.06 – БАТУХНО Олексій Сергійович (80); від старості.
- 01.07 – ЛОГВИНЕНКО Андрій Денисович (22); невідомо.
- 02.07 – КОСТЮК Настя Василівна (70); від старості.
- 03.07 – УТВА Семен Юхимович (68); від старості.
- 03.07 – КРУШ Петро Іванович (30); невідомо.

04.07 – ТОМАШ Юхим Іванович (34); невідомо.
 05.07 – ШУРУБЕНКО Степан Гнатович (78); від старості.
 05.07 – ЛУК'ЯНЕНКО Катерина Григорівна (1,5); невідомо.
 06.07 – МАЗУР Олексій Матвійович (76); від старості.
 08.07 – ТАРАСЕВИЧ Володимир Іванович; невідомо.
 08.07 – ТЕСЛЕНОК Петро Юхимович (10); невідомо.
 10.07 – БЛОХІН Арсеній Петрович (68); невідомо.
 10.07 – ЛЕОНЕНКО Євдокія Андріївна (6); невідомо.
 10.07 – ТЕСЛЕНОК Олександр Юхимович (18); невідомо.
 10.07 – ТЕСЛЕНОК Микола Юхимович; невідомо.
 12.07 – ТУРЕНОК Ганна Григорівна; невідомо.
 13.07 – КАГАНОК Антон (60); невідомо.
 13.07 – ДАШКО Василь Панасович (63); невідомо.
 16.07 – ЛОБАС Кирило Єрмолайович (52); невідомо.

У червні в селі помер 21 чоловік. За 16 днів липня померли ще 18. Зрозуміло, справжні причини смерті приховуються. Для літніх людей певний час все «списують» на старість. Однак все частіше вживається термін «невідомо». Врешті в липні, коли й далі робити вигляд, що нічого не відбувається, вже не випадало, сільські клерки плюнули на все і монотонно записували в графі про причину смерті: «невідомо» – і малечі, і підліткам, і молоді, і навіть людям похилого віку.

Досить красномовно виглядає порівняння рівня смертності в Петрушині з сусідніми роками, а також розбивка кількості померлих по місяцях.

	<i>Кількість померлих по роках</i>			
	1931	1932	1933	1934
Петрушин	35	24	87 (до 16.07)	26 (з 2.05)

	<i>Смертність по місяцях 1933 року</i>											
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
Петрушин	12	7	12	7	?	22	17	?	?	?	?	?

Спостерігаємо різкий спалах смертності у 1933-му, коли лише за півріччя померло майже втричі більше, ніж у середньому за два попередні роки (якщо рахувати середню смертність у 1931-1932 рр. на рівні 30 чоловік). А за першу половину липня 1933-го померло фактично стільки ж, як за весь попередній рік. Люди помирили майже щодня. Досить часто – по двоє на день. Сумний «рекорд» встановлено 20 червня, тоді померли відразу п'ятеро петрушинців. Ще четверо – 10 липня. А їх односельці, що обіймали чиновницькі посади, всіляко намагалися приховати причини смерті.

Що ж відбувалося в Петрушині в ті трагічні дні на владних поверхах?

28 травня 1933 р. засідає сільський партосередок. Основна увага присвячена безгосподарності на молочній фермі, про яку говорять Петро Олександрович Шихуцький, Георгій Садовий, Семен Батухно, Марія Іонова. «На фермі антисанітарія – хлеви та корови ніколи не чистяться, обслуговуючий персонал ніколи не проходив медогляд, розкрадають молоко (п'ють), роблять масло ніби-то для потреб ферми без усякого дозволу, немає обліку видуою молока й кожного дня не вистачає два літра».

Постанова містить декілька пунктів: «Члена партії тов. Серіченко з роботи контрольної доярки зняти. Тов. Садовому на засіданні управи обговорити стан ферми та накласти покарання на зав. фермою за халатне відношення до обов'язків. Розподілити правильно функції між обслуговуючим персоналом та налагодити облік удою молока шляхом запису удою кожної корови». А ось і найцікавіше: «Перевірити соціальний склад робітників ферми та ненадійний елемент зняти з роботи».

Ось тут замислимось: що робив пересічний селянин у розпал голодування? Виживав! Згадаймо спогади старожилів:

«Дуже хотілося їсти, збирали листя з в'яза, сушили його, перетирали, додавали люпин та пекли такий-сякий хліб».

«Ходили і збирали на полях гнилу картоплю, щоб поїсти, вбивали і їли собак».

«Їли все, що тільки можна було використати для їжі: збирали різні трави, листя з дерев, дохлих коней, крали де тільки що можна».

«Не було чого їсти, то їли собак, котів. Харчувалися різним корінням, травами, але на таких харчах довго не витримували і помирали».

Люди пухли з голоду і всі їх думки були лише про одне: щоб його з'їсти? А після слів петрушинських активістів про «соціальний склад робітників ферми» та «ненадійний елемент» складається враження, що народ у селі відверто жирує, все не придумає, як би ще нашкодити молодій країні рад, що впевнено крокує до всенародного щастя, яку б ще палицю в колеса вставити?

Тим часом секретар партосередку Рєзніков доповідає про завгоспа Сергієнка, який «замість організації кузні та теслярної для швидкого виконання ремонту до збиральної, розкладає робітників, пиячить з ними під час роботи». Що, і тут шкідництво? Ні, Сергієнко – своя людина (вірогідно, мова про кандидата у члени партії з вересня 1932 р. Андрія Вікторовича Сергієнка), тому лише пожурили: «За організацію п'янки під час роботи з робітниками тов. Сергієнко заслуговує зняття з роботи завгоспа, але беручи до уваги заяву, що ніколи не повториться, що він забезпечить виконання всього ремонту до збиральної кампанії, залишити його на роботі, а за п'янку оголосити догану».

Цікаво, а «контрольна доярка» Олена Гнатівна Сєриченко не пробувала казати щось на кшталт «ніколи не повториться»? Може, тоді б і її ніхто не знімав? А так за тиждень про неподобства на фермі написав і «Червоний стяг» у статті під красномовною назвою: «Крадіжки були причиною прориву» (номер за 5 червня 1933 р.):

«Петрушинський колгосп «Червоний літак» має велику молошну ферму. План заготівлі молока виконано на 55%, бо фермою ніхто не керував. На фермі безгосподарність. Молоко й масло розбазарюють усі, на чолі з контрольною дояркою Сіриченко. Ферма в антисанітарному стані. Зав. ферми Лук'яненко і голова колгоспу не знали, що робиться на фермі. Їх це не цікавило.

З доручення партосередку шефи перевірили стан ферми. Осередок ухвалив зняти з роботи контрольну доярку (члена партії тов. Сіриченко), зняли з роботи й інших доярок. Ферму цим оздоровили, одразу збільшився добовий удій молока на 15 літрів».

А з чергового секретного спецзведення обласного відділення ГПУ від 29 травня про хід весняної сівби дізнаємося, що всього за весну в колгосп вступило відразу 130 господарств. Місяцем раніше фігурували цифра 70, тож ще 60 господарств додалися фактично за один лише травень. Що зайвий раз свідчить про масштаби голоду в Петрушині. Тільки страх голодної смерті заставив людей масово йти в ненависні колгоспи.

«с. Петрушино.

В селе за весеннюю посевною кампанією вступило в колхоз 130 хозяйств. Посевного материала поступило со всех этих хозяйств 1,5 цнт, благодаря чему на площади в 176 га не хватает семян. Помимо этого не хватает семян на прирезанную площадь индивидуальных 346 га. Соответствующих мер со стороны правления колхоза в части мобилизации семян не было принято. Массово-политическая работа в селе почти отсутствует».

Окремо відзначені проблеми з тяговою силою: «В Черниговском Пригородном районе по 98 колхозам, проверенным Горземотделом, по состоянию на 1 мая с.г. было трудоспособных 9814 лошадей. С 1 по 25 мая, вследствие отсутствия конькормов, плохого ухода за тягловой силой, неправильной организации нагрузки и обезлички, выбыло из строя 397 рабочих лошадей.

Помимо этого за последние дни отмечен падеж лошадей в с.с. Сивки – из 100 лошадей пало 10, Жидиничах – 8 больных, Петрушино 14 лошадей пало, в совхозе Глебовка 6 лошадей пало. Вследствие появившихся

болезней среди лошадей от укуса лесного клеща (переплазмоз), отчего лошади бесятся»⁶.

1 червня 1933 р. бюро міськпарткому констатувало, що голови колгоспів Петрушина та ще ряду сіл «припустили велике розбазарювання усуспільненого поголів'я» і доручило «фракції Міськради перевірити причини розбазарювання приплоду» та вжити відповідних заходів.

Ледь не на кожному засіданні розглядалися і кадрові питання. Так, Григорій Дев'ять на посаді голови Козлянської сільради (нинішнє селище Михайло-Коцюбинське) «не впорався з роботою» (вочевидь, забагато пиячив), а тому – «з роботи звільнити і відкликати в розпорядження МПК». Іншим пунктом порядку денного бюро тут же призначило Григорія Дев'ятя головою сільради в рідному Петрушині. Він змінив Семена Батухно, якого перевели на посаду голови сільради в Куликівці на Городнянщині.

«Колгоспна перемога» 2 червня 1933 р. рапортує про успіхи педагогічних колективів на агітаційному фронті: «Профосередки Халявинської, Петрушинської, Сядрицької та Бобровицької сільрад розгорнули культмасову роботу, мобілізують усі сили колгоспників та одноосібників на закінчення сівби до 5 червня, на підготовку до полівної та збиральної кампанії. Учителі в цих селах налагодили культобслуговування бригад, організували в бригадах читку газет, політгодини, видають польові газети, ведуть роз'яснюючу роботу, допомагають у реалізації позики «2 п'ятирічка».

Але в номері за 8 червня 1933 р. мова йшла про відставання Петрушина в питанні мобілізації коштів, де виконання плану становило всього 12%. Журналісти закликали аби в процес включилися шефи. Завдяки чому можемо дізнатися, що Петрушин – підшефне село спілки банківських працівників. Звучить доволі солідно, хоча більше жодних згадок про шефів зустріти не довелося.

Традиційно, більш конкретну інформацію про стан справ у селі знаходимо в чекістському зведенні про стан сівби по Чернігівському приміському районі. 9 червня 1933 р., аналізуючи виконання посівних завдань, там відзначали наступне:

«Особенно отстал сев в единоличном секторе с.с. Жукотки – 8%, Коты – 19,3%, Петрушин – 15,1%, Полуботки – 18%, Рябцы – 14,8%, Сивки – 14,7%, Хмельница – 10,1%, Шибириновка – 14%.

В этих селах на сегодняшний день нет соответствующего перелома, вследствие отсутствия надлежащей массово-политической работы и

⁶ ДАЧО. – Ф. П-616. – Оп. 1. – Спр. 5. – Арк. 201, 203-204.

недостаточно мобилизации масс на своевременное выполнение задания сева...

Касаясь состояния тягловой силы, необходимо отметить, что за последние 15 дней мая отмечен падеж 71 лошади в с.с. Петрушин, Сивки, Халявин, Козел и проч., от истощения – 47 лошадей и вследствие укуса клеща (переплазмоз) – 24 лошади...

Колхоз «Перемога»⁷ с. Петрушино

В конце мая 1933 г. за одни сутки пало 17 рабочих лошадей от укусов клеща (переплазмоз). Аналогичный факт падежа скота от этой же болезни отмечен в лесничестве Ревунов-круг – 23 лошади, в хозчасти лесничества – 3 лошади»⁸.

У районній газеті 11 червня 1933 р. говориться про 19 загиблих коней у колгоспі «Червоний літак», а причиною тому – «байдужість правлінь колгоспів. Коней на зиму не забезпечили кормами, а сіно через безгосподарність погнило на луках. У догляді коней тут знеосібка. Годують і напувають їх невчасно. Неправильно і по бригадах коней розділено, їх надто перевантажують роботою.

Ганебно недбало ставляться сільради та правління колгоспів до парувальної кампанії. У Петрушині досі покрито лише 4 матки».

Тим часом дозріває новий врожай. Його всі чекають з нетерпінням, бо саме вирощений хліб за місяць зупинить смертельний конвеєр Голодомору. Однак 10 червня 1933 р. сільський партосередок констатує, що в колгоспі до збиральної кампанії поки що ніхто не готується: «до цього часу ще не розпочато ніякої підготовки до збиральної». Голову колгоспу Григорія Садового зобов'язано «в 3-денний термін провести облік всього реманенту, який потребує ремонту, та здати його в ремонт».

Доволі цікавим видається наступний пасаж, де названі головні прогульники: «Повести рішучу боротьбу з прогульниками, зокрема звернути увагу на ковалів та столярів. За прогули під час підготовки до збиральної та під час самої збиральної, прогульників позбавити права одержання авансу під час обмолоту».

У деяких спогадах про Голодомор у Петрушині знаходимо несподівані подробиці, на які, можливо, далеко не всі звернули увагу.

Тошман Любов Костянтинівна (1925 р.н.): «Батьки ходили в найми до багатих людей. Мати в наймах пекла хліб: хазяїн видавав зважене борошно, а забирав хліб і теж важив, тому мама ніколи не приносила хліб додому. За те, що батьки працювали, багатій платив борошном».

⁷ Вірогідно, помилка в назві колгоспу. У Петрушині діяв колгосп «Червоний літак», а зміст наступного речення мав стосуватися саме Петрушина.

⁸ ДАЧО. – Ф. П-616. – Оп. 1. – Спр. 5. – Арк. 232, 233, 238.

Низька Любов Федорівна (1926 р.н.): «Люди ходили в ліс збирати листя з дерев, гнилу картоплю. Збирали в багатіїв і пекли з неї лепьошки».

Шльончик Катерина Іванівна (1922 р.н.): «В 1932 р. пішла в 1 клас, потім кинула школу і пішла на няньки до людей, за їжу. Мати за картоплю ходила людям хати мазала, куделі пряла. Так і вижили».

Садова Анастасія Григорівна (1918 р.н.): «Ходила в сусідній хутір полоти людям городи за їжу, то коли давали кусочок хліба, сама не їла, а приносила додому маленькій сестричці, яка була хвора».

Люди розповідають про якихось багатіїв: «ходили в найми до багатих людей», «багатій платив борошном», «збирали в багатіїв гнилу картоплю». Або просто згадують односельців, для яких виконували найману роботу: пололи городи, мазали хати, няньчили дітей тощо, а за це отримували їжу. Отже, голодували далеко не всі. То хто ж ці багатії? Найперше виникають асоціації з колишніми дворянами, поміщиками чи «куркулями». Однак у 1933-му колишніх дворян уже майже не залишилося. А ті, що доживали віку в окремих садибах, давно вже забули, що таке багатство. Все їх майно давним-давно відібране, а самих їх нещадно мордують. Тож багатії могли представляти тільки нову владу: партійні та радянські чиновники, колгоспне керівництво.

У листі А. Мазур, долученого до матеріалів партійної чисти 1934 р., був і такий пасаж: «Були такі випадки, що коли розкуркулювали, то забирали сало, м'ясо, ковбаси, масло, то це не поступало в пользу держави, а споживали самі... Тов. Дев'ять, член управи, коли подивився збоку, то старається скоріше убрать урожай, даже штрафує, коли хтось по якійсь причині не вийде на роботу, а сам в той час наняв двух голодных колгоспниць на поденки, на свой власний огород жати ячменю».

Ще один яскравий приклад – стаття в газеті «Колгоспна перемога» 11 червня 1933 р. під назвою «Утрюх з'їли бузівка» і за підписом «Сількор П-Я»:

«Для громадського харчування в колгоспі «Червоний літак» (Петрушин) зарізали бузівка, але ніхто з колгоспників м'яса не бачив, крім збиральниці та голови колгоспу Садового.

Таємно вони зварили м'ясо на кухні та зачинилися там вечеряти. Аж раптом прийшов завгосп Сергієнко й почав добиватися у кухню, де бенкетували. Сергієнко таки вдерся, та як побачив казан з м'ясом – наробив бешкету. Заспокоївся тільки тоді, коли дістав і собі фунтів 15 та пристав до кампанії їсти м'ясо, що мало піти на спільне харчування колгоспників.

Чи довго ще самовільничатимуть у нашому колгоспі керівники? Це обурює колгоспників, що вимагають кари крадіям».

А поки колгоспне керівництво набивало черевце м'ясом, яке призначалося для громадського харчування, прості петрушинці помирили без будь-якої надії на допомогу. Анастасія Григорівна Тесленок (1914-2009) згадує про Василя «Піскунова»: «з хати вигнали, ліг під бугорок і помер, а здоровий чоловік такий, йому їсти треба».

Варвара Яківна Товста (1912-1997): «Йду якимось своїм кутком, бачу сусідський парубок Андрій під плотом лежить, траву зриває і так їсть жадібно. Він за мене трохи старший був. Лячно мені, стою і мовчу. Андрій глянув, ніби не бачить, не впізнає, а тоді якимось не своїм голосом каже, що до вечора помре. Я злякалась, побігла. Того дня його не стало. На нашій вулиці п'ять молодих хлопців померли».

А коли охлялий від голоду батько Варвари Яківни звернувся до голови колгоспу, з яким були кумами, аби той хоч кружечку сироватки виписав, останній відмовив: колгоспним свиням нічого їсти...

Тетяна Петрівна Ющенко (1904-1988): «Люди навколо мерли як мухи. По семеро на могилах лежало, і нікому ховать було. Як здохне коняка в колгоспі, вивезуть її на скотомогильник, шкуру обдеруть, люди голодні слідом біжать і ту скотину дохлу на шматки, як звірі, рвуть».

Однак на владних поверхах буяло зовсім інше життя. Всього 20 днів протримався на посаді голови сільради затятий прихильник оковитої Григорій Дев'ять. Постанова бюро Чернігівського міськпарткому від 21 червня 1933 р.: «Зважаючи на факти, що тов. Дев'ять після даних їм обіцянок продовжує пиячити, зняти тов. Дев'ять з роботи голови Петрушинської сільради».

30 червня 1933 р. пленум міськпарткому знову відзначав, що «стан кінського тягла під час весняних робіт, особливо в селах Шибиринівці, Янівці, Черниші, Ключкові, Петрушині, Ковпиті, Козлі та інших, був незадовільний». Нагадаємо, в травні в Петрушині загинули 19 коней. Покращувати стан «кінського тягла» не було можливості, бо від голоду люди помирили ще в більшій кількості. Відтак партійці знаходили вихід у залученні до сільськогосподарських робіт корів: «Кількість корів, що їх використовували навесні, була геть недостатня. Пленум засуджує настрої, що є в більшості сіл та колгоспів про непотрібність і неможливість використання корів на літніх і осінніх роботах».

Як бачимо, використання корів як тяглової сили – це не тільки повоєнне «ноу-хау», коли коней повсюдно забирали в Червону армію. В 1933-му без будь-якої війни прихильники марксистсько-ленінських ідей довели село до апокаліптичного стану.

8 липня 1933 р. тему кінського поголів'я підхопила газета «Колгоспна перемога». Особливо «порадував» заголовок статті: «Збиральній – дужого коня».

Як повідомляла газета: «На нараді старших конюхів, що відбулася 4 липня, делегати розповідали про свою роботу і намітили шляхи зміцнення конярства. Найганебніший стан у Петрушині. Тут за останній час здохло 15 коней. У Седневі коні не мають сили зійти на гору, а про парувальну кампанію, яка кінчається за два тижні, тут зовсім забули.

У колгоспах сіл Петрушин, Седнів, Юр'ївка, Пльохів та інші ще не розподілено коней по ділянцях, а тому ніхто не знає, де який кінь буде працювати та чи буде він спроможний на це».

Того ж дня «Колгоспна перемога» додала нових фарб до портрету завгоспу Андрія Вікторовича Сергієнка. Того самого, якого розбирали на партосередку 28 травня. Пам'ятаєте: «За організацію п'янки під час роботи з робітниками тов. Сергієнко заслуговує зняття з роботи завгоспа, але беручи до уваги заяву, що ніколи не повториться...»? І який за два тижні по тому добивався на кухню, де бенкетувало колгоспне начальство, підняв гвалт і «заспокоївся тільки тоді, коли дістав і собі фунтів 15 та пристав до кампанії їсти м'ясо, що мало піти на спільне харчування колгоспників». Тепер же маємо чудову нагоди оцінити заяву Андрія Вікторовича про «ніколи не повториться»:

«У Петрушинському колгоспі «Червоний літак» завгоспом працює Сергієнко. До праці ставиться він недбало, зате майже кожного вечора бачать його п'яним, навіть на засідання правління колгоспу Сергієнко з'являється п'яний.

На селі трапилася пожежа. Завгосп був і тоді п'яний, він загубив ключі від комори й тому не дав вартовому колгоспу ліхтарів. Через це приїхали гасити пожежу тоді, коли дві хати зовсім згоріли.

Правління дуже м'яко поставилося до шкідника завгоспа. Ухвалили лише зняти Сергієнка з посади завгоспа, але, не схотівши його образити, встановили Сергієнкові ще якийсь термін попрацювати й виправитися. Мабуть, правління сподівається, що шкідництво Сергієнка забудуть і він залишиться завгоспом.

Вимогу колгоспників зняти Сергієнка з роботи треба негайно виконати та віддати його до суду, а також притягнути до права тих, хто захищає шкідника, що з його вини загинула колгоспна власність».

З посади Сергієнка мабуть-таки зняли, але навряд чи дійшло до судової чи якоїсь іншої відповідальності.

*** *** ***

ВИСНОВКИ НЕ ЗРОБЛЕНІ (друга половина 1933 р.)

Новий врожай поклав край масовій смертності петрушинських селян. Принаймні, на прикладі інших сіл Чернігівської приміської смуги спостерігаємо різке падіння кількості смертей з другої половини липня. Радянські активісти, чиновники та партійні діячі Петрушина у найбільш критичний момент нічим не допомогли своїм односельцям, нам невідомий жоден подібний випадок. Або навіть натяк на нього. Їх турбували лише виконання планів (за що нещадно карало начальство) та власний добробут – займалися самопостачанням та пиячили.

Здавалось би, десятки мученицькі померлих односельців мали б протверезити їх свідомість, налаштувати на справжню ударну працю, аби максимально допомогти тим, хто вижив у тому страшному пеклі, адже наїстися «від пуза» їм поки що не світило.

Власне перші рапорти про жнива доволі оптимістичні.

«Колгоспна перемога», 2 серпня 1933 р.:

«Добре й вчасно підготувався до збиральної колгосп «Червоний літак» (с. Петрушин). Розгорнулася косовиця ячменю. Не гається колгосп і з виконанням державних зобов'язань. 27 липня почали жати озимину. Утворено на жнивах 6 таборів, вони дуже сприяють піднесенню темпів польових робіт. У таборах розгорнуто політмасову роботу, парторганізаторів виділено».

А за тиждень (8 серпня 1933 р.) «Колгоспна перемога» взагалі присвячує ледь не панегірик петрушинським жнивам.

«Збиральну колгосп «Червоний літак» (с. Петрушин) почав 27 липня. Державі здано з першого обмолоту 17 центнерів. Прийнявши виклик Халевинського колгоспу на соціалістичне змагання, колгосп ділом став до боротьби за першість.

Щодня жатки перевиконують норми виробітку. Ударники Пугуч Микола, Дев'ять Грицько, Костюк А. працюють від зорі до зорі. Ударники 6-ої, 5-ої та 2-ої бригад: Дашко М., Леоненко А., Кисловець М., Копил П. і інші ночують у таборах. Вони виробляють за день по 2 трудові. Колгосп зобов'язався до 25 серпня виконати річний план хлібоздавання.

Є ще чимало й неполадок. МТС, що обслуговує колгосп, установила молотарку та трактор для молотьби, але одразу трактор забрала назад і молотарка стоїть без діла.

Правління колгоспу мляво керує збиральною. Ухвала партійного осередку про збирання колосків, негайне збирання кулацького жита, бо куркуль краде жито з поля, – не виконується. Не виконуються й ухвали

про використання кінних молотарок. Голова колгоспу Садовий каже: «Почекаємо, доки дощу не буде, а тоді побачимо, може підемо жати». Спить голова до 8 годин, або зникне з вечора, коли треба видавати наряди та вказівки бригадирам.

Комуніст Неділько заявив, що в таборі ночувати він не може, бо в його крадуть на городі картоплю. Осередок востаннє застеріг цих товаришів про неприпустимість їх ставлення до колективної праці.

Сільрада повинна забезпечити охорону майна колгоспників під час їх роботи в таборах, а колгосп, і правління в першу чергу, повинен виправити помилки, виконуючи ухвали партосередку крокувати до перемог».

Але на засіданні бюро Чернігівського міськпарткому того ж таки дня – 8 серпня 1933 р. – звучали зовсім інші оцінки петрушинським справам. Колгосп «Червоний літак» ганебно відстає у сіноздачі, а по одноосібному сектору Петрушин виконав план лише на 14,6%. Догани отримали голова колгоспу, секретар партосередку і голова сільради. Ще й отримали попередження, що «коли до 25 серпня не буде закінчено виконання річних планів заготівлі сіна, до останніх буде застосовано суворих партрепресій».

Бюро відзначає, що «недостатньою є також боротьба за збереження врожаю від утрат, ігнорування збору колосків, невчасне в'язання та складання в копи».

А доповнює картину зведення обласного відділення ГПУ від 10 серпня 1933 р.:

«Особенно отстали в хлебосдаче села Пакуль, где сдано 1,4% годового плана, Петрушин – 1,6%...

с. Петрушин

Колхоз «Червоний літак» имеет к уборке ржи 382 га, овса 271 га. По данным на 7 августа скошено ржи 283,1 га, овса 56 га. Уборка затянулась вследствие невыхода на работу 25 колхозников, какие главным образом переключились на уборку своих необобществленных посевов.

Колхоз обслуживается Котовской МТС. 24-го июля МТС прислала 3 трактора и одну молотилку МК-1100 для обмолота и вспашки площади для озимого сева. Трактора два дня простояли без работы, так как не было подготовленной площади для вспашки и лишь 26 июля начали пахать стерню, после снятой ржи. В тот же день установили молотилку, каковая за день намолотила 16,5 цнт ячменя. Зерно было отправлено в хлебосдачу полностью, а на следующий день МТС молотилку из с. Петрушин забрала, перебросив ее вместе с трактором в с. Тереховку.

В колхозе не вся рабочая сила используется на работе. Примерно ежедневно во дворе колхоза находится около 20 конюхов, зав. фермами,

табельщики, хлебопеки. При молотилке пожарный инвентарь не установлен.

(Предложено правлению колхоза применить законы внутреннего распорядка к лицам, не выходящим на работу в поле. Обращено внимание МТС на ненормальности в работе молотилки и предложено закончить молотьбу в короткий срок)»⁹.

Не змінилася ситуація і за тиждень, 16 серпня 1933 р.: «Наиболее отстают в хлебосдаче следующие села: Шибириновка – 11,2%, Седнев – 10,8%, Петрушин – 16,4%».

Але якщо когось карали за відставання, то рядових комуністів. 23 серпня 1933 р. партосередок виключив із лав партії Парасковію Копил та Галину Бичик. Що ж такого вони накоїли? Адже у всіх попередніх кричущих випадках ніхто про партійні покарання навіть не заїкався. Виявляється, всього-то не вийшли на роботу у дощ та в неділю.

«18 серпня, після невеликого дощу, замість допомогти бригадиру організувати вихід на роботу жінок, тов. Копилова з іншими жінками пішла в ліс по оріхи, цим зірвала роботу. 20 серпня замість допомоги бригадиру організувати у неділю роботу, тов. Копилова відмовилась вийти на роботу, влаштувавши у неділю вихідний день, чим знов сприяла зриву роботи в бригаді. Більш як півроку тому загубила партквиток та не вжила ніяких заходів щодо одержання другого. Має догану за неявку на партзбори, не відвідує політшколу».

Аналогічні провини мала і Галина Бичик: «18 серпня вкупі з Копиловою зірвала роботу в бригаді та пішли з жінками в ліс по оріхи. 20 серпня разом з Копиловою відмовилася вийти в неділю на роботу, дивлячись на них ні одна жінка у неділю не вийшла на роботу. Управа наклала на Бичик та Копилову штраф в розмірі 5 трудовнів».

За виключення проголосували одноголосно, лише один утримався.

Ба, більше того, по партійній лінії було проведене слідство, обидві жінки давали свідчення.

«БИЧИК Ганна Іллїна, 38 років, перебуває в Петрушинському партосередку, кандидат партії з 2 листопада 1932 року, українка, селянка, колгоспниця, освіта нижча, під час виникнення і слухання справи працює рядовою колгоспницею в селі Петрушині.

КОПИЛОВА Параска Михайлівна, народилась 1908 року, кандидат партії з 14 березня 1930 року, кандидатська картка № 29, українка, селянка, колгоспниця, освіта нижча, під час виникнення і слухання справи працює рядовою колгоспницею в селі Петрушині».

⁹ ДАЧО. – Ф. П-616. – Оп. 1. – Спр. 5. – Арк. 314, 317-318.

Як пояснила Галина Бичик: «18 серпня 1933 року дійсно ми працювали на полі з бригадою, в'язали овес. Об 11 годині пішов дощ, всі жінки пішли додому, а я з Копиловою по оріхи.

20 серпня 1933 року я вийшла на свій куток, щоб іти на роботу, але мені жінки сказали, що у них вихідний день і ми не підемо, чому і я сама не пішла на роботу».

А Парасковія Копил додала, що «у неділю 20 серпня 1933 року на роботу не вийшла, тому що пішла в город Чернігов, не повідомивши про це бригадира та управу».

Обидві жінки визнавали провину. Однак президія Чернігівської Міської Контрольної Комісії КП(б)У постановила: «Постанову Петрушинського партосередку про виключення відмінити, тов. Бичик оголосити догану, а Копиловій, беручи на увагу, що вона визнала свої помилки і гарно працювала – зауважити».

Справді, рішення сільського партосередку видається занадто суворим, особливо на фоні «подвигів» Андрія Сергієнка чи Григорія Дев'ятя.

Нове чекістське спецзведення про стан справ із жнивими, хлібопоставками та сівбою по Чернігівському району, від 9 вересня 1933 р., знову свідчило про чергові прояви безгосподарності у петрушинському колгоспі:

«Колхоз «Червоний литак» скирдование жита и других культур проводит крайне небрежно. По дороге к Тереховке сложены 4 скирды ржи, из коих одна вывершена с большой лощиной и вследствие проходящих дождей промокла насквозь, от чего погибла часть зерна.

Зав. производством Кисловцу Д. в свое время было указано на недостатки скирдования, однако соответствующих мер с его стороны не было принято.

На току, где молотилось жито, до сего времени лежит до 15 пудов зерна, каковое мокнет под дождем и может погибнуть.

Пожарная охрана возле скирд неорганизована, для видимости поставлены две бочки, каковые стоят без воды и без колес. Ответственного лица за пожарную охрану скирд нет.

При проверке сторожевой охраны, возле скирд таковых не оказалось, благодаря чему имеет место кражи снопов, примерно: вновь вступивший колхозник Леоненко И.А. систематически крал снопы с поля. При обыске у него обнаружено 3 снопа и полтора пуда зерна, в момент обыска солома им сжигалась.

В колхозе имеют место также случаи небрежного обращения с лошадьми, примерно: 19 августа при отправке зерна было направлено 12 подвод с ответственным бригадиром Кисловцом Илларионом, каковой лошадей на расстоянии 7-ми километров от села Петрушино до Халявино

гнал рысью, когда лошади возвратились обратно, то они оказались непригодны к работе.

Леоненко И.А. за кражу привлечен к ответственности, за плохое состояние пожарной охраны составлен акт, каковой направлен в милицию для административного взыскания с Правления колхоза. Правлению колхоза предложено ненормальности, в части скирдования и проч., в ближайший срок изжить.

Осенний сев

В колхозе «Червонный литак» Котовской МТС 13-го августа были привезены для производства посева 6 сеялок (3 тракторных и 3 конных). При производстве посева оказалось, что сеялки непригодны, так как в сеялках недостает до 40 болтов, вследствие чего своевременный посев в колхозе был сорван.

Бригадирь соответствующим образом к посеву не приготовились. В 4-й бригаде не хватает 10 пар постромок, 15 хомутов и 5 плугов не отремонтированных. В 6-й бригаде не хватает 6 хомутов и 8 плугов не отремонтировано. Аналогичное явление имеет место по 2-й и 5-й бригаде.

О состоянии сева сообщено Гор. земотделу»¹⁰.

А це зведення за 27 вересня 1933 р.

«Затяжке обмолота отчасти помешали проходившие дожди, однако к основным причинам затяжки можно отнести отсутствие трудо-дисциплины, неполное использование рабочей силы во многих колхозах (Козел, Жеведь, Зайцы, Ивашковка, Куликовка, Холявин, Петрушин) и частые длительные простои молотилок (Холявин, Петрушин, Звеничев, Козел, Количевка и др.).

План сева по району 34800 га, засеяно 34812 га, однако посев закончен с опозданием на 11 дней. Не закончили сева села: Антоновичи 80,8%, Количевка 89,5%, Ст-Белоус 95,4%, Сивки 94,9%, С-Слобода 92,2%, Петрушино 92%, Лукашовка 92%, Куликовка 98,6%.

с. Петрушино

В бригаде № 7 бригадиром МТС Рубашенка было посеяно жита 43 га, каковые были вспаханы тракторами плохо, где имелось много огрехов, особенно в углах. Бригадир Почепня видя, что имеются огрехи, указанную площадь засеял, не разбив имеющих не заборонованных плит, а также не очистив поле от пирея и после посева указанная площадь была заборонована и находящийся пирей складывался в кучи и был оставлен на поле. Кроме этого бригадир 3 бригады во время сева оставил на поле сеялку, каковая находилась до 10 дней и обросла житом.

¹⁰ ДАЧО. – Ф. П-616. – Оп. 1. – Спр. 5. – Арк. 347-348, 351-352.

(На месте оперработником предложено правлению колхоза убрать находящийся инвентарь с поля, а также очистить кучи пирея)»¹¹.

Ні, не почували петрушинські комуністи та активісти ніякого сорому за причетність до смерті односельців. Бо з кожним новим днем безгосподарність лише поширювалася.

29 жовтня 1933 р. великий матеріал про життя-буття петрушинського колгоспу надрукувала «Колгоспна перемога». Зібрана інформація – наслідок спільного рейду бригади робітничо-селянської інспекції та сількорів.

«Чимало колгоспів Чернігівської приміської смуги по-бойовому впоралися з сільськогосподарськими роботами, зокрема з обмолотом врожаю, зі збереженням врожаю, підготовкою до зимівлі худоби і вже навіть почали готуватися до весняних сільськогосподарських робіт.

Але в колгоспі «Червоний літак» (село Петрушин) ще і зараз діється багато неподобств тому, що немає більшовицького проводу в колгоспі, тому, що комуністи стоять осторонь колгоспного життя, не організовують колгоспників на боротьбу за повноцінний трудовень, на охорону зібраного врожаю. Сільські організації бездіяльні, окремі керівники пиячать. Управа колгоспу замість перевадити масово-виховавчу роботу між колгоспниками, взялася за голе адміністрування, що полегшує зривницьку роботу класово-ворожого елемента.

Бригада, що її організувала редакція «Колгоспна перемога», 25 жовтня виявила: бригадир по молотьбі тов. Сиріченко Дмитро Сергійович систематично пиячить з машиністом по молотарці тов. Тарасевичом Федором Семеновичем. На току, де проходить молотьба, повна безгосподарність: багато погнило соломи, обурин, соломі погано скиртують, хороша перемішена з гнилою соломі, таке скиртування загрожує гибеллю всій соломі.

Помолочене жито лежить невіяним, скирти проростають, дуже багато розв'язаних снопів, по яких їздять підводами, витирають зерно, через що є багато втрат. На другому току, де 3 дні тому закінчили молотьбу, ще й досі соломі не заскиртували.

Такий стан і на току, де молотили горох, тут скирти були заскиртовані, але через те, що не було догляду, їх зруйнували свині. На це ніхто не звертає уваги. Скирти вівсяної соломи, які треба берегти, щоб забезпечити худобу харчами, заскиртовано, але погано, не огребемо добре, не завершено скирт, через що солома псується. Взагалі в колгоспі загинуло багато соломи, особливо вівсяної, різних культур обурин.

¹¹ ДАЧО. – Ф. П-616. – Оп. 1. – Спр. 5. – Арк. 375, 385, 387.

Те ж саме і з сіном. Полевод тов. Кисловець часто роз'їжджає по полю, але що в Круглому болоті гине 56 кіп сіна, не окутані стоги, а тому їх об'їдає скот, він цього не бачить, навпаки, хотів обдурити бригаду, мовляв, «все добре».

На загальному дворі лежать буряки, картопля. Худоба їсть її та топче. Без догляду картопля почала гнити. Приймають картоплю без будь-якого контролю, тому чимало картоплі розкрали і зараз розкрадають.

Організація праці погана, в бригадах існує повна знеосібка: колгоспники і відповідальні особи не виконують ухвал управи колгоспу, постійних бригад в колгоспі нема. Заввиробництвом тов. Шихуцький байдуже відноситься до своїх обов'язків – трудова дисципліна занепада.

Рахівник Ющенко займається шкідництвом, він ще за вересень місяць не записав в книжки колгоспникам трудоднів. Тяглова сила в поганому стані, збруя до жодного коня не підігнана. Це призвело до того, що 25% коней з попсованими спинами, а 3 коней через поганий догляд та хижацьке поводження зовсім непридатні до роботи, але викрити тих, хто цих коней покалічив, конюх Тесленко Микола Олексійович не бажає.

Таке господарювання призвело до того, що з колгоспниками ще за минулий рік не провели грошових розрахунків. Замість запланованих на трудодень 7 кг зерна, колгоспники одержують тільки 2 кг, та й то який вже проріс.

Голова колгоспу Садовий, знаючи про ці неподобства, обмежувався тільки тим, що штрафував колгоспників та відсилав до седнівської міліції тих, хто не виходив на роботу, часто штрафували не тих, кого слід, а це в великій мірі дезорганізувало роботу. По відношенню до керівників Садовий проявив м'якотілість, тому останні халатно ставились і ставляться до своїх обов'язків.

Такий стан в колгоспі «Червоний літак» вимагає негайно вжити заходів та притягнути до карної відповідальності тих, хто заважає йти до заможного колгоспного життя, тих, що зробили неповноцінним трудодень.

Бригада: Хоменко, Буштрук, Лук'яненко».

Та й це ще не все. Вінцем неподобств стала історія з нічною молотьбою, у всій красі піднесена всевидючим чекістським оком чернігівському партійному керівництву 5 грудня 1933 р.

«с. Петрушин, колхоз «Червоний Літак».

Уборка и молотьба урожая в колхозе проводилась бесхозяйственно, почему много хлеба погибло в поле. Правление колхоза в лице Предправления САДОВОГО Егора Федоровича (кандидат партии) и организатора труда ШИХУЦКОГО Петра Александровича практиковали молотьбу хлеба ночью, для чего брали в бригаду по молотьбе

исключительно молодых девушек. Были частые случаи, когда по инициативе указанных лиц на продолжительное время останавливалась молотарка и начинались «качания» с девушками в соломе. Это стало известно для всех колхозников, почему впоследствии матери не стали пускать на молотьбу своих дочерей и вокруг этого начались нарекания по адресу правления колхоза. Во время такой молотьбы много зерна попадало в полову, которая не пересевалась и пропадала под дождями вместе с зерном. такое положение было особенно на участке молотьбы к селу Товстолесу, где в полове оставалось около 15% зерна, которое сгнило. Контроля во время молотьбы не было, уборка и скиртование было по вине правления колхоза затянута, почему часть хлеба совершенно испорчено от дождей. Расстановка рабочей силы и контроль выполнения были поставлены плохо по вине организатора труда Шихуцкого и бригадира Телень П.Е. и Кисловца Н.М., что приводило к затяжке отдельных работ. Так, в бригаде № 1 (бригадир Кисловец Н.М.) молотьба 50 коп ячменя молотаркой (тракторной) МК 1100 проводилось целую неделю, в день обмолачивалось 5-6 коп, что можно было сделать в течении 1-2 дня максимум. Это привело к затяжке обмолота по колхозу.

Кроме того благодаря халатности и бесхозяйственности правления погибло много фуража. Так сено было скошено своевременно, но оставлено в покосах на продолжительное время, почему было залито вследствие дождей водой и большое количество сена сгнило. В 6-й бригаде 100 копиц, в 2-й бригаде 80 копиц, а также погнило много соломы, так как своевременно мер к уборке ее с поля принято не было. Вследствие этого обобществленный скот колхоза – 230 лошадей и 130 голов рогатого скота остались плохо обеспеченными фуражем.

Благодаря бесхозяйственности и халатности правления колхоза были также большие потери при уборке картофеля. Бригадная копка картофеля по вине организатора труда была сорвана, в результате чего копка проводилась неорганизованно. Во время копки картофель сортировался для выполнения картофлепоставки, остальная картофель сваливалась мокрой в кучи и в таком виде была свезена в клуню кулака Лобаса Степана, где не охранялась и почти полностью сгнила. Большое количество картофеля было свезено без всякого учета в погреб этого же кулака, где оставалась без охраны, что способствовало к ее расхищению.

Изложенные ненормальности привели к тому, что много хлеба и картофеля погибло, почему вместо предполагаемых 5-4 кг зерновых на трудодень, о чем было объявлено колхозникам, получилось только по 1 кг 300 грамм зерновых и 1 кг картофеля.

Такими результатами хозяйственного года колхозники остались крайне недовольны и вокруг распределения доходности наблюдаются отрицательные суждения. Отдельные колхозники на собраниях колхоза

пытались высказаться о творящихся ненормальностях в колхозе (Шихуцкий Василий, Дашко Иван Антонович – демобилизованный красноармеец и ряд других), но правление колхоза в лице вышеуказанных лиц им высказываться не дали.

По отмеченным моментам выездом на место нами будет проведено расследование»¹².

Винахідники нічної молотби Георгій Садовий і Петро Шихуцький досить швидко перетворилися у місцевих «зірок»: їх прізвища замиготіли на сторінках районної газети, у протоколах партбюро. Чи вгадаєте як покарали Садового після всіх його широко розрекламованих «подвигів»? Перевели головою управи колгоспу «Ленінський шлях» у Терехівку. А коли й там завалив господарські показники, ось лише тоді його зняли з посади, виключили з партії і передали матеріали в прокуратуру. Отримав два роки і був змушений возити в Чернігові діжки з фекаліями на звалище за місто.

*** *** ***

¹² ДАЧО. – Ф. П-616. – Оп. 1. – Спр. 5. – Арк. 423-425.

МАРТИРОЛОГ ЖЕРТВ

Ось як виглядає мартиролог петрушинських жертв 1933-го. Вказані дата смерті, прізвище, ім'я, по-батькові, вік та причина смерті.

№	Дата	П.І.Б.	Вік	Причина
1	03.01.1933	ЯЩЕНКО Микола Якимович	60	Сипний тиф
2	05.01.1933	ТОМАШ Олександра Федорівна	6	Зап. легенів
3	05.01.1933	СЕРГІЄНКО Катерина Андріївна	2 тижні	Невідомо
4	08.01.1933	ЮДА Ганна Карпівна	75	Від старості
5	08.01.1933	ЯЩЕНКО Григорій Якимович	55	Від тифу
6	15.01.1933	ПАРХОМЕНКО Тимох Васильович	70	Нев. хвороба
7	19.01.1933	САМУСЬ Конон Прокопович	80	Від старості
8	22.01.1933	ТАРАСЕВИЧ Олексій Іванович	57	Крупозне зап. легенів
9	23.01.1933	ШИХУЦЬКА Євдокія Григорівна	76	Від старості
10	26.01.1933	ДРОЗД Денис Іванович	56	Параліч серця В БУПРі
11	27.01.1933	КОСТЮК Катерина Іванівна	2	Невідомо
12	29.01.1933	ПАРХОМЕНКО Павло Андрійович	60	Від старості
13	10.02.1933	ТУРЕНОК Наталія Михайлівна	4	Невідомо
14	12.02.1933	САМОРОДНА Прися Іванівна	65	Від старості
15	17.02.1933	ШИХУЦЬКА Анастасія Самойлівна	91	Від старості
16	21.02.1933	ХОПАН Настя Наумівна	72	Від старості
17	25.02.1933	ДЕВ'ЯТЬ Пелагея Осипівна	38	Туберкульоз
18	28.02.1933	МАЗУР Юхим Матвійович	75	Від старості
19	28.02.1933 заява	ТУРЕНОК Геронтій Тимофійович	60	Від старості
20	03.03.1933	ТУРЕНОК Микола Пилипович	2	Невідомо
21	04.03.1933	ЮЩЕНКО Прися Юріївна		Від старості
22	05.03.1933	ЛУК'ЯНЕНКО Олексій Антонович	85	Від старості
23	05.03.1933	КОКА Василь Валентійович	56	Від старості
24	06.03.1933	ШЛЬОНЧИК Ганна	80	Від старості
25	08.03.1933	ТОВСТИЙ Іван Юхимович	55	Невідомо
26	09.03.1933	ПОЛЕГЕНЬКО Панас Григорович	5	Невідомо
27	11.03.1933	ЛЬОДОВА Олександра Іванівна	42	
28	13.03.1933	КИСЛОВЕЦЬ Варвара Іванівна	57	Від старості
29	24.03.1933	БАРБАШ Андрій Петрович	60	Від старості
30	26.03.1933	ПОЧЕПНЯ Роман Михайлович	60	Від старості
31	26.03.1933	ЮЩЕНКО Прися Дем'янівна	80	Від старості
32	02.04.1933	ЛУК'ЯНЕНКО Іван Георгійович	65	Від старості
33	04.04.1933	ДАВИДЬКО Агафія Миколаївна	71	Від старості
34	05.04.1933	САМОРОДНА Парасковія	18	Невідомо

35	05.04.1933	КРИВЕЦЬ Михайло Григорович	55	Невідомо
36	14.04.1933	ПОЛЕГЕНЬКО Федір Васильович	50	Невідомо
37	21.04.1933	КИСЛОВЕЦЬ Григорій Іванович	62	Від старості
38	24.04.1933	ЮДА Любов Володимирівна	4	Невідомо
39				
40				
41				
42				
43				
44				
45				
46				
47				
48				
49	05.06.1933	ТУРЕНОК Настя Степанівна	50	
50	05.06.1933	ШИХУЦЬКИЙ Михайло Павлович	65	Невідомо
51	09.06.1933	СЕЛІВОН Микола Данилович	66	
52	09.06.1933	ШИХУЦЬКИЙ Павло Олексійович	71	Від старості
53	10.06.1933	ТЕЛЕНЬ Федот Кіндратович		Невідомо
54	12.06.1933	ЮДА Павло Гаврилович	80	Від старості
55	17.06.1933	ПОЧЕПНЯ Петро Васильович	74	Від старості
56	17.06.1933	РУБАШЕНКО Володимир Данилов.	55	Невідомо
57	20.06.1933	ПАРХОМЕНКО Олексій Якович	73	Від старості
58	20.06.1933	БАРБАШ Іван Герасимович	60	Від старості
59	20.06.1933	КИСЛОВЕЦЬ Наталія Панасівна	54	Невідомо
60	20.06.1933	ЮДА Гнат Гаврилович	76	Від старості
61	20.06.1933	ПАВЛЕНКО Федір Аркадійович	68	Від старості
62	21.06.1933	МАЗУР Григорій Андрійович	70	Від старості
63	22.06.1933	ПАРХОМЕНКО Лисавета Т.	67	Від старості
64	25.06.1933	МІНЯЙЛО Олександр Степанович	70	Від старості
65	25.06.1933	ПОЧЕПНЯ Сава Юхимович	73	Від старості
66	26.06.1933	ТОМАШ Любов Гаврилівна	11 міс.	Невідомо
67	26.06.1933	ЛОБАС Лаврин Дем'янович	30	Невідомо
68	27.06.1933	МАЗУР Катерина Антонівна	42	Туберкульоз
69	28.06.1933	БАТУХНО Олексій Сергійович	80	Від старості
70	01.07.1933	ЛОГВИНЕНКО Андрій Денисович	22	Невідомо
71	02.07.1933	КОСТЮК Настя Василівна	70	Від старості
72	03.07.1933	УТВА Семен Юхимович	68	Від старості
73	03.07.1933	КРУШ Петро Іванович	30	Невідомо
74	04.07.1933	ТОМАШ Юхим Іванович	34	Невідомо
75	05.07.1933	ШУРУБЕНКО Степан Гнатович	78	Від старості
76	05.07.1933	ЛУК'ЯНЕНКО Катерина Григорівна	1,5	Невідомо
77	06.07.1933	МАЗУР Олексій Матвійович	76	Від старості

78	08.07.1933	ТАРАСЕВИЧ Володимир Іванович		Невідомо
79	08.07.1933	ТЕСЛЕНОК Петро Юхимович	10	Невідомо
80	10.07.1933	БЛОХІН Арсеній Петрович	68	Невідомо
81	10.07.1933	ЛЕОНЕНКО Євдокія Андріївна	6	Невідомо
82	10.07.1933	ТЕСЛЕНОК Олександр Юхимович	18	Невідомо
83	10.07.1933	ТЕСЛЕНОК Микола Юхимович		Невідомо
84	12.07.1933	ТУРЕНОК Ганна Григорівна		Невідомо
85	13.07.1933	КАГАНОК Антон	60	Невідомо
86	13.07.1933	ДАШКО Василь Панасович	63	Невідомо
87	16.07.1933	ЛОБАС Кирило Єрмолайович	52	Невідомо

На жаль, нам невідома точна кількість померлих у 1933 р. – ні в цілому, ні від голоду зокрема.

Власне, маємо лише два свідчення вже покійних нині старожилів, де наводяться якісь цифрові значення. Дмитро Феодосійович Сериченко, спираючись на розповіді старих людей, з якими спілкувався раніше, обстоював цифру в 200 померлих. А Петро Гаврилович Дев'ять від свого дядька – Григорія Мойсейовича Дев'ятя – чув, що за сільрадівськими списками значилося 75 померлих від голоду.

Схоже, остання інформація більше наближена до істини. В цілому можемо стверджувати, що жертвами Голодомору 1932-1933 років у Петрушині стали майже 100 осіб.

Зупинимось на деяких із померлих.

23 січня – Євдокія Григорівна ШИХУЦЬКА.

Мешкала із сестрою Надію – дві дворянські дочки, старі діви, які так і не вийшли заміж та мешкали разом. У селі їх прозивали «баришні Михальовичеві». За спогадами Дмитра Сериченка: «Був у них як на ті часи гарний будинок, тільки критий соломою. З нього побудована контора колгоспу, що й нині стоїть. Вважалися знатними дворянами, але такі, що розорилися. Мали якесь відношення до Лизогубів із Седнева... Були баришні освічені, вели культурний спосіб життя. Була в них своя бібліотека – багато було книг, але ні одна до нашого часу не збереглася».

Ніна Пилипівна Бичик: «Були в нас фотографії їх, альбоми їхні – чимало було, так вже нічого не залишилося. Сад у них був великий, де вони жили. І будинок – кімнат багато, а крите соломою. Ото там ясла потім були, так і я туди ходила. Книжки в баришень були, товсті такі, мама читала їх на печі мені, віршики якісь. Хороші були люди, нікого не обідили».

У ніч на 8 лютого 1919 р. стали жертвами розбійного нападу невстановлених осіб. О десятій годині вечора до хати увійшли троє озброєних «більшовицьких солдатів», які заявили, що прислані

«комуністами для витребування контрибуції у розмірі 15.000 рублів». Після чого почали нищпорити по всіх скринях та комодам і забрали чимало різних речей. Серед пограбованих опинилися також Пилип Дашко, Данило Брагинець, Данило, Тихін і Михайло Бурсими, у яких згоріли хати після великої пожежі в серпні 1918-го (вигорів майже весь «низ» села, понад 60 дворів) і яким сестри надали притулок у власному помешканні.

Зовсім скрутно стало в епоху колективізації. У сестер забрали для новоутвореного колгоспу хліви, а самих постановою сільради від 30 серпня 1930 р. навіть намагалися виселити з Петрушина «як великих землевласників, дідичів, які весь час експлуатували бідноту, до цього часу самі не працювали, а також як до революції і тепер ставляться як до організацій та бідноти вороже, податки, які накладені на їх, сплачували з нажимом сільради, а також і до всіх кампаній відносились вороже».

Але пізніше проявили «гуманізм» і на засіданні сільради 24 листопада 1930 р. вирішили: «Господарства нетрудових елементів ліквідувать, а саме: худобу, як качки, свині і овечки, взять в м'ясозаготівлю, а будівлі та садиби просить РВК о передаче до колгоспу. Що ж до виселення останніх, то президія вважає залишити в селі по їх старості, але ж об'єднати для життя їх в одну хату в кількості 5 жінок, а саме: Костюк Олександра, Шихуцька Надежда Григорівна, Шихуцька Євдокія Григорівна, Шихуцька Настя, Шихуцька Татяна Євгенівна».

Євдокія Григорівна доживала віку в колишнього челядника Пилипа Дашка. «Я пам'ятаю, що Дуня померла у нас у хаті, – згадує дочка Пилипа Ніна Пилипівна Бичик (1929 р.н.). – У неї чи заворот кишок, чи ще щось, так вона здорово мучилась перед смертю, кричала, терзалася. Чи, може, апендицит в неї був... А зима була така, мороз мо' 34 градуси! І вона як померла, то два-три дні у нас в хаті лежала, не можна було ями викопати».

Надія Григорівна померла дещо пізніше, коли пішла до лісу у пошуках чогось їстівного, сіла біля дороги і вже не підвелася. Там її і прикопали, навіть хреста не поставили. Вочевидь, це сталося в травні, коли мали місце прогалини в актових записах, оскільки серед померлих у 1933-го Надія Шихуцька не згадується.

17 лютого – Анастасія Самойлівна ШИХУЦЬКА.

Народилася в 1837 р. у селянській родині Йовенків, проте вийшла заміж за дворянина Євгена Шихуцького), мешкала в Петрушині.

На час революції їй було вже за 80 років. За повідомленням газети «Известия Черниговского губернского исполнительного комитета» від 24 серпня 1918 р, в ніч на 17 серпня в Анастасії Самійлівни Шихуцької «з незапертого приміщенні вкрадені два коня». Скарги старшому міліціонеру села Петрушина Володимиру Шурубенко та старшому холявинському волостному міліціонеру нічого не дали.

Пізніше, коли Чернігівський губревтрибунал розслідував справу В. Кашпури, сміливо виступила на його підтримку, підписавши разом з іншими селянами звернення до влади у травні 1919 р.: «Ми, що нижче підписалися громадяни села Петрушина Чернігівського повіту, засвідчуємо..., що заарештований житель наш В.Ф. Кашпура не має за собою ніякої провини... Глибоко переконані, причиною його арешту є ні що інше, як тільки особиста помста, познуватися над людиною, яка не в змозі захищатися, тим більше, що Кашпура каліка, хворий і абсолютно беззахисна людина».

Наприкінці 1919 р. натрапляємо на Анастасію Самойлівну в іменному списку буржуазії села Петрушина, «що втекли в денікінську банду», укладеному місцевими діячами. Насправді, нікуди вона не тікала – можливо, якийсь час перебувала в місті. А потім знову повернулася в Петрушин, де й надалі зносила знущання від adeptів нових порядків. Зокрема, її ім'я фігурувало в кримінальній хроніці середини 1920-х років разом із ім'ям хворого онука «Володьки» (Володимира Петровича Шихуцького).

Всю її нерухомість забрали до колгоспу, а саму ледь не вислали із дочкою Тетяною з села.

5 червня – Михайло Павлович ШИХУЦЬКИЙ.

Нас час революції йому було 49 років. За нової влади жив зовсім непримітно. У 1930 р. сільрада відібрала у нього земельний наділ на користь колгоспу. Помер від голоду в червні 1933 р.

10 липня – Арсеній Петрович БЛОХІН.

Дрібний дворянин, мешкав у хаті під новою школою (вул. Дрозда, 1 – нині розібрана). За спогадами Дмитра Феодосійовича Сериченка: «Дворянин он был бедный, только и того, что имел дворянский титул. Каждое дворянское собрание без него не обходилось, а собрания эти проводились в с. Халявин, там было волостное правление. В период коллективизации хозяйство его под раскулачивание не подпало – раскулачивать было нечего».

У 1920 р. навіть входив до Комітету незаможних селян. На його дочці Наталії (1907-1993) був одружений колгоспний активіст Гаврило Сергійович Шихуцький.

*** *** ***

ОСТАННІ ШТРИХИ

Минув апокаліптичний 1933-й, життя продовжувалося. Розміри державних хлібопоставок дещо зменшилися, але до повернення в звичну колію було ще далеко. А партійці та радянські активісти не відчували ніяких проблем із тим, аби дивитися в очі односельцям.

У ніч на 4 грудня 1933 р. у Халявині трапилося два збройних пограбування. Оперативна група обласної міліції 6-7 грудня затримала 5 чоловік і відрапортувала про ліквідацію «бандугруповання». Серед затриманих – троє мешканців Халявина і двоє петрушинців:

1) Ярошенко Микола Андрійович, 22 роки, середняк-одноосібник, останнім часом проживав у Чернігові по вулиці Тарашанській, 6.

2) Лавриненко Григорій Іванович, 20 років, середняк-одноосібник, останнім часом також проживав у Чернігові по вулиці Ростиславській, 5.

В обох при обшуку знайшли вкрадені 4 грудня речі, хоча є сумніви щодо їх участі в пограбуваннях. Принаймні міліцейське зведення про це нічого не каже.

Нагадаємо, обом добряче дісталось під час комуністичного шабашу в Петрушині 2 травня 1933 р. Це Миколу Ярошенка тоді ледь не вбили Данило Косовець, Семен Батухно і Василь Дашко.

Одним із результатів Голодомору стала майже повна колективізація села, чого так довго і безрезультатно добивалося місцеве керівництво. На початку 1934 р. колгосп настільки розрісся, що 15 лютого з нього виділили ще одне господарство – колгосп «Імені 8 березня».

Більше того, розпочався «пошук відьом» – із колгоспів стали виключати більш-менш заможних селян, яких вже звично почали таврувати «куркулями».

В травні 1934 р. виключили з колгоспу «як куркуля» Івана Сергійовича Шурдука, а також Костюка і бригадира Почепню.

30 червня 1934 р. зняті з посад комірник Ісак Карпович Леоненко, конюх Іван Михайлович Костюк, об'їждчик Сергій Дмитрович Костюк. 3 серпня 1934 р. – комірник Андрій Дмитрович Лук'яненко і завгосп Федір Михайлович Батухно. Всі вони – «куркулі», що пролізли на керівні посади.

Більше того, під час партійної чистки влітку 1934 р. петрушинський актив найбільше скубли саме за «недостатню боротьбу з куркульським елементом». Власне термін «куркуль» у радянських реаліях мало відповідав дійсності (особливо в Петрушині) і використовувався виключно для того, аби репресувати з будь-якого приводу селян, що стояли у майновому плані трохи вище, ніж зовсім зубожілі. Після жахів

1933-го його вживання у змученому голодом селі видається взагалі дикунством. Вочевидь, у 1934 р. влада використовувала заїжджений штамп про «куркулів» вже не як новий механізм «чистки» селян, а як зручний інструмент для примусу селян до дармової праці. Бо плани хоч трохи й зменшили, та все одно вони були вражаючими й вимагали щоденної напруженої праці селянина, у якого вже давно не було ніякої зацікавленості в її результатах.

З якими «куркулями» боролися в 1934 р. можемо бачити із пояснень Василя Дашка щодо колгоспниці Лідії Тарасівни Шихуцької – дочки козака, яка в 1911 р. вийшла заміж за титулярного радника Андрія Євгеновича Шихуцького (1869-1924). «Щодо перебування в колгоспі Тарасевича і Шихуцької Лиди була і моя помилка, – кається Василь Антонович. – У наших умовах нашого села 12 га землі считався середняк. Шихуцька Лиди беднячка, яка вийшла за дворянина і він ще помер у 24 році, вона принята до колгоспу в 30 році, і просто це була помилка».

Страшно й подумати, що б було, аби трапилася ще одна хвиля голоду. Зрозуміло, з подій 1933-го ніхто ніяких висновків не робив і робити не збирався. Власне, на початку 1934-го справді виникали побоювання, що голод може повторитися. Але коли Дмитро Шурубенко заявив про це вголос, Чернігівський міськпартком 27 лютого 1934 р. миттєво зняв його з голови сільради і виключив із партії «за систематичну п'янку та за розповсюдження провокаційних чуток серед селян с. Петрушина, що селяне знову будуть голодувати, як голодували в 1933 році». А перед тим ще й заслухали «інформацію тов. Петушкова про те, що факти, визначені в матеріалах, що деякі сім'ї в с. Петрушині голодують, не підтвердились».

Чого варта «інформація тов. Петушкова» красномовно свідчить виступ Феодосія Почепні під час партійної чистки влітку 1934 р., де він, характеризуючи Марію Іонову, проговорився, що «весною 1934 р. голод заставив її піти працювати в радгосп».

Власне, якщо радянсько-компартійний актив і затямив для себе якісь уроки із подій 1933-го, так це хіба що безкарність за насильство проти простого люду. Начальство карало лише за невиконання планів, пиятика і насилля нікого не обходили.

Комуніст і директор школи Кіндрат Неділько, смертельно поранивши в 1933 р. колгоспника Микиту Кисловця, бо пізно ввечері через шкільний сад прямував у сільраду та «почув в кущах шорох і на цей шорох став стріляти», через рік дратувався, що під час партійної чистки згадали цей випадок. Він широко вважав, що «людину не я вбив, а це просто було непорозуміння».

Тож не дивно, що якщо в травні 1932 р. трапився «комуністичний шабаш», то восени 1934-го справа дійшла й до «комсомольського».

20 листопада 1934 р. у таємному звіті начальника міліцейського відділення приміської смуги міста Чернігова Шелеста, призначеному для безпосереднього керівництва та місцевої партійної верхівки, відзначалося, що за останній час у ряді злочинів безпосередніми учасниками проходили «члени ЛКСМ» (Ленінського комуністичного союзу молоді).

Так, у селі Петрушині секретар комсомольського осередку Микола Андрійович Ющенко переховував у себе на квартирі бандитів Якова Ковбасу, Петра Кривця та інших, із якими розкрадав колгоспний урожай. Виявляється, колгосп доручив Ющенку охорону врожаю, і майбутній комуніст швидко розвернув бурхливу діяльність. Він ще й підроблював своїм спільникам довідки з сільради, поцупивши звідти чисті бланки. Впиваючись безкарністю, Микола Ющенко та ще семеро грабіжників, озброєні обрізами та револьверами, 9 вересня серед білого дня на дорозі Чорторійка (сучасна Малинівка) – Івашківка пограбували івашківських колгоспників. Вимагали грошей, Іллі Рисю розбили голову і катували. Діяли нагло й відкрито. Хоча Івашківка – сусіднє з Петрушином село, тож потерпілі легко упізнали серед нападників комсомольського ватажка, який після цього опинився у «БУПРі» (будинку примусової праці).

Будь-які спроби помсти ретивим активістам кваліфікувалися як бандитизм. До 1933-го в Петрушині взагалі не знаходимо нічого схожого на «прояви бандитизму», це партійці вбивають простих людей (згадаймо приклади з Іваном Качним у 1929-му і Кіндратом Недільком у 1933-му). Та іноді й у терплячих петрушинців уривався терпець.

Так, у ніч на 18 липня 1934 р. член сільради і активіст Василь Семенович Лобас повертався з відкритого партійного зібрання і приблизно о першій годині ночі біля свого будинку був важко поранений в правий бік пострілом з вогнепальної зброї. Стріляли двоє невідомих, що втекли городами. Того ж дня оперативники з собакою взяли слід зловмисників, який привів їх до господарства Івана Кузьмовича Кашпури. Сам постраждалий також вважав, що замах вчинили «кримінальник» Кашпура і «куркуль» Василь Васильович Мазур. Вони мстилися за те, що активіст розкрив крадіжку Мазуром кабана в колгоспі «Червоний Промінь», а в Кашпури по наводці Лобаса знайшли при обшуку обріз. Василя Мазура відразу затримали, Іван Кашпура встиг втекти.

Хоча схоже на те, що в «бандитів» були й інші підстави тримати зло на Василя Лобаса. Можливо, він зіграв якусь особливу роль у тому, що Мазура свого часу «розкуркулили», а на засіданні сільради (до складу якої входив Лобас) оштрафували на 100 карбованців «як кулацьку верхівку села».

*** *** ***

ЕПІЛОГ

Зло, посіяне петрушинськими комуністами в 1933-му, знайшло свій відгук майже через десятиліття, коли наші землі опинилися під німецькою окупацією. В 1941-му місцеве населення здало всіх комуністичних лідерів, що залишилися в селі. Їх заарештували і помістили до Чернігівської в'язниці. А в 1942 р. розстріляли.

Жертвами стали 15 чоловік:

- 1) БАТУХНО Семен Федорович (1904 р.н.)
- 2) БОГУЛЯ Федір Євстратович (1882)
- 3) ДАШКО Василь Антонович (1903)
- 4) ЗЕВЧЕНКО Роман Трифонович (1894)
- 5) КАЛІНІЧЕНКО Борис Гнатович (1902)
- 6) ЛОБАС Сергій Васильович (1892)
- 7) ЛЬОДОВИЙ Василь Павлович (1890)
- 8) МАЗУР Андрій Степанович (1904)
- 9) ОЛІЙНИК Павло Олексійович (1992)
- 10) ПОЧЕПНЯ Степан Данилович (1890)
- 11) ПОЧЕПНЯ Федос Григорович (1888)
- 12) ШИХУЦЬКИЙ Дмитро Іванович (1904)
- 13) ШИХУЦЬКИЙ Петро Олександрович (1900)
- 14) ЯЩЕНКО Дмитро Павлович (1898)
- 15) ЯЩЕНКО Семен Григорович (1893).

Найперше впадають у вічі постаті Семена Батухна, Василя Дашка, Феодосія Почепні, Петра Шихуцького, добре відомі нам по подіям 1933 р.

Федір Богуля – член Комітету незаможних селян, активний організатор петрушинського колгоспу. Брат комуніста Івана Богулі.

Роман Зевченко – активіст радянського ладу, в роки Української революції 1917-1921 р. командир взводу в Червоній армії. Брат комуніста Тимофія Зевченка.

Борис Калініченко – служив у Червоній армії, активіст колгоспного ладу.

Сергій Лобас – мабуть, випадково потрапив у даний список. Активності в організації колгоспу не проявляв, працював простим колгоспником.

Василь Льодовий – секретар сільради.

Андрій Мазур – ревний прихильник колгоспного ладу.

Павло Олійник – голова колгоспу «8 березня» у 1940-1941 рр.

Степан Почепня – яскраво проявив себе на етапі встановлення і закріплення радянської влади. Голова сільради (1919-1921),

Петрушинського комітету бідноти (1919-1920), секретар компартійного осередку (1919, 1920).

Дмитро Шихуцький – один із організаторів колгоспу, тракторист.

Дмитро Ященко – активіст колгоспного ладу.

Семен Ященко – червоноармієць, прихильник радянської влади.

Петрушин – яскраво виражене «червоне» село, яким залишалося весь час до 1941 р. Однак нелюдського ставлення до земляків у роки розкуркулення й Голодомору односельці не забули і не простили.

*** *** ***

З М І С Т

Вступ	3
Дійові особи	4
Апогей мракобісся (перша половина 1932 р.)	25
Тривожна осінь 1932 р.	40
Початок катастрофи (січень – квітень 1933 р.)	51
Трагічні місяці (травень – липень 1933 р.)	58
Висновки не зроблені (друга половина 1933 р.)	68
Мартиролог жертв	77
Останні штрихи	82
Епілог	85

*** *** ***

Серія «*Петрушин у ХХ столітті*»

Науково-популярне видання

Горобець Сергій Михайлович

Петрушин у роки Голодомору 1932-1933

Технічний редактор **Олег Єрмоленко**
Художнє оформлення **Олег Єрмоленко**
Комп'ютерний набір **Сергій Горобець**

Підписано до друку 14.11.2017.
Формат 60x84/16. Папір офсетний. Гарнітура Times New Roman Cyr.
Ум. друк. арк. 5,5. Ум. фарб.-відб. 5,5. Обл.-вид. арк. 5,12.
Зам. № 0149. Тираж 100 прим.

ТОВ «Видавництво «Десна Поліграф»
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру
видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції.
Серія ДК № 4079 від 1 червня 2011 року
Тел.: (0462) 972-664

Віддруковано ТОВ «Видавництво «Десна Поліграф»
14027, м. Чернігів, вул. Станіславського, 40